

ISSN 1512-6609

Glasnik

Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

3-4

Sarajevo

mart-april 2014.

VOL. LXXVI • Str. 217-426

U ovom broju pišu:

Haris Islamčević • Enes Martinović • Fadil Maljoki • Fikret Bećirović
• Rusmir Mahmutćehajić • Dženan Hasić • Nusret Kujraković •
Maksuda Muratović • Suad Mahmutović • Suadin Strašević •
Nevad Kahteran • Tevfik el-Sejf

| Sadržaj

Hutba

223 - 234 Haris Islamčević • Znanstvene teme u Kur'anu Časnom

Islamske teme

235 - 252 Enes Martinović • Kur'anska etika mira i rata

253 - 266 Fadil Maljoki • Sunnet u djelu Muhammeda Asada

Aktuelne teme

267 - 286 Doc. dr Fikret Bećirović • Stoljetni demografski inženjering nad Bošnjacima (Bošnjaci u demografskoj strukturi BiH: od negiranja, asimiliranja, genocida do nacionalnog samoodređenja)

Izazovi vremena

287 - 304 Rusmir Mahmutćehajić • Porečena srijeda

Kulturna baština

305 - 318 Dženan Hasić • Šejhu-l-islam mulla Fenari i komentar prve sure iz Kur'ana

- 319 - 332 Nusret Kujraković • Nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine u Gradačcu
- 333 - 344 Mr. sci Maksuda Muratović • Prepiska između Ibn Sine i El-Birunija o Aristotelovim djelima Fizika i Knjiga o nebu

Portreti

- 345 - 356 Suad Mahmutović • Sadik-ef. Ribić, zaboravljeni krajiški alim i dobrotvor

Osvrti

- 357 - 362 Dr. sc. Suadin Strašević • Hadži hafiz Mehmed Teufik-ef. Azapagić 130 godina od nastanka djela „Risala o Hidžri“

Knjige-časopici

- 363 - 368 Nevad Kahteran • Sociologija islama u fokusu (riječ o nekoliko recentnih publikacija)

Pozajmljeni stubci

- 369 - 380 Tefvik el-Sejf • Odnos vjere i države u Kraljevini Saudijskoj Arabiji i uloga vehabijskog pokreta u vlasti

Službeni dio

- 383 - 386 Aktivnosti Rijasetu
- 387 - 426 Dekreti

فهرست

خطبة الجمعة

٢٢٣ - ٢٣٤ حارس إسلامتشفيتش : الموضوعات العلمية في القرآن الكريم

موضوعات إسلامية

٢٣٥ - ٢٥٢ أنس مارتينوفيتش : الإخلاق القرآنية الخاصة بالسلام والحرب

٢٥٣ - ٢٦٦ فاضل ماليوي : السنة في مؤلفات محمد أسد

موضوعات راهنة

٢٦٧ - ٢٨٦ د. فكرت بكروفيتش : الهندسة الديموجرافية القرنية على البشائقة (البشائقة في التركيب

الديموجرافي للبوسنة والهرسك: من الإنكار والاندماج والإبادة إلى التقرير الذاتي لمصريهم)

تحديات الزمان

٢٨٧ - ٣٠٤ رسمير ماهموت تشهايتش : الإربعاء المنفي

تراث ثقافي

٣٠٥ - ٣١٨ جنان هاسيتش : شيخ الإسلام ملا فناري وشرح السورة الأولى من القرآن الكريم

٣١٩ - ٣٣٢ نصرت كويراكوفيتش : الإنصاب التذكارية الإهلية للبوسنة والهرسك في مدينة غراداتشاتس

٣٣٣ - ٣٤٤ مقصودة مراتوفيتش : مكتبة بن ابن سينا والبروني حول كتابي الطبيعة والسماء

لإرسطوطالس

شخصيات

٣٤٥ - ٣٥٦ سعاد ماهموتوفيتش : صادق أفندي ريبيتش، عالم وصاحب خيرات منسي من كراينا

اللمحات

٣٥٧ - ٣٦٢ د. سعادين ستراشفيتش : الحاج الحافظ محمد توفيق أفندي آزاباغيتش، ١٣٠ عاما على نشأة كتاب رسالة الحجرة

تقديم الكتب

٣٦٣ - ٣٦٨ نواد قاهتران : صوصيولوجيا الإسلام في البؤرة (كلمة عن بضع نشرات جديدة)

مقتطفات

٣٦٩ - ٣٨٠ توفيق السيف : علاقات الدين والدولة في المملكة العربية السعودية ودور الحركة الوهابية في السلطة

رسميات

٣٨٣ - ٣٨٦ نشاطات المشيخة الإسلامية
٣٨٧ - ٤٢٦ قرارات التوظيف والعزل عن الوظيفة

| Contents

Khutba

223 - 234 Haris Islamcevic • Scientific Themes in the Qur'an

Islamic Themes

235 - 252 Enes Martinovic • Qur'anic Ethics of Peace and War

253 - 266 Fadil Maljoki • Sunnah in the Work of Muhammed Asad

Current Themes

267 - 286 Dr. Fikret Bećirović • Centuries-Old Demographic Engineering against Bosniaks (Bosniaks in the Demographic Structure of Bosnia-Herzegovina: from Denial, Assimilation and Genocide to National Self-Determination)

Challenges Of Time

287 - 304 Rusmir Mahmutcehajic • The Denied Wednesday

Cultural Heritage

- 305 - 318 **Dzenan Hasic** • Shaikh Al-Islam Mulla Fenari and a commentary of the First Surah of the Qur'an
- 319 - 332 **Nusret Kujrakovic** • National Monuments of Bosnia-Herzegovina in Gradacac
- 333 - 344 **Mr. Sci. Maksuda Muratovic** • The Correspondence between Ibn Sina and Al-Biruni on the works of Aristotle: The Physics and The Book of Heaven.

Portraits

- 345 - 356 **Suad Mahmutovic** • Sadik-ef. Ribic, the Forgotten Scholar and Benefactor of Kraina Region

Reviews

- 357 - 362 **Dr. Sc. Saudin Strasevic** • Hajji Hfz. Mehmed Teufik-ef. Azapagic One Hundred and Thirty Years after the Occurrence of "The Risalah on Hijrah"

Books And Magazines

- 363 - 368 **Nevad Kahteran** • Sociology of Islam in Focus of the Word on Several Recent Publications

Lent Columns

- 369 - 380 **Tevfik-ef. Sejf** • The Relations between Religion and State in the Kingdom of Saudi Arabia and the Role of Wahhabi Movement in Government

Official Part

- 383 - 386 Activities of the Riyasat
- 387 - 426 Decrees

Znanstvene teme u Kur'anu Časnom

Haris Islamčević

profesor islamske teologije
haris.islamcevic@gmail.com

Uvod

Svaka Sveta knjiga stoji pod teretom ambivalentnosti zato jer je nastala u određenom vremenu (njen *zemaljski* aspekt), i zato jer nastoji ponuditi vrhovne obavijesti i vječne vrijednosti vjerniku bilo koje dobi (njen *nebeski* aspekt). Neizbježna posljedica te proturječne činjenice, za mufessira koji želi ići u korak s vremenom, znači zanijeti se u odbranu s ciljem da dokaže kako Božanska riječ u potpunosti odgovara potrebama sadašnjosti, kako materijalno tako i duhovno.

Što se tiče samog znanstvenog tumačenja Kur'ana, u podjeli tumačenja Kur'ana, ogranak je racionalističkog tumačenja Kur'ana. Posebnost ovog metoda tumačenja jeste što kur'anski tekst čita pod utjecajem uvijek rastućih znanstvenih otkrića i spoznaja. Od samih začetaka tumačenja Božije riječi, uočava se tendencija da se neki kur'anski tekst čita i tumači u skladu sa grčkom kosmologijom, geografijom i sl. Značajan primjer pronalazimo u slavnom mufessiru Fahrudinu Raziju.

Ovaj metod tumačenja Kur'ana oživio je naročito u 19. i 20. st. kada je, s jedne strane, islamski svijet zapao u dekadencu, a s druge strane evropski se našao u epohi sveopćeg racionaliziranja.

Usljed velikog broja ajeta koji govore na ovu temu, a zbog tehničkih ograničenosti, nastojat ćemo prikazati određene znanstvene teme u Kur' anu, odnosno pobrojati i obrazložiti neke od tema koje se mogu podvesti pod ovaj način tumačenja Časne Knjige - Kur' ana. Također zbog velike zastupljenosti određenih primjera, nastojat ćemo navesti i neke manje poznate (korištene) primjere.

Ključne riječi: Kur' an, znanost, znanstvene teme u Kur' anu

Uspinjanje na nebo i teškoća disanja

Koga Allah hoće na Pravu Stazu da uputi, On mu grudi njegove za islam raširi! A koga Allah hoće u zabludi da ostavi, On mu grudi njegove tijesnim i tegobnim učini, kao da se taj do neba uspinje! Eto tako Allah onima koji ne vjeruju gnušanje dâ.'

Ovim kur' anskim ajetom potvrđuje se mogućnost uspinjanja na nebo, a isti se zahvaljujući savremenoj proizvodnji letjelica (avioni, helikopteri...) i dogodio. No osobe koje su letjele, npr., avionom suočile su se s nekoliko poteškoća: kroz uspinjanje na nebo osjetili su tjeskobu u disanju i osjećaj gušenja koji se povećava sve što se više ide u visine. Jedan od uzroka jeste smanjenje kisika na velikim visinama u atmosferi. Otprilike taj procenat odgovara vrijednosti od 21% zraka na zemljinoj površini a gubi se u potpunosti na visini od 67 milja u atmosferi.

Nadalje, što se više dižemo iznad zemljine površine, to se pritisak smanjuje, te samim tim se umanjuje prolazak zraka do krvi. To prouzrokuje ekspanziju gasova u želucu i crijevima koje potiskuju dijafragmu koja vrši pritisak na pluća i umanjuje njihov kapacitet. To dovodi do poteškoća u disanju i osjećaja tjeskobe koja čovjeka čini umornijim što se više uspinje na nebo. Oni koji koriste zračni prevoz primijetit će da u avionima postoje instrumenti i sredstva za reguliranje atmosferskog pritiska i otklanjanje nedostatka kisika koji se mogu koristiti u određenim situacijama.

---

1. El- En' am, 125.

Otisak prstiju - papilarne linije

*Ne! Kunem se Danom sudnjim, ne! Kunem se dušom koja samu sebe kori!
Zar misli čovjek da Mi kosti njegove nećemo sabrati?! Hoćemo! Izravnati
mu jagodice njegove možemo!²*

Kao što je poznato, nauka je u 19. st. otkrila da se otisci prstiju razlikuju od jedne do druge osobe, te je ustanovljeno da se otisak prsta sastoji od izraženih linija na potkožici kože (papilarne linije)³ između kojih su ulegnuća a na gornjim djelovima ovih izraženih linija su otvori znojnih pora. One se razlikuju čak i kod jednojajčanih blizanaca. Jagodice se formiraju u utrobi majke u četvrtom mjesecu i ostaju stalne kao njegova nepromjenljiva karakteristika tokom cijelog života. Otisak prsta ubraja se u čvrste i kategorične dokaze u određivanju identiteta ličnosti, što istražitelji zločina koriste u procesu dokazivanja krivice.⁴

Psihički stres i gubljenje vida⁵

I od njih se okrenu i zavapi: "O Jusufe, tugo moja!" A oči mu bijahu od jada pobijeljele, žalošću ophrvan bio je.⁶

Kroz ovaj ajet saznajemo kako je Jakub, a.s., oslijepio zbog psihičkog udara (stresa) i jakih psihičkih reakcija, te silne žalosti zbog gubitka svog sina Jusufa, a.s., te tvrdnje sinova njegovih kako su Jusufa pojeli vukovi. Zbog ovih uzbuđenja i doživljenog psihičkog stresa došlo je do promjena u očnim kapilarima kao što se događa kod povećanja krvnog pritiska zbog velike žalosti, depresije i sl. To je rezultiralo pojavom bjeline u oku koja je naginjala plavkastoj boji. Takvi simptomi dovode do gubitka vida jer normalna rožnjača je prozirna i bezbojna a kada poplavi onda natječ, zamućuje se i postaje bjelkastoplava. Ovaj tip bolesti je poznat kao bijela pjega na rožnjači (leukom).⁷

---

2. El-Kijameh, 1-4

3. To su linije - crte na jagodicama i člancima prstiju, dlanovima i stopalima, a sadržavaju anatomske karakteristike, tj. sitne detalje, opš: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Daktiloskopija> dan učitavanja 08.02.2014.

4. Opširnije: Krmpotić M., *Odabrana poglavlja: Otisak prsta*.

5. Opširnije Havelika M., *Znanstvena psihologija - psihosocijalni pristup zdravlju*, str. 120

6. Jusuf, 84.

7. H. al-Abdullah, *Znanost i fenomen Kur' ana*, str.48

Odgovornost muškarca za (spolno) obilježje djeteta

..i od njega onda vrste dvije, muškaraca i ženu, stvori⁸

Žene vaše su njive vaše! Njivama vašim prilazite kako hoćete!⁹

Kroz 223. ajet iz sure Bekare vidimo da Allah, dž.š., poredeći ženu s njivom, a poznato je da njiva služi za sijanje ili natapanje, želi istaći da žena nema utjecaja u određivanju spolne pripadnosti djeteta. Nauka o ovom pitanju kaže:¹⁰

Oplođeno jajašce od kojeg se formira zametak (embrio) sadrži 22 para tjelesnih hromozoma i jedan par spolnih hromozoma. Ovi hromozomi dolaze od sjedinavanja jajašca žene koja uvijek sadrži 22 tjelesna hromozoma + spolni hromozom x ili y, budući da jedna polovina sjemena muškarca sadrži hromozom x a druga polovina hromozom y. Što se tiče nasljednog materijala žene, on se sastoji isključivo od hromozoma x. Pa ukoliko se sjedini jajašce žene spolnog hromozoma x dijete će biti žensko, a ukoliko se sjedini jajašce sa sjemenom muškarca koje sadrži spolni hromozom y dijete će biti muško, tj.

sjeme muškarca (y) + jajašce (x) = (yx) muško;

sjeme muškarca (x) + jajašce (x) = (xx) žensko.

Dakle, nasljedni materijal muškarca određuje spol djeteta, budući da ovisi od različitih gena koje nosi muškarac. Muškarac ima dvostruko više gena koji određuju spol nego žena. Kod muškarca geni sadrže dva hromozoma (x i y), dok je kod žene prisutna samo jedna vrsta gena (x).

Zelena boja i njeno psihološko djelovanje

...i zelena odijela oblačiti od svile tanke i brokata¹¹

Oni će biti naslonjeni na zelena uzglavlja, i ćilime predivne¹²

Bez sumnje je da boje imaju utjecaj na čovjekovu ličnost, emocije, osjećanja i njegovu psihu. Tako neke boje pobuđuju veselje, dobru volju, raspoloženje, dok neke imaju sasvim suprotan učinak, tj. mrzovolju, neraspoloženje, tugu, potištenost. Usljed toga u bolnicama, klinikama i sl.

8. Kijameh, 39.

9. Bekare, 223.

10. H. al-Abdullah, Ibid. 53

11. El-Kehf, 31

12. Er-Rahman, 76

možemo primijetiti zidove obojene bojama koje kod pacijenata izaziva pozitivne reakcije: smirenost, duševnu relaksaciju; a ta boja je upravo zelena! Isticanjem zelenih panorama prirode, u čovjeku se pobuđuje nada i aktivnost. Isto tako, u bolnicama su primjetni zeleni cvjetni aranžmani te zeleni parkovi u dvorištima. Zašto zelena? Pa potvrđeno je djelovanje zelene boje na vid i duševna raspoloženja, budući da zelena boja odmara vid zato što je njeno vidno polje manje od vidnih polja drugih boja. I dužina valova zelene boje je srednja a nije kratka kao što je kod plave niti duga kao što je slučaj sa crvenom bojom. Zelena boja najviše pobuđuje veselost, mir, smirenost i ljubav za životom. Iz tih razloga je zelena zastupljena u bolničkom ambijentu, pa čak i u vidu ljekarskih mantila, naročito kod hirurga, u nastojanju da svojim pacijentima olakšaju bolove. Ovdje ćemo navesti još jedan zanimljiv slučaj u vezi sa zelenom bojom, a to je slučaj poznatog mosta u Londonu zvanog *black fire*, koji je bio poznat po mnogim samoubistvima, da bi nakon što su lokalne vlasti isti prefarbale zelenom bojom te ga i dekorirale zelenilom, značajno opao broj samoubistava.¹³

Značaj ranog buđenja za zdravlje

*(Obavljaj) i molitvu u zoru jer molitvi u zoru mnogi prisustvuju¹⁴
Tako mi zore...¹⁵*

Uzvišeni Bog nam kroz ova kazivanja objašnjava značaj ranog odlaska na spavanje te ranog buđenja u zoru. Poslanik, a.s., također je poticao rano buđenje.¹⁶

Neke od zdravstvenih koristi od ranog buđenja:

1. Prilikom izlaska sunca procenat ultravioletnih zraka biva maksimalan, a ove zrake potiču kožu na proizvodnju vitamina D.
2. Procenat ozona u atmosferi je najveći u zoru i smanjuje se do izlaska sunca. Ovaj gas je koristan nervnom sistemu i aktivno djeluje

13. Opširnije o ovoj temi: http://psychology.about.com/od/sensationandperception/a/color_green.htm ; <http://www.dreamhomedecorating.com/psychological-effects-color-green.html> , <http://www.arttherapyblog.com/online/color-psychology-psychologica-effects-of-colors/> dan učitavanja 08.02.2014.

14. El-Isra', 78.

15. El-Fedžr, 1.

16. Prenosi se da je Poslanik kazao *Mom ummetu je dat beričet u ranom ustajanju; Dva rekata u zoru su bolja od dunjaluka i svega što je na njemu* (Buharija)

na duhovni, intelektualni i mišićni rad, gdje se čovjek osjeća aktivnijim i pokretnijim zbog udisanja svježeg povjetarca koji se smatra u to vrijeme najljepšim zbog tišine, nježnosti i svoje blagosti.

3. Rano buđenje djeluje na smanjenje dugog spavanja budući da dugo spavanje dovodi do slabljenja zdravlja, naročito srca. Isto tako, dugo spavanje dovodi do taloženja masnih materija na zidovima arterijskih sudova, uz osjećaj lijenosti, dosade i nervoze zbog dugog spavanja i buđenja poslije izlaska sunca.
4. Procenat kortizona¹⁷ u krvi je najprisutniji upravo u jutarnjem vremenu kada iznosi 7-22 mikrograma, a najmanji procenat je prisutan uvečer, i to manje od 7 mikrograma.¹⁸

Dubine svemira i teškoća njihova dosezanja

*Koji sedam nebesa stvori na katove, a u onom što Svemilosnog stvorenje je ti ne vidiš nikakvo komešanje! Pa, pogled vrati opet: da li vidiš ikakav nered? A zatim još mnogo puta pogledaj ti, pogled će ti se klonuo i umoran vratiti!*¹⁹

Ovdje Allah, dž.š., ukazuje na preciznost i dubinu tajni svemira budući da se naučnici konstantno susreću sa poteškoćama u nastojanju da dosegnu do svemirskih dubina i pored toga što se oslanjaju na velike i ogromne opservatorije i teleskope, no atmosferske prašine, meteoriti, zračni fenomeni ih sprečavaju u tome. No kada bi iznova izumili bolje instrumente i ponovo pokušali, naišli bi na nove prepreke, dubine i susreli se s istim pojavama i smetnjama, baš kako Allah kazuje u predmetnim ajetima.

---

17. Materija koja povećava djelotvornost organizma, dinamizira krvotok i povećava procenat šećera u krvi koji snabdijeva organizam energijom koja mu je potrebna. Opširnije: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cortisone> dan učitavanja 09.02.2014.

18. Za više informacija o ovoj temi pog.: <http://www.buzzle.com/articles/benefits-of-waking-up-early.html>; <http://www.lifestyleupdated.com/2012/04/02/waking-up-early-benefits-how-to-guide/>; www.quora.com/What-are-the-health-benefits-of-sleeping-early-and-waking-up-early-everyday dan učitavanja 08.02.2014., Surhone Timpledon Marseken, Waking up early

19. El-Mulk, 3-4.

Smotavanje nebesa

*A na Dan kad smotamo nebo Mi, kao što se smota list za knjige, i kao što smo prvi put iz ništa stvorili, tako ćemo opet iz ništa stvoriti! To je obećanje Naše, Mi zbilja možemo to učiniti!*²⁰

Kroz predmetni ajet uvidamo mudrost u smotavanju *nebesa*, odnosno u grupisanju, sastavljanju i uređenju, što je dokaz moći Božije, no i kao poruka ljudima da u svojim poslovima koriste olakšice, lakše načine obavljanja svojih poslova. Iako je Svemogući Allah mogao svemir podići odjednom, mudrost podizanja u šest dana je poruka ljudima da se ne preopterećuju i da se ne obavezuju iznad svojih mogućnosti. Sam Allah čovjeka ne zadužuje iznad njegovih sposobnosti, mogućnosti, kapaciteta.²¹

Kur' an i atom

*(...) Od tvoga Gospodara nije skriveno ništa ni na Zemlji ni na nebu, ni koliko trun što je. I nema ništa ni manje od toga ni veće od toga, a da nije u Jasnoj Knjizi.*²²

Od pronalaska atoma, sve do 19. st. vladalo je mišljenje da je atom²³ najmanji strukturalni dio nekog elementa te da je nedjeljiv. Zanimanjem za to i proučavanjem atoma, naučnici su otkrili da se i atom dijeli na sitnije dijelove: proton, neutron i elektron. Kur' ansko kazivanje na riječ *ni koliko trun*, odnosno *ni manje od toga ni veće* upravo dokazuje djeljivost atoma.

Morske tmine

*Ili su kao tmine dubokih mora koje prekrivaju talasi sve jedan za drugim, iznad kojih su oblaci, sve tmine jedna iznad drugih, prst se pred okom ne vidi, - a onaj kome Allah ne da svjetlo neće svjetla ni imati.*²⁴

---

20. El-Enbija', 104

21. El-Bekare, 286.

22. Junus, 61

23. Atom je osnovna građevna jedinica tvari. Atom se sastoji od jezgre (koju čine protoni i neutroni) i elektrona koji se nalaze u ljuskama oko jezgre. Jezgra čini 99,98% mase atoma, opš: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Atom> dan učitavanja 09.02.2014.

24. En-Nur, 40

Generalno okruženje dubokih mora je ovako opisano u knjizi *Oceans*: „Danas sa sigurnošću znamo da tmina dubokih mora i okeana vlada na dubini od oko 200 m i dublje. Na ovim dubinama skoro uopće nema svjetlosti. A na dubinama preko 1000 m apsolutno je nemoguće naići na bilo kakvu svjetlost. Pored podataka vezanih za generalnu geografsku građu mora i okeana, karakteristike živih bića koja tu žive, danas je čak moguće doći i do podataka koji govore o količini vode određenog mora ili okeana, površini, dubini i sl. Ipak, da bi se došlo do svih ovih podataka, čovjek je primoran koristiti se raznim specijalnim pomagalicama i podmornicama izrađenim uz pomoć savremene tehnologije. Bez ovih pomagala skoro je nemoguće da čovjek dopre do morskih dubina preko 40 m. Uporedo s tim, bez određenih pomagala je apsolutno nemoguće da čovjek dospije i ostane živ na tamnim okeanskim dubinama od oko 200 m. Zbog toga, naučnici su detaljne podatke o morima uspjeli otkriti tek u skoro vrijeme. Suprotno tome, frazu "tmina dubokih mora" sadržanu u En-Nur suri je Kur'an iznio prije 1400 godina. Iznošenje ovog podatka u Kur'anu, i to u periodu kada nije postojalo nikakve tehnologije i kada, prema tome, nije postojalo nikakvo pomagalo pomoću kojega bi čovjek mogao zaroniti u morske dubine, svakako je svojevrsna mudžiza ove uzvišene Knjige.²⁵

Rotacija Zemlje i sužavanje njenih perifernih oblasti

*Zar oni ne vide da im Zemlju s krajeva njenih smanjujemo? A Allah sudi! Nema toga ko će presudu Njegovu preinačiti! On brzo račun svida!*²⁶

Naukom je dokazano da je zemaljska kugla okružena slojem listova i ploča. Shodno kur'anskoj eksplanaciji, ove ploče (koje okružuju pogranične zemljine oblasti) počele su da se izlizuju zbog permanentne rotacije Zemlje. Dakle, ploče su se uzajamno počele trošiti i izjedati djelovanjem trenja proizašlog od rotiranja.²⁷ Ove ploče sprječavaju da jasno uočimo rotiranje Zemlje, jer time bi se stvorile vrtoglavice i poteškoće kod ljudi i drugih stvorenja na Zemlji. Dakle, zahvaljujući pločama ne

25. <http://nasevijesti.com/kuran-i-nauka-sadrzaj/592-nauka-u-kuranu-morske-tmine-i-unutrasnji-valovi.html>, dan učitavanja 08.02.2014.

26. Er-Ra'd, 41.

27. Imamo primjer trag trenja na autotočkovima ili pak mlinu.

primjećuje se rotiranje Zemlje. Sličan primjer imamo u liftovima gdje, usljed skrivenih listova, ne primijetimo naše kretanje.

Kao što se vidi iz predmetnog ajeta, listovi su se počeli smanjivati, te u dogledno vrijeme rotacija Zemlje će postati jasna i očigledna, što je jedan od predznaka Sudnjeg dana.²⁸

Omjer u kiši

*Onaj koji s neba s mjerom spušta vodu, pomoću koje u život vraćamo mrtve predjele - tako ćete i vi biti oživiljeni.*²⁹

Kiša je jedna od najvećih Allahovih blagodati čovjeku. U citiranom ajetu Uzvišeni Allah kaže da je kiša rezultat preciznog proračuna, da ona nije posljedica slučajnosti, već da se spušta s određenom mjerom. U hidrološkom ciklusu voda mijenja agregatna stanja. Ona posjeduje nevjerovatnu snagu uravnoteženja i istovremeno ispunjava osnovne potrebe svih živih bića.

Da ste, prije 500 godina, nekom ko se posebno bavi i zanima kišom postavili pitanje "Postoji li mjera, može li se ona brojčano izraziti?", ne biste dobili nikakav odgovor, jer ljudi tog vremena nisu ništa znali o meteorološkim pojavama koje se dešavaju na Zemlji. Zato je bilo nemoguće da nešto kažu o količini kiše koja se spusti na Zemlju. Kur'an, međutim, prije 1400 godina kaže da kiša ima svoju određenu mjeru. Istraživanjima provedenim u posljednjem stoljeću postalo je sasvim jasno kako kiša pada. Jedna od poznatih činjenica jeste i da se svake godine u vidu kiše na Zemlju spusti ista količina vode. Ova količina se kreće između 16-17 miliona tona u sekundi. Tako se na Zemlju u toku godine spusti preko 500 milijardi tona kiše, a isto toliko se vode i ispari prema nebu. Ova vrijednost je svake godine ista. Statičnost ove vrijednosti ima veliku ulogu u osiguranju ekološke ravnoteže na Zemlji. Zbog toga što se svake godine mijenjala količina kišnih oborina u području u kome živi, neki naučnik od prije nekoliko stoljeća nije mogao znati da je količina kiše vezana za određenu mjeru. Najvjerovatnije bi rekao da između kiše i neke brojčane vrijednosti ne može postojati nikakva povezanost.

28. Pog. El-Kehf, 41.; En-Neml, 88.

29. Ez-Zuhruf, 43

Proračuni u hidrološkom ciklusu

U spuštanju kiše i hidrološkom ciklusu postoji niz povezanih složenih matematičkih proračuna. Ilustracije radi, istraživače je zanimalo kako da, unatoč Suncu koje svaki dan zagrijava vodu, temperatura gornjeg dijela tropskog ozonskog omotača nikada ne prelazi 28 stepeni. Na kraju je otkriven sljedeći precizan proračun: ne samo hlađenje vodenom parom, nego i sjena oblaka, isto tako, naročito u toplijim predjelima, sprečava prekomjerno zagrijavanje ozonskog omotača...

U sjenci mase oblaka temperatura se naglo smanjuje. Zbog toga oblaci imaju ulogu prirodnog štita koji sprečava zagrijavanje Zemljine površine. U isto vrijeme, vodena para je gas, koji ima efekat prirodnog staklenika... Zajedno sa ugljičnim dioksidom, metanom i drugim gasovima, u atmosferi formira nevidljivi izolacioni sloj. Ovaj sloj sprečava gubljenje toplote koja dolazi na Zemljinu površinu. Sa 60% "efekta prirodne staklene bašte", vodena para čini osnovnu klimu, koja je relativno topla. Svi ovi proračuni tako su precizno podešeni da ih najbolje možemo shvatiti ukoliko analiziramo "staklenik" od oblaka koji kruže oko susjednog planeta Venere. Trajni gusti oblaci su tako obavili Veneru da samo polovina Sunčeve svjetlosti može doprijeti do površine planeta. Tu se dešava povećani efekat staklene bašte sa 97% ugljičnog dioksida i temperatura dostiže visinu od oko 500 stepeni. Riječ je o temperaturi koja je daleko iznad temperature na kojoj čovjek može živjeti. Hidrološki sistem na Zemlji uređen je tako precizno da je naš planet mjesto na kome se može živjeti.³⁰

Zagađenje okolice i ozonski sloj

Nevjernike će nesreća neprestano pogadati, ili će im se blizu boravišta njihova dešavati, zbog onog što su činili, sve dok se Allahovo obećanje ne izvrši. A Allah, doista, obećanje svoje ne krši!³¹

Ovaj ajet u sebi sadrži više vjerovatnosti. Jedna od varijanti jeste mogućnost eksplozije u nuklearnim reaktorima ili nuklearnim skladištima

30. <http://mojummet.com/forum/16-nauka-i-tehnologija/1509-omjeri-u-kishi-kur-an-i-nauka>, dan učitavanja 08.02.2014.

31. Er-Ra'd, 31.

koja bi dovela do katastrofe za one koji tu vrstu oružja proizvode. Druga mogućnost jeste razorna čovjekova aktivnost kroz emitovanje raznih otrovnih gasova koji uništavaju ozonski omotač koji apsorbuje i sprečava ultravioletne zrake da dopru do Zemlje. Ovo razaranje usljed velike koncentracije ugljičnog dioksida u atmosferi, posljedica je velikog broja fabrika, sredstava za prevoz koji emituju negativne čestice te utjecaja nuklearnih eksplozija, što sve ima razoran utjecaj na ozonski sloj više od bilo čega drugog, te drugih gasova kao što su freon³² i kloroflorid, koji se upotrebljava za klima-uređaje i frižidere, i zbog sječe šuma - sve je to dovelo do pojave rupa u ozonskom omotaču, što će se manifestirati kroz poplave i potapanja priobalnih područja, otapanja lednika i sl. Medicina je ustvrdila štetnost UV zraka na čovjekovu kožu te imunološki sistem, što će dovesti do pojave raznih bolesti poput raka, zatim pojavu pjega, opadanja kose, naglog starenja i sl. Sljedeća posljedica uništavanja ozonskog sloja jeste naglo povećanje temperature koje će dovesti do ekstremnih suša i skončanja prirodnog života na njima kako Allah, dž.š., u Kur' anu spominje.³³

Zaključak

U našem skromnom osvrtu na ovu temu naveli smo samo neke od mnogobrojnih znanstvenih tema koje se nalaze u Časnom Kur' anu. Posljednja Božija Knjiga je bogata mnogim kazivanjima koja bi se mogla okarakterizirati kao znanstvena kazivanja u Kur' anu, odnosno da imaju svoju znanstvenu pozadinu.

Pored prisutnih tema u diskursu o ovom pristupu razumijevanja Kur' ana, naveli smo i neke teme koje nisu toliko zastupljene u svakodnevnoj upotrebi kada se govori o ovoj temi, a koje su i jako korisne za svakog čovjeka poput ranog odlaska na spavanje, ali i ranog buđenja.

Na bosanskom jeziku su objavljena mnoga djela koja obrađuju pitanje znanstvenog tumačenja Kur' ana te prisustvo znanstvenih tema u

---

32. Freon je zbirno ime za više vrsta plinova koji su se upotrebljavali ili se upotrebljavaju u rashladnim strojevima. Iako pogrešno, to ime se počelo upotrebljavati za skoro sve vrste rashladnih medija, bez obzira na kemijski sastav, pa se tako došlo i do apsurdne situacije da se freonom nazovu i neki plinovi poput ugljikovodika: metana, etana, propana,... (Wikipedia)

33. El-Kehf, 7-8

Kur'anu, no čija bi sublimacija zahtijevala mnogo više prostora nego što je tehnički dopušteno prilikom pisanja ove vrste rada.

Nadamo se da će ovaj skromni rad, koji je na marginama jednog velikog neistraženog polja, doprinijeti većem akademskom angažiranju, u radu koji bi detaljno obradio pitanje prisustva znanstvenih tema na stranicama posljednje Božije objave.

Taj studiozniji pristup ovoj temi mogao bi se primijeniti u okvirima magistarskog rada.

Konsultirana literatura

1. *Kur'an s prevodom*, Korkut, 1977.
2. *Kur'an s prevodom*, Karić, 2008.
3. Knjige:
4. a.) na bosanskom jeziku:
5. El-Bar Muhammed Ali, *Stvaranje i razvoj čovjeka u svjetlu medicine i Kur'ana*, Furqan, Sarajevo, 2001.
6. Havelika, Mladen, *Znanstvena psihologija - psihosocijalni pristup zdravlju*, Zdravstveno veleučilište, Zagreb, 2012.
7. Hišam al-Abdullah, *Znanost i fenomen Kur'ana*, El-Kalem, Sarajevo, 2002.
8. Krmpotić, Marijan, *Odabrana poglavlja: Otisak prsta*, bez navoda izdavača, 2012.
9. Muslim, Mustafa, *Savršenstvo Kur'ana - izazov nauci*, Islamisches Forum e.V, Nurnberg, bez godine izdavanja.
10. Smailagić, Nerkez, *Uvod u Kur'an*, Medicinska naklada, Zagreb, 1975.
11. b.) na engleskom jeziku
12. Lambert M Surhone, Miriam T Timpledon, Susan F Marseken, *Waking up early*, VDM Publishing, 2010.
13. Članci i internet adrese:
14. <http://www.arttherapyblog.com>
15. <http://www.buzzle.com>
16. <http://www.dreamhomedecorating.com>
17. <http://hr.wikipedia.org>
18. <http://www.lifestyleupdated.com>
19. <http://mojummet.com>
20. <http://nasevijesti.com>
21. <http://psychology.about.com>

Kur'anska etika mira i rata¹

Enes Martinović

profesor islamske teologije

enesmsaraj@hotmail.com

Pristup svetom tekstu Kur'ana na način izvlačenja određenih riječi ili ajeta iz datog konteksta te tendencioznog preferiranja jednih a zanemarivanja drugih ajeta, kao i mnogi drugi pogrešni vidovi interpretativnog pristupa, za ishod neće imati otkrivanje onog značenja, nakane i smisla koji su Bogom utkani u tekstu Kur'ana. Naprotiv, posljedica takvog pri-

1. Ova tema će, na narednim stranicama, biti promatrana u društveno-etičkom ključu kur'anske mudrosti, u smjeru sagledavanja islamskih potencijala za međureligijsko i međukulturalno zbližavanje u općem dobru. Pojam džihad, od čijeg razumijevanja ovisi percepcija samog islama, nije korišten u naslovu rada, zbog svojih daleko širih značenja od poimanja mira i rata. Islam je religija unutarnje i vanjske ravnoteže, odnosno ravnoteže unutar ljudskog bića i unutar ljudskog društva, koje se u ovisnoj korelaciji prožimaju i nadopunjuju. Čovjek ne može normalno živjeti u društvu nepravde, nesigurnosti i anarhije, a društvo ne može biti harmonično bez moralnih pojedinaca koji žive u okviru zakona. Sveti tekst Kur'ana u svojim uputama, načelima, idejama i savjetima njedri koncept obje ravnoteže, usmjeravajući kako ljudsku dušu tako i društvo. Sam pojam džihad se, kroz islamsko učenje, može odvojeno promatrati kao veliki (unutarnji, odnosno u širem smislu) i mali (vanjski, odnosno u užem smislu) džihad. Podjela na veliki i mali džihad korespondira ovim dvjema ravnotežama koje su neophodne za ljudski život na Zemlji. Težnja ka kontinuiranom moralnom postupanju, držeći dušu čistom od grijeha i svega što je ružno, i time stremeći prema savršenoj ličnosti je veliki džihad. Mali džihad je fizička odbrana i zaštita univerzalnih, zaštićenih vrijednosti: vjere, života, razuma, časti, porodice, imetka, domovine putem upotrebe sile, ukoliko se akter napada ne može zaustaviti na drugi način. Dakle, dok je veliki džihad nužno, aktivno i individualno praktikovati svakog trenutka, mali džihad se realizira samo u slučaju zaštite univerzalnih vrijednosti od vanjske ugroženosti i napada. S druge strane, mali džihad ne može dostići vlastitu puninu bez praktikovanja velikog džihada, a veliki džihad je realno ugrožen, ako u društvu vladaju nepravda, smutnja i nasilje. Džihad je, in genere, aktivna težnja za općom ravnotežom, a protiv negativnih stanja, djelovanja i krajnosti. Vidi: Seyyed Hossein Nasr, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, "Rijaset IZ u BiH", Sarajevo, 1994., str. 27-33.

stupa će biti modificiranje i degradacija Teksta i Poruke koju Bog iz Svoje milosti spušta čovječanstvu. Ovakav tretman ajāta Kur'ana nije u skladu sa naukom o komentiranju Kur'ana (*tefsir*), u kojoj, pored mnogih, postoji metoda tematskog tumačenja kur'anskih ajeta (*et-tefsiru-l-mevdu'i*).

Nauka o tumačenju Kur'ana zahtijeva da se u razumijevanju i komentiranju Svetog teksta u obzir uzme postepenost i sukcesivnost objavljivanja Kur'ana (*tendžimu-l-Kur'ān*), prepoznavanje mekkanskih i medinskih ajeta i sura, povodi objave Kur'ana (*esbābu-n-nuzūl*), veze između ajeta i sura (*el-munāsebāt bejne-l-ājāti ve-s-suver*), derogirani i derogirajući ajeti (*nāsih ve mensūh*), kontekst (*sijāk*) u Kur'anu itd. Međutim ukoliko se kur'anski ajeti komentiraju bez poštivanja ovih principa, slijedi netačno razumijevanje Kur'ana, degradacija islamskih vrijednosti te rađanje stereotipa, što se posebno odnosi na pojam *džihada*.

Pitanje klasičnog koncepta džihada i koliko taj koncept odgovara načelima Kur'ana i sunneta, zatim problem zapadnjačkog kreiranja islamofobične ideologije, kroz znanost, umjetnost, posebno filmsku, karikature i medije kao maske za neoliberalni kapitalizam, neće se tretirati u ovom tekstu.

Središnje ideje kur'anske etike mira i rata Ideja religijsko-kulturalnog pluralizma i slobode

Sveti tekst Kur'ana objašnjavajući razlog postojanja različitih naroda, zajednica i kultura, riječima: *O ljudi! Mi smo vas od muškarca i žene stvorili i plemenima i narodima vas učinili, da biste se upoznavali!*² (49:13), potencira na pozitivnim vrijednostima *lite'ārefū – ...da biste se upoznavali!*, implicirajući razumijevanje, saradnju i razmjenu vrijednosti i dobra među njima, te stavljajući sve narode u istu ravan. Islam ne rangira ljude po porijeklu, rasi, boji kože, naciji, jeziku, socijalnom statusu, teritoriji³ itd., jer u islamskoj perspektivi, individua se od individue razlikuje samo po bogobožnosti, odnosno u okviru duhovno-etičkih kriterija. Kur'an eksplicitno kaže *...da biste se upoznavali!*, a ne da biste se sukobljavali i

2. *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić, FF, Bihać, 2006.

3. Više vidi: Mutlak Rašid el-Karavi, *Uloga islama u jačanju svjetskog mira: razmišljanja o odnosu prema drugima, o saradnji civilizacija i mirnom suživotu*, preveo Ahmed Adilović, "El-Kalem" i "Centar za dijalog Vesatijja", Sarajevo, 1433. po H./2012., str. 13-19.

ratovali. Upoznavanje naroda, nacija i kultura se može odvijati isključivo u dobronamjernoj, mirnoj koegzistenciji i međusobnom razumijevanju. Najbolji put rješavanju teško premostivih, društvenih problema diskriminacije, ksenofobije, rasizma, šovinizma, govora mržnje itd., nudi ovaj ajet, tj. međusobnim upoznavanjem, pod uvjetom da je istina i dobronamjernost u prvom planu. Ovaj ajet, iz mnoštva drugih, dovoljan je da se upozna pravo lice islama.

Kur'ansko afirmiranje *upoznavanja* kao svrhe postojanja različitih zajednica i naroda, eliminira svaku mogućnost da islam u religijskim, teritorijalnim, rasnim, etničkim i nacionalnim pripadnostima i razlikama nalazi razlog sukoba i borbe. Islam u svom povijesnom iskustvu neumorno baštini univerzalne, civilizacijske ideje, kao što je multikulturalizam, učeći druge tome. Središnji cilj Kur'ana je izgradnja *održivog društvenog poretka* na Zemlji.⁴ Ljudi, zajednice, kulture moraju biti različiti, uprotivnom, može li se zamisliti komunikacija ljudi istog izgleda, emocija, navika, iskustava, načina razmišljanja, doživljaja i zar bi u takvoj komunikaciji i saradnji bilo nečeg novog i drugačijeg? Kur'anska načela i upute njedre snažne potencijale koji teže zbližavanju i međusobnom pomaganju različitih kultura i civilizacija, i neutraliziranju međusobnih sukoba: *...nego se radije međusobno pomažite u poticanju na dobročinstvo i sjećanje na Allaha, a ne pomažite se međusobno u poticanju na zlo i neprijateljstvo...*⁵ (5:2) Te potencijale treba prepoznavati, omogućujući društvenu primjenu istih za dobrobit svih.

U okviru ove ideje različitosti, identifikaciju religijskog i ideološkog pluralizma u Kur'anu prepoznajemo kao Bogom dani društveni poređak, tj. Njegova volja je tako htjela, o čemu govore sljedeća dva ajeta: *A da je Allah htio, On bi vas sve jedne vjere stvorio, ali je On htio da vas iskuša u onom što vam je objavio. Zato, u dobru se natječite...*⁶ (5:48) *A da hoće Gospodar Tvoj, na Zemlji bi svi bili vjernici! Pa zar da ti svijet prisiliš*

4. Vidi: Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, preveo Enes Karić, "El-Kalem" i "CNS", Sarajevo, 1432/2011., str. 87.

5. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, prijevod i komentar, preveo: Hilmo Čerimović, "El-Kalem", Sarajevo, 1425. h.g./2004., str. 136-137.

6. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

da budu vjernici? (10:99) Čovjek, sa svojom slobodnom voljom, dobija široke mogućnosti moralnog djelovanja između dobra i zla. Božije riječi u suri 5:32, koje glase: *Ko ubije nekoga koji ubio nije, ili koji na Zemlji nered činio nije, kao da je ljude poubijao sve! A ako bude uzrokom da se sačuva život nečiji, kao da je sačuvao živote svih ljudi*⁸, svjedoče univerzalnu Božiju poruku da je, u islamu, život svakog čovjeka svet i nepovrediv, pa tako, npr., ako bi neko bespravno ubio drugog čovjeka, bez obzira na religijsku ili dr. pripadnost, kao da je cijeli svijet poubijao.

Islam oslobađa čovjeka robovanja materiji, moći, bogatstvu, drugoj osobi ili bilo čemu mimo Bogu, te je središnja ideja čovjekova života u islamu sloboda. Pokoravanje Bogu negira sva druga "božanstva", kako i glasi deklaracija islama *la ilahe illellah* – samo je Allah Bog – i onog trena kada čovjek učini sedždu (ničice padne na tle pred Bogom), tada je na najvećem stepenu dostojanstva i slobode. Ako znamo da je Bog darovao čovjeka slobodom, zašto bi On taj dar ugrožavao Kur'anom, Svojom svetom Riječju, kako se najčešće može čuti u kritikama islama?

Postoji pravilo da u neistinu, izgovorenu mnogo puta, svijet počine vjerovati. Čini se da je tako i sa raširenom izjavom da se islam širio *ognjem i mačem*,⁹ što implicira da vjera islam ne trpi drugoga pored sebe. O ovoj tvrdnji, osim Svetog teksta i povijesnih činjenica, dakako, treba uzeti u razmatranje i sljedeće aspekte realnosti. Takva prisila, više bi štetila islamu nego mu pomogla, jer prisila stvara licemjerne vjernike, koji duboko u sebi negiraju takvu religiju koja, umjesto duhovnim šarmom, osvaja ljudska srca argumentom sile. S druge strane, sam duh islama isključuje taj i takav vid širenja. Sloboda religijskog uvjerenja svake osobe univerzalno je zaštićena Kur'anom *lā ikrāhe fi-d-dīn* – *U vjeru nema prisile...*¹⁰ (2:256) Ta sloboda je zaštićena ne samo od prisile druge osobe već

---

7. Ibid.

8. Ibid.

9. Činjenica da se islam širio snagom duhovnosti i ideje, objašnjava fenomen da muslimana ima najviše tamo gdje muslimanska vojska nije ni kročila, tako je Indonezija, danas najmnogoljudnija muslimanska zemlja, kao i prostori Južne Azije te Istočne i Srednje Afrike. Ovakve stavove o širenju islama *ognjem i mačem*, evidentiraju brojna djela. Vidi: Fuad Saltaga, *Islam u iskrivljenom ogledalu, Evrocentrizam spram islama*, Sarajevo, 2006., str. 160.; Vidi: Hamid Tahir, *Islam između istine i optužbe: odgovor na najvažnija pitanja izazvana izmišljotinama protiv islama*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2004., str. 39-40.

10. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

i od evaluacije bilo koga osim Boga, tj. niko osim Boga ne može kontrolirati osjećaje srca i duše, niti ih spoznati, što pruža mogućnost iskrenom vjerniku da dostigne najveće stepene vjerovanja u svojoj duhovnoj privatnosti, a također i prisilno prevjerenoj osobi da duboko u sebi negira religiju na koju je prisiljena, a da to faktor sile ne može prozrijeti.

Ipak, iako je ova prisila bezuspješna, jer unutarne osjećaje ne može niko, osim Boga, kontrolirati, ona je u Kur'anu zabranjena, a pitanje čije je vjerovanje ispravno, u islamskoj perspektivi ostaje Božijem Sudu. *A ti reci: "Istina je od Gospodara vašega, pa ko hoće – nek vjeruje, a ko hoće – nek ne vjeruje!"*¹¹ (18:29)

Božiji poslanici, a.s., bili su *pobunjenici* protiv negiranja Boga i stanja moralne devijantnosti,¹² a islamski koncept fizičke odbrane je *pobuna* protiv društvenog terora, nasilja i povrede integriteta druge osobe. Islam je religija čovjekove prirode i univerzalne slobode, s kojom se on rađa. Kur'an tu prirodu afirmira i svoja načela usmjerava prema njoj, stoga ono što je po Kur'anu, to je i po prirodi čovjeka. S druge strane, islam priznaje samo ono vjerovanje koje je zahvaćeno svojevoljnom, unutar-duševnom i praktičnom artikulacijom vjere (*dīna*), odnosno musliman je samo onaj ko to zaista, svojom voljom i jeste. Stoga *U vjeru nema prisile...*, osim što je Riječ Božija u Kur'anu, ona je i svjedočanstvo Božije mudrosti kreiranja ljudske prirode.

Ideja pravde, milosti i strpljivosti

U učenju islama, Bog je pravedan i sve je obuhvaćeno pravdom (*'adl*) i pravednošću (*'adaleh*). Pravda je vrijednost koja u sebi generira i vrhuni druge plemenite osobine, kao što su: istina, samilost, poštenje, umjerenost i ona određuje bit ljudskog života.¹³ U Kur'anu stoji: *Allah zapovijeda pravdu i dobročinstvo...*¹⁴ (16:90) U svojoj esencijalnoj konotaciji, pravda je suprotnost nasilju i tlačenju, a budući da je pravda jedan od središnjih pojmova islama, sam islam je suprotnost nasilju i tlačenju. Pravda u dvjema relacijama usmjerava život čovjeka, prema vjerovanju i pokora-

11. Ibid.

12. Fazlur Rahman, nav. dj., str. 99.

13. Vidi: Almir Fatić, *Najljepši savjeti za život*, "Biljeg", Sarajevo, 2012., str. 44-45.

14. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

vanju samo jednom Bogu (*tevhid*) i prema ljudima, tj. željeti drugom što i samom sebi, što je vrhunac društvene pravde. Ova temeljna vrijednost se ne može provoditi djelimično, jer sama priroda pravde teži potpunoj realizaciji. Pravda je sama bit, a umjerenost, kao suprotnost pretjerivanju koje vodi pokvarenosti, dokaz je toga.¹⁵ Prirodni, Bogom dani poredak se može opisati pravdom, jer je pravda postavljanje svake stvari na njeno mjesto. Stvarni društveni mir, koji je jedinstveni cilj jedine, u islamu, legitimne oružane borbe u samoodbrani, postiže se isključivo onda kada pravda prevlada u društvu.

Bog u Kur'anu opisuje muslimane kao *ummetun vesetan*, tj. zajednicu pravde i sredine koja drži nepristranu ravnotežu između različitih krajnosti,¹⁶ *I tako smo Mi htjeli da vi budete zajednica srednjeg puta...*¹⁷ (2:143) Navedeni ajet je na broju 143 sure El-Bekare, koja sadrži 286 ajeta, što ga čini središnjim ajetom, prema tome, ne samo da govori o središnjem putu islama već je i na središnjem mjestu u Kur'anu.¹⁸ U istom ajetu, Bog muslimanima upućuje ajet: *...da biste bili svjedoci protiv svijeta ostalog, i da Poslanik bude protiv vas svjedok.*¹⁹ M. Asad komentira ovaj dio ajeta riječima "da bi vaš život bio primjer cijelom čovječanstvu, upravo kao što je Poslanik primjer vama".²⁰ Da bi neko bio pred Bogom svjedok protiv drugih, mora imati snažno ostvaren osjećaj pravde i dobrote u svom životu i praksi, odnosno zar bi se moglo desiti da Bog poziva nepravedna i zla čovjeka da svjedoči Istinu?

Pravda je kriterij ljudskog postupanja i islam univerzalno insistira na kontinuitetu njenog poštivanja: *O vjernici! Vi uvijek pravedni budite i radi Allaha pravedno svjedočite, makar to bilo i na štetu vašu, ili na štetu roditelja vaših, ili na štetu bližnjih vaših...*²¹ (4:135) Pravda u društvenim odnosima je princip od kojeg se ne smije odstupati, kako se ne bi raširila ne-

15. Vidi: Abdulhamid A. Ebu Sulejman, *Univerzalna civilizacijska kur'anska vizija: temeljno ishodište za čovjekov preporod*, preveo Enes Karić, "El-Kalem" i "CNS", Sarajevo, 1431. god. po H./2010., str. 194.

16. Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 29.

17. Ibid.

18. Erhile Abbas, *Mefhumu-l-vesetijje*, edicija: "El-ummetu-l-vesat", Medželletun fikrijjetun faslijjetun, Svjetska unija islamskih učenjaka, br. 1, Bejrut, 2009., str. 124.

19. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

20. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 30.

21. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

pravda koja urušava društvo. Na realizaciji principa pravde se apsolutno insistira i kod poravnjanja učinjene štete, mada Kur'an upućuje oštećenu osobu na oprost, kao postupak kojeg Bog posebno voli i nagrađuje.

U Ponovljenom zakonu Starog zavjeta kaže se: "Nemaj nikakva smilovanja: Život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku i noga za nogu!"²² S druge strane, islam u milosti često nalazi plemenitu alternativu pravdi, u kontekstu da je bolje oprostiti nego uzvratiti na učinjenu nepravdu. U tom smjeru je ajet: *Ako kanite da na nepravdu uzvratite, tad uzvratite samo onoliko koliko vama bi učinjeno! A ako se strpite, pa to je, zbilja, za strpljive bolje.*²³ (16:126) Tu islam ostavlja prostor čovjeku da kroz vrijednost praštanja potvrdi vlastite unutarnje kvalitete, čineći Bogu ugodno djelo.

Ton Kur'ana je vedar i optimističan, i središnja vrijednost Kur'ana je milost. Bog je milostiv, to je Njegovo svojstvo, On je izvor milosti i Njegova najčešće spominjana imena, uz vlastito ime Allah, jesu Er-Rahman i Er-Rahim, koja znače neizmjernu Božiju milost. Ova imena milosti se nalaze u bismili, sa kojom počinju kur'anske sure i svaki lijep posao u životu muslimana. U Božijoj milosti ljudi nalaze svoju nadu, utočište i nagradu za učinjeno dobro. Ideja međuljudskog dobra, samilosti i praštanja, Bogom urođena religioznom čovjeku, utkana je u poukama ajeta Kur'ana: *Ti na zlo dobrim uzvрати, pa će onaj što je neprijateljstvo između njega i tebe odjednom tebi prijatelj prisni postati.*²⁴ (41:34) *I koji su strpljivi u nevolji iz čežnje za licem [pomoći] Uzdržavatelja svoga, (...) i [koji] zlo suzbijaju dobrim...*²⁵ (13:22) *I ono što oni zbore ti otrpi i na lijep način ih napusti!*²⁶ (73:10) *Ipak, vi oprostite i preko toga prijeđite, dok Allah Svoju odredbu ne donese!*²⁷ (2:109) *Nek vas mržnja prema nekom narodu ne navede pa da nepravedni budete! Vi pravedno postupajte, to je bogobojaznosti bliže. I Allaha se bojte...*²⁸ (5:8)

---

22. Biblija, *Sveto pismo Starog i Novog zavjeta*, preveo Ivan Ev. Šarić, 2. popravljeno izdanje, Hrvatsko biblijsko društvo, Vrhbosanska nadbiskupija, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2007., str. 186.

23. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

24. Ibid.

25. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 354.

26. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

27. Ibid.

28. Ibid.

Muslimani, u mekanskom periodu, osim što su u manjini, sa izuzetno oskudnim društveno-materijalnim potencijalima, bili su pod strašnim terorom mekanskih politeista.²⁹ U periodu prije Hidžre (prelaska u Medinu), muslimanima je naređeno da se strpe u teškoćama i mučenjima od strane aktera zla, stoga jer im se, u mekanskom periodu, zabranjuje upotreba fizičke sile čak i u samoodbrani. U teškim uvjetima života, u toku je proces formiranja grupe muslimana, najboljih i najkvalitetnijih pojedinaca, koji su mogli odoljeti svakodnevnim teškoćama. Vjernici, umjesto pružanja otpora radi samozaštite, svu energiju i potencijale usmjeravaju na unutarnje duhovno stasavanje vlastite ličnosti. Bitan momenat je da u ovoj maloj zajednici muslimana u Meki nije bilo lice mjera, jer takve osobe, koje bi inače slabile zajednicu iznutra, odustaju na prvim težim iskušenjima u kontekstu surovog fizičkog pritiska na muslimane u Meki. U tom povijesnom okviru, profilirana je zajednica najboljih ličnosti koje su spremne živjeti Božiju riječ, istinu i pravdu i umrijeti za Božije zadovoljstvo.³⁰

Sam prelazak muslimana u Medinu značio je promjenu okolnosti i načina primjene principa odbrane od aktivnih napada neprijatelja. Mekanska faza predstavlja izgradnju ličnosti, medinska faza izgradnju islamske države i, konačno, slijedi izgradnja islamske civilizacije.³¹ Postoje stavovi jednog broja nemuslimana, da je islam milostiv u stanju svoje slabosti, a surov u stanju svoje moći,³² međutim osvrtom na Kur'an i sunnet, zatim na povijesne činjenice i brojne primjere velikodušnog praštanja nemuslimanima od muslimana kao što je oslobađanje Mekke, uočice se apsolutna netačnost ovog stava.

---

29. Biografije Poslanika, a.s., sadrže brojne opise teških životnih okolnosti grupe muslimana u mekanskom periodu, sa Muhamedom, a.s., na čelu. Više vidi: Muhammed Hamidullah, *Muhammed, a.s., – život*, knjiga 1, III izdanje, "El-Kalem", Sarajevo, 1990., str. 129-134. Vidi: Martin Lings, *Muhammed: život vjerovjesnika islama zasnovan na najranijim izvorima*, "Connectum", Sarajevo, 2004., str. 110-112.

30. Distinkciju borbe u ime Boga od borbe koja je motivirana nečim drugim, Poslanik, a.s., postavlja u sljedećim riječima došao je Vjerovjesniku, a.s., jedan čovjek i rekao: "Neko se bori radi ratnog plijena, neko radi popularnosti, a neko se, opet, bori da bi pokazao svoje junaštvo. Koji je od njih na Allahovom putu?" "Onaj koji se bori da Allahova riječ bude gornja, on je na Allahovom putu" – odgovori Resulullah, s.a.v.s. Vidi: Muhammed b. I. el-Buhari, *Sahihu-l-Buhari, Buharijeva zbirka hadisa*, Prvo cjelovito izdanje, 2. sv., preveli H. Škapur i H. Makić, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 1430. h.g./2009., str. 637.

31. Više vidi: Imāduddīn Halīl, *Uprava i vlast kroz historiju islama*, preveo Husejn Omerspahić, Rijaset IZ-e u BiH, Sarajevo, 1995., str. 11-13.

32. Hamid Tahir, nav. dj., str. 73.

Kontekst kur'anske dozvole fizičke borbe

Općenito, prvi ajet kojeg Bog objavljuje muslimanima o fizičkoj borbi, prema autentičnim hadisima, koje navode Taberi i Ibn Kesir³³, te prema tvrdnji Abdullaha ibn 'Abbasa,³⁴ neposredno nakon progona Poslanika, a.s., i vjernika iz Mekke u Medinu, dajući im dozvolu isključivo za samoodbranu od napada i tlačenja, glasi: *Dopuštenje [za borbu] daje se onima protiv kojih je rat nepravedno pokrenut*³⁵ – a, uistinu, Allah ima moć da im pomogne.³⁶ (22:39) Ovaj ajet dolazi odmah poslije Božijih riječi koje navještaju pomoć vjernicima, u ajetu 22:38, koji glasi: *Allah zbilja brani one koji vjeruju.*³⁷

Zajednica muslimana, nakon velike patnje i stradanja uz ogromne žrtve od strane mekanskih politeista, dobija dozvolu za odbranu, ali nikako za osvetničku akciju. Nekoliko godina kasnije, brojni mekanski politeisti, dojučerašnji akteri nasilja i mučenja nad muslimanima, umjesto smaknuća ili neke druge kazne, velikodušno dobijaju slobodu življenja od Poslanika, a.s., i muslimana prilikom oslobođenja Mekke, kada u Sveti grad ulazi deset hiljada naoružanih vjernika.³⁸ Taj veličanstveni primjer milosrdnog poklanjanja opće slobode osobama koje su još jučer bile akteri i inicijatori gnusnih zločina, živo svjedoči o pretakanju kur'anske ideje mira i dobrote u povijesnu stvarnost.

Da bi bile objašnjene granice legitimnosti prethodno legalizirane fizičke samoodbrane, poslije prvoobjavljenog ajeta slijedi: *...onima koji su ni krivi ni dužni prognani iz zavičaja svojih bez ikakvog drugog razloga osim zato što su govorili: „Naš Uzdržavatelj je Allah!“ A da Allah nije omogućio ljudima da se brane jedni od drugih, [svi] manastiri i crkve i sinagoge i džamije – a u [svima] se Božije ime mnogo spominje! – bili bi, sigurno, [nekada] razoreni!*³⁹ (22:40) Kur'an naglašava međureligijsku i

33. Ibn Kesir evidentira Ibn 'Abbasovu tvrdnju o navedenom ajetu. Vidi: Ibn Kesir, *Tefsir*; skraćeno izdanje, 2. izd., grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 2002.-1423. po H., str. 874.

34. Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

35. Prvi dio ovog ajeta 22:39 u prijevodu E. Karića glasi: *Dozvoljeno je braniti se onima koji su napadnuti, zato što im se nasilje čini...* Oba prijevoda aludiraju da je muslimanima dopuštena borba, isključivo, u samoodbrani.

36. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 506.

37. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

38. Više o tome vidi: Muhammed Hamidullah, nav. dj., str. 219-224. Vidi: Martin Lings, nav. dj., str. 414-423.

39. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 507.

međukulturalnu koegzistenciju kao pozitivnu društvenu dimenziju koja ne opstaje pod ljudskim rušilačkim porivom kao negativnom dimenzijom ljudske stvarnosti, osim Božijom intervencijom.

Okosnicu cjeline kur'anske teorije o etici oružanog sukoba čine sljedeća četiri ajeta (2:190-193), koja su objavljena godinu dana poslije prvoobjavljenog ajeta⁴⁰ (22:39), na tematiku vođenja mira i rata. Značajnije mnogih ajeta ove tematike ne bi bilo jasno bez ova četiri ajeta, tako, npr., metodologija implementacije svetih riječi općenite naravi u ajetu 2:244: *Borite se na Allahovom putu i znajte da Allah sve čuje i sve zna*⁴¹, može se razumjeti samo uz upućivanje na ajete (2:190-193): *I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se protiv vas bore, ali vi boj ne započinite! Allah ne voli one koji započinju boj.*⁴² (2:190) U značenju ovih ajeta, jedini legitimni oblik rata je fizička samoodbrana, što potvrđuje *lā ta'tedū* "vi boj ne započinite",⁴³ jer Bog ne voli *el-mu'tedīn* "one koji započinju boj", "porobljivače"⁴⁴, odnosno agresore. Kur'an dopušta fizičku borbu u slučaju ugroženosti sljedećih općih vrijednosti:⁴⁵ a) u odbrani materijalnih vrijednosti, kao što su život, domovina i imetak, b) u odbrani duhovnih vrijednosti, kao što je vjera, sloboda uopće, posebno sloboda vjerovanja i propovijedanja istina vjere, i c) u odbrani reda, mira i svakidašnje sigurnosti.

Ideja fizičke samoodbrane kao jedine legitimne borbe koja se može voditi u ime Boga, održana je kroz sve ajete Svetog teksta na tu tematiku. Naredni ajet, Bog objavljuje u kontekstu o neprijateljstvu i borbi koja je već u toku⁴⁶, te ova poruka vrijedi jedino u tom slučaju, a nikako u slučaju mira i mirne koegzistencije, kako se obično percipira na prvi pogled. Stoga, ako su vjernici u situaciji da moraju braniti vlastite živote, porodicu, slobodu, čast, imetak itd., od naleta neprijateljske sile, i tako

---

40. Ibid.

41. Ibid, str. 52.

42. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

43. M. Asad evidentira da se većina mufessira slaže u tome da ovaj dio ajeta *lā ta'tedū* znači "vi boj ne započinite". Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

44. Ibid.

45. Husein Dožo, *Kur'anske studije*, Izabrana djela, Knjiga druga, "El-Kalem": "Fakultet islamskih nauka Sarajevo", Sarajevo, 2006./1427. h.g., str. 156.

46. M. Asad se u ovom stavu oslanja na Er-Rāzija. Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

krene napad na vjernike, onda vrijedi sljedeće: *I ubijajte ih gdje god ih stignete, i protjerujte ih odakle su i oni vas protjerali! A zlostavljanje je gore od ubijanja! I ne borite se protiv njih kod Hrama Svetog sve dotle dok se oni kod njega ne budu borili protiv vas! Ako se oni protiv vas bore, i vi njih ubijajte! Takva je kazna nevjernicima.*⁴⁷ (2:191) Dio ajeta *el-fitnetu ešeddu mine-l-qatl* - *A zlostavljanje je gore od ubijanja*⁴⁸ ograničava način odbrane u smislu da kur'ansku legalizaciju fizičke samoodbrane muslimani ne smiju zloupotrijebiti kao priliku ugnjetavanja, mučenja ili nečovječnog postupanja i osvetu prema neprijatelju, iako im taj neprijatelj čini zlo, jer realizacija džihada po načelima Kur'ana i sunneta u svakoj situaciji treba implicirati Pravdu Božiju. U protivnom, oni koji se brane, ne bi se razlikovali od agresora. Islamska ratna etika insistira na strogom razlikovanju vojnika i civila, stoga, status zaštićenih lica⁴⁹ u ratu imaju određene kategorije poput žena, djece, staraca, svećenika, ranjenika, bolesnika, trudnica, medicinskog osoblja, ratnih zarobljenika, novinara itd.

Dopuštena je, isključivo, samoodbrana radi vraćanja sigurnosti i slobode i onog trena kada sigurnost i sloboda budu uspostavljene, akcija samoodbrane prestaje. Shvatanje ovog propisa u svoj svojoj punini, kroz granice legitimnosti borbe kao izrazu Božije mudrosti, zahtijeva isticanje milosrđa islama u najširem kontekstu, te Bog upozorava: *A ako oni prestanu, pa i Allah doista prašta i samilostan je.*⁵⁰ (2:192) Kada bi islam imao neki drugi motiv za dozvolu fizičke borbe muslimanima, osim njihovu sigurnost, zaštitu i odbranu od napada naprijatelja, ne bi, u tom slučaju, naređivao muslimanima prekid borbe u samoodbrani onog trena kada akter napada prestane sa napadom. Ova cjelina ajeta o ratu i odbrani, završava riječima: *Zato – borite se protiv njih sve dok ugnjetavanje ne prestane i dok svako obožavanje ne bude posvećeno samo Bogu, a ako*

47. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

48. Fitna, kako Asad u svom komentaru *Poruka Kur'ana* navodi, iako u svom širokom značenju podrazumijeva smutnju, nered, nepravdu, u riječima *el-fitnetu ešeddu mine-l-qatl* predstavlja agresiju, zlostavljanje, ugnjetavanje. Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

49. Više vidi: Fevzi Oussedik, *Uvod u međunarodno humanitarno pravo*, preveo Bego Hasanović, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Crveni polumjesec Katara, Sarajevo, 2011., str. 44-48.

50. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

*oni odustanu, onda se sva neprijateljstva obustavljaju osim protiv onih koji namjerno nasilje čine.*⁵¹ (2:193)

Bog u ovom ajetu, kao i u slučaju ajeta 2:191 koristi termin *fitnetun*, kojeg Asad prevodi kao *ugnjjetavanje*.⁵² Cilj rata u ajetu 2:193, prema Louayu M. Safiju⁵³ je neutralizacija tlačiteljskih sila, te se rat treba voditi protiv pojedinaca i institucija koje prakticiraju tlačenje i progone, a nikako kao sredstvo prisilnog uvođenja u islam. Fizička borba se dopušta samo protiv onih koji napadaju, čine nasilje i bore se protiv muslimana, i protiv onih koji sprečavaju slobodno življenje i mirno pozivanje vjeri u Boga. Prema Louayu Safiju, sve nemuslimane ne možemo podvoditi u istu ravan, jer postoje miroljubivi, a također i neprijateljski raspoloženi nemuslimani, tako da ih je potrebno na odgovarajući način tretirati u skladu s tim.⁵⁴

Ibn Haldun u *Muqaddimi*,⁵⁵ govoreći o ratu kao fenomenu koji datira od početka čovječanstva i prisutan je među svim narodima, nabraja četiri vrste rata: a) prva vrsta je rat kojeg vode susjedna, suparnička plemena, b) druga vrsta rata je agresija, kojeg vode barbarski narodi, c) treća vrsta je ono što nazivamo *džihad*⁵⁶, d) pod četvrtom vrstom rata je borba države protiv odmetnika i neposlušnih lica. Među navedenim oblicima rata, prva dva predstavljaju nasilje i smutnju, a druga dva su džihad i pravedni rat. Islam je zabranio prva dva, a dopustio druga dva. Zakoniti rat u islamu⁵⁷ nije ofanzivnog karaktera, već je to nužni i samoodbrambeni rat. Također, u Povelji Ujedinjenih naroda jedini "legalni rat" je odbrambeni rat.⁵⁸ Poslanik, a.s., i pravedne halife, r.a., vodili su, isključivo, odbrambene ratove po načelu prava nužne odbrane, dakle samoodbrana ili odbrana treće strane, što se u savremenoj terminologiji naziva "samoodbrana ili zakonita, legalna odbrana".⁵⁹

51. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 40.

52. Ibid.

53. Louay M. Safi, *Mir i granice rata: Prevazilaženje klasične koncepcije džihada*, preveo Enes Karić, "Bemust", Sarajevo, 2004., str. 23-24.

54. Ibid, str. 62-63.

55. Ibn Haldun, *Muqaddima*, 1. sv., preveo Teufik Muftić, "El-Kalem", Sarajevo, 2007., str. 445-448.

56. Pojam *džihad* je pojašnjen u prvoj fusnoti, na početku rada.

57. Vidi: Fevzi Oussedik, nav. dj., str. 61.

58. Ibid, str. 16.

59. Ibid, str. 62.

Poslanik, a.s., vodio je puno borbi za svoga života, ali je bitno znati da niti jedna borba nije povedena u cilju religijskog širenja, niti teritorijalnih pretenzija, već radi vlastite egzistencijalne i religijske sigurnosti i slobode, koja je kontinuirano od početka ugrožavana. Bitke na Bedru, Uhudu, Hendeku, kao i druge, bile su presudni momenti muslimanske odbrane i fizičkog opstanka. Borba muslimana protiv arapskih politeističkih plemena nije nastupila sve dok ta plemena nisu počela vršiti napade, progone i nasilje nad muslimanima. Također, borba protiv jevrejskih plemena Medine nije uslijedila sve dok Jevreji nisu prekršili sporazum potpisan sa muslimanima, sarađujući sa njihovim neprijateljima na planu uništenja muslimana.⁶⁰

Božije riječi u ajetu 8:61-62: *Ali ako su oni skloni miru, budi i ti sklon miru, i uzdaj se u Allaha: uistinu, samo On sve čuje, sve zna! A budu li oni samo pokušali da te prevare [svojim prividnim mirom] pa - dovoljan ti je Allah!*⁶¹, snažno odražavaju duh islamske ratne etike. Muslimani su dužni prihvatiti mirovnu ponudu suprotne strane, pa čak i uz prisustvo sumnje u iskrenost i namjere onih koji nude mir, jer sumnja nije validna, ukoliko nema vanjskih, činjeničnih dokaza u korist odbacivanja iste. Ovaj princip je kulminacija i sukus islamskih normi i etike ratovanja, postavljajući kao univerzalni prioritet suzbijanje tiranije te tlačenja i održavanje društvenog mira i pravde. Mir među zajednicama, narodima, grupama je opća vrijednost koju treba čuvati i afirmirati, a ukoliko se ugrozi djelovanjem neke sile, treba uložiti trud i potencijal kako bi se ta vrijednost vratila u životni prostor.⁶²

U kritikama islama, s tendencijom negativnih predodžbi, nikada se ne navode ajeti koji pozivaju miru, pravdi, ljubavi, već se s ciljem postizanja snažnijeg efekta negativnog predstavljanja islama i muslimana,

---

60. Louay M. Safi pojašnjava pozadinu ovih borbi, kako bi one bile realno shvaćene u onovremenom društvenom kontekstu. Vidi: Louay M. Safi, nav. dj., str. 40-46.

61. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 242.

62. Smisao islamskog koncepta fizičke odbrane može se porediti sa zdravstvenim stanjem čovjeka. Zdravom čovjeku ne samo da ne treba tretman liječenja, već bi mu ono prouzrokovalo negativne posljedice po organizam, tako i islamski koncept fizičke odbrane, koji, primijenjen na društvo u stanju pune društvene harmonije i ravnoteže, može samo poremetiti takvo stanje. Kao što čovjek može oboljeti, te mu je neophodno liječenje, također može oboljeti i društvo. Nepravda, diskriminacija, teror, nasilje, agresija, zločini itd. su najteže društvene anomalije i bolesti, koje se liječe zaustavljanjem i onemogućavanjem destruktivnih sila.

obično navode ajeti kao što su: *Borite se na Allahovom putu...* (2:244) *I ubijajte ih gdje god ih stignete...* (2:191) Vankontekstualno percipiranje i komentiranje dijelova Kur'ana, s ciljem dokazivanja kur'anske naklonosti ka agresivnim i prozelitističkim ratovima protiv drugih, udaljava od autentične percepcije načela, poruka, ideja i intencija Kur'ana. U Evanđelju po Mateju stoje Isusove riječi: "Ne mislite da sam ja došao donijeti na zemlju mir. Nisam došao donijeti mir nego mač."⁶³ Zamislimo kako bi negativan prizvuk dobile ove riječi da se umjesto u Bibliji nalaze u Kur'anu, ili da ih je kojim slučajem izgovorio Muhammed, a.s.? Posmatrane vankontekstualno, ove biblijske Isusove riječi impliciraju da kršćanstvo zagovara rat, nasilje i teror, atakujući na društveni mir, što nije tačno, ako uzmemo u razmatranje ostatak Novog zavjeta.

Religija općenito, pa tako niti islam niti kršćanstvo ne teže, niti pozivaju, u svojoj biti, ka ratu i ubijanju, jer religija poziva Bogu, a Bog je izvor Milosti i Dobra. Pacifistički zaslon Isusovog nauka je posebno izražen u riječima sadržanim u Evanđelju po Luki: "Ljubite svoje neprijatelje, činite dobro onima koji vas mrze (...) Udari li te tko po obrazu, okreni mu i drugi!"⁶⁴ Okretanjem drugog obraza postiže se moralna jednakost između moćnih i nemoćnih. Međutim treba napraviti snažnu diskrepanciju između objavljene religije kao takve i ljudskog artikuliranja religijskog, koje može biti pogrešno. Tako, npr., kršćanstvo jeste za mir na Zemlji, ali glavni inicijatori križarskih ratova protiv muslimana bile su rimske pape. Kršćanstvo je religija ljubavi, ali jedan od najvećih protagonista, uz srpske političke režime i intelektualnu elitu, strašnih genocida nad Bošnjacima na Balkanu je Srpska pravoslavna crkva.⁶⁵ Realnost je da su ljudi koji predstavljaju vjeru istu zloupotrijebili.

Stoga, snažno odzvanjaju riječi njemačkog publiciste Jürgena Todehnöfera: "U svijetu ima 45 muslimanskih država. Nijedna od njih nije napala u posljednjih 200 godina zapadni svijet. Uvijek smo mi bili ti koji su vojno napadali. Krvavi krstaški ratovi, kolonizacije zemalja, Prvi i Drugi

63. Biblija, nav. dj., str. 1112.

64. Ibid, str. 1164.

65. Vidi: Bećir Macić, *Zločin protiv mira*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, Sarajevo, 2001., str. 149.

svjetski rat, strašni logori za ubijanje kineskih i sovjetskih komunista, holokaust Jevreja u Evropi – sve te zločine nisu počinili muslimani.⁶⁶

Kur'an ne samo da želi da mir među ljudima bude trajna kategorija već odgaja vjernike da teže ka njemu kao vrijednosti koja nema alternativu: *O vjernici! Svi u vjeru mira uđite...*⁶⁷ (2:208) Islam poziva u mir i on sam je mir. Mir se stalno širi univerzalnim islamskim pozdravom. Cilj islama je kako mir u duši čovjeka kao pojedinca, odnosno njegova duhovno-tjelesna ravnoteža, tako i mir u društvu, odnosno društvena ravnoteža. Također je mir, kao prirodno stanje društva, potreban kako bi implementacija načela Kur'ana, učitanih u životu čovjeka za dobrobit svih, mogla u punom kapacitetu vrhunosti ljudsko biće.

Odnos sa Jevrejima i kršćanima

Nakon pregleda ajeta koji čine okosnicu kur'anske misli o etici oružanog sukoba, bitno je upoznati ajete u kontekstu odnosa sa Jevrejima i kršćanima. Obuhvatan kur'anski stav prema Jevrejima i kršćanima nalazimo u ajetu 61:8, koji u načelu dopušta prijateljstvo i saradnju muslimana sa njima, pod jednim jedinim uvjetom, da Jevreji i kršćani ne nanose muslimanima zlo, jer prijateljstvo može opstati samo uz obostrano afirmiranje dobra u međusobnom odnosu. *Allah vam ne zabranjuje da dobročinstvo činite i pravedni budete onima koji se protiv vas zbog vjere vaše ne bore, niti vas iz staništa vaših izgone! Allah doista voli pravedne.*⁶⁸

Po prirodi stvari, prijateljstvo je neodrživo između nasilnika i žrtve, te stoga čovjeku ne može biti prijatelj osoba koja ga nastoji uništiti ili nanijeti mu zlo: *Ali vam Allah zabranjuje da prijateljujete sa onima koji se protiv vas bore zbog vjere, i iz vaših staništa vas izgone i pomažu da vas protjeraju; s takvima vam zabranjuje prijateljovati!*⁶⁹ (61:9) *I sa Sljedbenicima Knjige ne raspravljajte vi, osim na način najljepši! Ne i sa onima među njima koji su nepravedni, i recite: "Mi vjerujemo u ono što je nama objavljeno i što je vama objavljeno! A naš Bog i vaš Bog – jedan je."*⁷⁰ (29:46).

66. *Preporod*, IIN, br. 14/1000, 15. juli 2013., str. 60.

67. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

68. *Ibid.*

69. *Ibid.*

70. *Ibid.*

Devijacije u monoteizmu kod kršćana, Kur'an jasno osuđuje: *Nevjernici su oni koji vele: "Doista je Bog Mesih, sin Merjeme!" A Mesih je zborio: „O sinovi Israilovi, štujte vi Allaha, i moga i vašega Gospodara!...“*⁷¹ (5:72) *Nevjernici su oni koji tvrde: "Allah je treći od trojice!"*⁷² (5:73)

Stav Poslanika, a.s., i muslimana prema kršćanima, vidljiv je iz sljedećeg povijesnog momenta, koji zavređuje veliku pažnju. Nakon pobjede Perzijanaca nad Bizantincima, kada je ta vijest stigla do Meke, reakcije su bile podijeljene. Mekanski politeisti su se radovali, držeći Perzijance, vatropoklonike, sebi bližima od Bizantinaca. Poslanik, a.s., i muslimani su s tugom prihvatili tu vijest, želeći da pobjeda bude na strani Bizantinaca, sljedbenika Knjige, odnosno kršćana. Kur'an nagovještava skori preokret: *Bizantinci su pobijeđeni u najbližoj zemlji, ali će oni, nakon što su pobijeđeni, pobijediti za nekoliko godina!*⁷³ To će se i desiti, upravo na dan Bitke na Bedru, što je bila dodatna radost muslimana, pored vlastite pobjede nad politeistima Meke i pobjeda Bizantinaca nad Perzijancima.⁷⁴

Kur'an upućuje muslimane na Jevreje i kršćane u ajetu (3:64): *Ti reci: "O sljedbenici Knjige! Hodite k Riječi jednakoj i nama i vama: da nikome osim Allahu ne robujemo, da Mu nikog ne pridružujemo..."*⁷⁵ Pitanje jedinstva Boga *et-tevhid*, za islam je Istina prvoga reda na kojoj se temelji Univerzum i cijeli ljudski život. Kur'ansko pozivanje Jevreja i kršćana na sugovornišvo sa muslimanima prema ujedinjenju u najvažnijem pitanju, pitanju *et-tevhida*, u prvom redu implicira veliko poštivanje i uvažavanje islama prema njima, stoga jer pozivati nekoga na zbližavanje oko vlastite, esencijalne stvari, znači davati toj osobi poseban nivo priznanja, težeći s njom ka zajedništvu u Dobru. Ovaj duhovni poziv Kur'ana ka jedinstvu čovječanstva, a ne razjedinjavanju i sukobu, jasno ukazuje na kur'ansku težnju prema miru i harmoničnom suživotu, a ne borbi i ratu.

Islam potiče čovjeka na činjenicu da sličnosti ujedinjuju ljude, a to je da je sve ljude stvorio jedan Bog, dok postojanje razlika među naro-

---

71. Ibid.

72. Ibid.

73. Ibid.

74. Ebu-l-Hasen Ali en-Nejsaburi, *Povodi objave Kur'ana*, preveli Z. Dervić i M. Bisić, "Bookline", Sarajevo, 2011., str. 312-313.

75. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

dima, grupama, zajednicama, Kur'an objašnjava kao motiv za upoznavanje, kako kaže već navedeni ajet (49:13), a ne simbol konfrontiranja. Društveni koncept islama potencira da je svrha društvenih sličnosti i razlika međusobno zbližavanje na putu Istine i Dobra. U savremenom kontekstu negativnog raspoloženja prema muslimanima, koje generira ponižavanje i karikature svetoga u islamu, uskraćivanje vjerskih prava, netrpeljivosti, mržnje i nasilja, može se razumjeti poruka kur'anskih riječi: *O, vi koji ste dosegli vjerovanje, ne uzimajte za svoje prijatelje one koji se rugaju vjeri vašoj i zbijaju šalu s njom – bili oni između onih koji su udostojeni Objavom prije vašeg vremena ili [između] onih koji poriču istinitost [Objave kao takve]...⁷⁶ (5:57)*

Ti ćeš, doista, naći da su jevreji i mnogobošci vjernicima neprijatelji najžešći, a sigurno ćeš još naći da su vjernicima prijateljstvom najbliži oni koji vele: "Mi smo kršćani!"⁷⁷ (5:82) Bez obzira na mržnju Jevreja prema muslimanima, islam svojim vjernicima nije naredio uzvraćanje te mržnje, a onog trena kada se ta mržnja pretvori u napad, ugrožavanje ili nasilje, muslimani su dužni da se brane. Na ovu mržnju Jevreja prema muslimanima, Poslanik, a.s., ne uzvraća mržnjom, već ukazuje poštovanje čak i umrlom Jevreju, o čemu svjedoči sljedeći događaj: "Pokraj Vjerovjesnika, s.a.v.s., naišla je, (...) jedna dženaza i on je ustao na noge. Tada mu je rečeno: 'Pa to je jevrejska dženaza!' 'Nije li to bila osoba (pa umrla)' – rekao je on."⁷⁸ Poslanik izražava poštivanje i umrlog nemuslimana, i ovo poštovanje je prema čovjeku kao ličnosti, bez obzira na različitost u religijskom i kulturnom identitetu.

Kur'an u dijelu ajeta koji govori da Isa, a.s. nije ubijen, niti razapet, *međutim oni ga nisu ubili, niti su ga raspeli, nego im se samo pričnilo [kao da je bilo] tako...⁷⁹ (4:157)*, osim što iznosi temeljnu istinu, on i oslobađa Jevreje od odgovornosti za "ubistvo" Isusa, čime spašava Jevreje od kršćanskih progona, zločina i kazni. Naravno, poznata je višestoljetna povijest zločina nad Jevrejima u Evropi, koji svoju kulminaciju imaju u

76. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 151.

77. *Prijevod Kur'ana*, p. E. Karić

78. Muhammed b. Ismail el-Buhari, *Sahihu-l-Buhari, Buharijeva zbirka hadisa*, Prvo cjelovito izdanje, 1. sv., preveo Hasan Škapur, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 1429. h.g./2008., str. 890.

79. Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 129.

holokaustu, u II sv. ratu. Zar može Kur'an, koji nastoji zaštititi Jevreje od zločina drugih, iako kaže za njih da su oni muslimanima najveći neprijatelji, naređivati ili inicirati napade i zločine nad bilo kim drugim? Ako Kur'an brine o onome ko je najveći neprijatelj, onda i druge zajednice, također, s velikim pravom nalaze svoje mjesto u toj brizi. Povijesne kvalifikacije upućene islamu kao "religiji terora, nasilja i rata", padaju otkrivanjem istine da krunske vrijednosti pravde, mira, ljubavi, milosti i umjerenosti univerzalno prožimaju bit prirode islama.

أنس مارتينوفيتش

الأخلاق القرآنية الخاصة بالسلام والحرب

إن التعامل مع نص القرآن الكريم بإخراج بعض الكلمات أو الآيات من سياقها الوارد والتفضيل المقصود لبعض الآيات بإهمال الأخرى وغير ذلك من أنواع التعامل الخاطئة الكثيرة لن يؤدي إلى الكشف عن المعنى الصحيح ومراد الله تعالى بخطابه الوارد، وإنما بالعكس فإن مثل هذه التعاملات سينتج عنها تحريف المعنى وتذليل الرسالة التي نزلها الله سبحانه وتعالى رحمة للعالمين. ومما يفرضه علم تفسير القرآن على من يحاول فهم وتفسير النصوص المنزلة أن يأخذ في عين الاعتبار كلا من التدريجية والتتابع فيما يخص نزول القرآن وتمييز ما هو مكي وما هو مدني من الآيات والسور وأسباب نزول الآيات القرآنية والعلاقات ما بين الآيات والسور وما هو ناسخ ومنسوخ من الآيات والسياق في القرآن وما إلى ذلك. وأما إذا تم تفسير الآيات القرآنية من دون مراعاة هذه الأصول فسينتج عن ذلك فهم خاطئ للقرآن وتخفيض القيم الإسلامية وتكوين آراء شائعة مقولبة، ومن أفضل الأمثلة لذلك ما يحصل بفهم وتفسير كلمة الجهاد.

Qur'anic Ethics of Peace and War

By Enes Martinovic

Approach to the sacred text of the Qur'an in the way of extracting certain words or verses out of given context, and tendentious preference of some and neglect of the other verses, as well as many other aspects of erroneous interpretative approach, will not result in a disclosure of the meaning, intent and sense that God inweaved into the text of the Qur'an. On the contrary, the consequences of such approach would be a modification and degradation of the Texts and Message that God, out of His grace, descends to humanity.

The science of interpretation of the Qur'an requires that in understanding and interpreting the Holy Text one should take into account the following: the gradualness and successiveness of the revelation of the Qur'an, the distinction between Meccan and Medinian verses and suras, the causes of the revelation of the Qur'an, connection between verses and suras, the derogated and derogatory verses, the context of the Qur'an, etc. However, if the Qur'anic verses are commented without respect for these principles, there will be incorrect understanding of the Qur'an, the degradation of Islamic values and the emergence of stereotypes, especially concerning the notion of *Jihad*.

Sunnet u djelu Muhammeda Asada

Fadil Maljoki

asistent na katedri hadisa na Fakultetu islamskih nauka
fadil_fin@hotmail.com

UVOD

Kada je Zapad u XIX i XX stoljeću politički i ekonomski ovladao tradicionalnim svijetom islama, pred muslimanske mislioce nametnula su se dva temeljna pitanja: 1. šta je to djelotvorna prošlost, od kojih elemenata se sastoji i na koje sve načine može pomoći muslimanima da se izbave iz multidimenzionalne krize; 2. kakav treba da bude odnos muslimana prema ekonomski, politički i kulturološki nadmoćnoj zapadnoj civilizaciji? Da li je i u kojoj mjeri islamsko učenje kompatibilno sa zapadnom civilizacijom i njenim intelektualnim, moralnim i duhovnim temeljima?

Jedan od brojnih mislilaca koji su svoj intelektualni opus gradili na promišljanju ova dva ključna pitanja za muslimansku savremenost je i Muhammed Asad (u daljnjem tekstu Asad) (1900. – 1992.), revertit u islam. Kao vrstan poliglota i poznavalac jezika „Objave” (hebrejski, aramejski, arapski, engleski i njemački), obrazovan i svestran mislilac, i neumorni putnik, on je posjedovao sve pretpostavke za izvršavanje jednog takvog zadatka.

Na islam je gledao kao na samodostatnu i sveobuhvatnu pokretačku snagu kojoj su strana suštinska svojstva zapadne civilizacije: antro-

pocentrizam, sekularizam, nacionalizam, materijalizam itd. Po Asadu, oponašanje zapadne civilizacije od muslimana ima dva uzroka: 1. zavidnost materijalnom moći i progresom Zapada, 2. neistraživanje stvarne ideologije islama¹ koja je položena u Kur'anu i sunnetu, a ne u mišljenjima muslimanskih teologa koja su izgubila praktičan značaj za savremenost. Izlaz iz krize identiteta i relevantnosti islamske civilizacije vidi u vraćanju izvorima vjere iz kojih muslimani crpe upute i smjernice za duhovni i tjelesni, moralni i praktični, te individualni i društveni aspekt života. Takvo vraćanje mora biti oslobođeno naslaga konvencionalnih mišljenja, pravničkih spekulacija i razlika, ekstremističkih pogleda i intelektualne uskogrudnosti.

Prvo poglavlje ovog rada govori o Asadovom stavu prema pitanju nepromjenljivih temelja islamske civilizacije i njenih karakteristika koje je čine jedinstvenom u odnosu na sve druge civilizacije. Drugo poglavlje predstavlja najvažniji dio ovog rada, i u njemu je prikazana normativna punovažnost koju Asad pridaje sunnetu, te njegova kritika onih koji osporavaju legitimnost sunneta kao izvora islama i povijesnu autentičnost hadisa. U ovom poglavlju je, također, naznačena struktura i metodologija jedinog Asadovog zasebnog djela iz oblasti hadisa *Sahihu-l-Buhari: The early years of islam*, a poseban fokus je stavljen na uvodne napomene knjige *Vrline ashaba*. U završnom trećem poglavlju izložen je metodološki okvir njegovog kapitalnog djela *Poruka Kur'ana*, sa posebnim osvrtom na tumačenje Kur'ana hadisima.

Temelji islamske civilizacije

Asad u prologomeni svoje knjige *This law of ours and other essays (Ovo naše zakonodavstvo i drugi eseji)* navodi dvije specifičnosti islamske civilizacije² koje je čine jedinstvenom u odnosu na sve druge civilizacije, a vrlo su važne za razumijevanje njenog identiteta: 1. Za razliku od svih drugih civilizacija, kod kojih je početak nemoguće tačno odrediti

---

1. Pod pojmom ideologija islama Asad podrazumijeva skup nepromjenljivih i/ili univerzalnih normi i pravila ponašanja izvedenih iz jasnih i nedvosmislenih tekstova konstitutivne tradicije (Kur'ana i sunneta).
2. Islamska civilizacija kod Asada označava etički kodeks, društvenu shemu i stil življenja koje je utemeljio islam, a ne muslimanska kulturno-povijesna postignuća (Više v: Muhammad Asad, *This law of ours and other essays*, Islamic Book Trust, Kuala Lumpur, 2001., str. 7 - 8)

zbog mnogostrukog i dugotrajnog miješanja različitih kulturnih tradicija, islamska civilizacija datira od jednog povijesnog trenutka, objave Kur'ana, i jedne povijesne ličnosti, Muhammeda, a.s. Od samih početaka ona je imala sva prepoznatljiva suštinska svojstva civilizacije: 1. jasne obrise zajednice, karakterističan svjetonazor, sveobuhvatan pravni sistem i konačan model društvenih odnosa. 2. Njeni počeci su morfološki različiti od početaka drugih civilizacija.

Mogućnost da se tačno odrede njeni počeci i jedinstvene karakteristike, veli Asad, implicira dalekosežne posljedice na naš odnos prema učenju islama. Odrediti početne karakteristike i originalnu strukturu kod drugih civilizacija nema veliki značaj. Postojanje svih drugih civilizacija ne zavisi od očuvanja početne volje te društvenih i kulturnih ideala kojima su one u početku stremile, već od kreativne energije kao takve, bez obzira na ideološke promjene kroz koje prolazi. U takvoj ideološkoj i jedinstvenoj civilizaciji kakva je islamska, poznavanje njenih originalnih učenja i ciljeva je uvjet njene kontinuirane vitalnosti. Ako je to poznavanje zamagljeno, ona je osuđena da se raskomada na različite tradicionalne civilizacije³ koje će biti rukovođene nagonom za samorealizacijom u određenoj zajednici, rasi ili grupi rasa na određenom geografskom prostoru.⁴

Originalno učenje, ideologija islama, početna ničim zatamnjena *volja* islamske civilizacije je položena u jasnim izrazima dvaju izvora, Kur'ana i sunneta, nazvanim *nusus*. *Nusus* su izrazi, fraze ili sentence iz Kur'ana i sunneta koje upućuju na jasnu i nedvosmislenu interpretaciju. Takvi nalozi koji po svojoj prirodi upućuju na partikularno značenje, sačinjavaju srž učenja islama. Ukoliko o određenom pitanju postoji referenca u *nassu* Kur'ana i sunneta, nijedan musliman nema pravo da se bavi idžtihadom i postupa po vlastitom zaključivanju. S druge strane, u pitanjima koja nisu specificirana jednoznačnim tekstovima dvaju Izvora, te, samim tim, mogu biti razmatrana u indirektnoj relaciji sa šerijatom, svi muslimani, a ne samo uži krug uleme, imaju obavezu da nezavisno

---

3. Pojam tradicionalna civilizacija Asad upotrebljava da ukaže na one civilizacije koje nisu utemeljene na nekoj ideologiji, već na naslijeđenim vrijednostima (Vidi: Isto, str:9)

4. Isto, str. 4 - 10

promišljaju pitanja i probleme sa kojima se susreću. Zaključci izvedeni iz legitimnog područja idžtihada (područje koje nije regulirano samorazumljivim tekstovima Kur'ana i sunneta) obavezujući su samo za onog ko ih donosi, ili, u najboljem slučaju, za one koji potpadaju pod sudski autoritet te osobe.⁵ Asad smatra da je slijepo pridržavanje zastarjelih mišljenja islamskih učenjaka i njihovo izjednačavanje sa samim Šerijatom, Kur'anom i sunnetom, osnovni uzrok nemogućnosti muslimana da islamsko učenje artikuliraju u savremenim kulturno-povijesnim okolnostima.⁶

Sunnet i hadis

Asad odlučno tvrdi da su osporavanja normativne punovažnosti sunneta, pogotovo onog dijela koji normira društvene odnose i svakodnevni život, i povijesne autentičnosti hadisa, kao jedinog kanala za saznavanje Poslanikovog, a.s., uzoritog života, prvenstveno posljedica rastućeg utjecaja zapadne civilizacije u muslimanskim društvima. Budući da suštinska ideje zapadne civilizacije i stil života koji ona promiče nisu u skladu sa sunnetom, tzv. "muslimanska inteligencija" je, očarana zapadnom civilizacijom samo zbog njene materijalne moći, sunnetu odrekla legitimnost da normira život muslimana u svim segmentima, a hadise proglasila nevjerodostojnim. Takav stav dovodi do rušenja cjelokupne strukture učenja islama, jer, s jedne strane, tumačenje Kur'ana nije posredovano jedinim njegovim obavezujućim tumačenjem, dok su, s druge strane, zanemarene mnoge odredbe praktične važnosti utemeljene na sunnetu. Na taj način je otvoren put tendencioznom tumačenju Kur'ana koje je u skladu sa zapadnjačkim vrijednostima i načinom života, a prihvaćena su samo ona načela i odredbe iz Poslanikovog sunneta koje se tiču čisto duhovnih i pobožnih pojava.⁷

Asad smatra da poruke Kur'ana nisu nikada namijenjene upotrebi bez osobnog vođstva Poslanika, jer, pored toga što mnogi ajeti imaju alegorično značenje i mogu se različito tumačiti, Kur'an eksplicitno ne govori

5. Asad, *This law...*, str. 42 - 43

6. Više v.: Isto, str. 23 - 28

7. Muhammed Asad, *Islam na raspuću* (prijevod: Hilmo Čerimović), Kaj, Zagreb, 1994., str. 59, 65-66

o mnogobrojnim pitanjima praktične važnosti.⁸ Zapovijedi iz Poslanikovog sunneta koje se odnose na društveni život su podjednako važne kao i zapovijedi iz područja vjerovanja i obredoslovlja, jer je islamu inherentna unifikacija svih segmenata čovjekovog života. Tvrdnja da moramo prihvatiti samo zapovijedi iz prve grupe, ali ne i one iz druge, površna je kao i ideja da su odredbe Kur'ana namijenjene neobrazovanim Arapima u vrijeme objave, a ne i profinjenoj gospodi dvadesetog stoljeća.⁹

Asad sunnet ograničava na životni put Muhammeda, a.s., koji ima normativni karakter za sve muslimane i sva vremena. Definicija sunneta kao normativne doktrine i prakse sadrži tri elementa: 1. moralni i etički stavovi prema trajnim individualnim i društvenim problemima, 2. odredbe koje nisu ograničene specifičnim povijesnim prilikama, i 3. izjave popraćene moralnom kvalifikacijom.¹⁰ U nenormativni sunnet spadaju: 1. personalne manifestacije koje potječu iz njegovog individualnog čovjekoljublja, 2. zapovijedi i zabrane koje je on označio validnim samo za određenu grupu ljudi ili posebni povijesni trenutak.¹¹

Asad se žestoko protivi tvrdnjama da je korpus hadisa neautentičan. Autori raznih hadiskih zbirki, a posebno Buhari i Muslim, sve su predaje koje se vezuju za Poslanika, a.s., podvrgavali najstrožijem kriticizmu, mnogo strožijem od kriticizma kojeg zapadni povjesničari primjenjuju na bilo koji povijesni dokument. Iako Asadu nije cilj da detaljno obrazlaže metodologiju hadiske znanosti, on nabraja uvjete koje jedan hadis mora ispunjavati da bi bio prihvaćen kao vjerodostojan. Ti uvjeti su: neprekinutost niza prenosilaca, moralna i intelektualna podobnost prenosilaca hadisa, nepostojanje kontradiktornosti i potkrijepljenost na svakom stupnju prenošenja od najmanje dvojice nezavisnih prenosilaca.¹²

---

8. Isto, str. 61

9. Isto, str. 60

10. Isto, str. 59 – 60

11. Asad, *This law...*, str. 42

12. Prema hadiskim znanstvenicima uvjet vjerodostojnosti hadisa nije da ga na svakom stupnju prenošenja prenose dvojica prenosilaca. Postoje hadisi koji se u hadiskoj znanosti smatraju vjerodostojnim, a prenosi ih samo jedan prenosilac na jednom ili više mjesta u senedu. Također, nepostojanje skrivene mahane je jedan od uvjeta vjerodostojnosti hadisa, a Asad ga ne navodi. Više v.: Omer Nakičević, *Uvod u hadiske znanosti*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997., str. 127; Mahmut Karalić, *Podjela hadisa s obzirom na njihov stepen vjerodostojnosti*, u: *Terminologija hadisa* (hrestomatija), (priređivač:

Zbog vrlo skrupulozne metodologije utvrđivanja autentičnosti neke predaje i rigoroznog kriticisma primijenjenog na prenosiocima hadisa, teret dokazivanja neautentičnosti korpusa hadisa pada na one koji je osporavaju, a do sada, po mišljenju Asada, nije iznesen nijedan ozbiljan znanstveni argument u prilog tome.¹³

Pored toga, muslimani nikada nisu vjerovali da hadisi imaju neospornu autentičnost Kur'ana. Kritička valorizacija hadisa nikada nije prestala. Mnogobrojne hadiske znanosti su upravo nastale kao odgovor na pokušaje da se Poslaniku, a.s., iz političkih i drugih razloga, pripíše nešto što mu ne pripada. Tvrdnja da je korpus hadisa neautentičan zbog postojanja apokrifnih hadisa nije utemeljenija i manje proizvoljna od tvrdnje da je neka fantastična priča iz "Hiljadu i jedne noći" argument protiv bilo kojeg historijskog izvještaja o odgovarajućem razdoblju. Asad zaključuje da se odbacivanje autentičnih hadisa nikad nije uspjelo utemeljiti kao rezultat nepristrasnog znanstvenog istraživanja, već je čisto emotivna stvar čiji je motiv utisnut u savremenim degeneriranim načinima življenja i mišljenja koje nije moguće dovesti u sklad sa principima islama.¹⁴

Sahihu-l-Buhari: The early years of islam

Sahihu-l-Buhari: The early years of islam je jedino Asadovo zasebno djelo iz hadiske znanosti. Prvi put je izdano u Lahoreu 1938. godine, a drugi i treći u Gibraltaru 1981. i 1993. godine. Ideja prevođenja ovog djela na engleski jezik se kod njega javila u toku petogodišnjeg boravka u Medini, gdje je izučavao hadisku znanost u Poslanikovoј džamiji u Medini.¹⁵ Asad je namjeravao da nakon prvog izdanja u vremenskom intervalu od pet ili šest godina kompletira prijevod i komentar Buharijine zbirke. Međutim izbijanje Drugog svjetskog rata je obustavilo objavljivanje preostalih dijelova. Britanske vlasti su ga, budući da je njemačkom okupacijom Austrije postao njemački državljanin, internirale u periodu od

---

Aid Smajić), Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2006., str. 224

13. Asad, *Islam...*, str. 61 - 64

14. Isto, str. 65

15. Muhammed Asad, *Sahihu-l-Buhari, Sahih al-Bukhari: The early years of islam*, Dar al-Andalus, Gibraltar, 1993., str. 5

1939. do 1945., što je dalji rad na ovom projektu učinilo nemogućim. U toku podjele Indije, tri četvrtine njegovog prijevoda i komentara Buharijine zbirke bilo je uništeno.¹⁶ Prisjećajući se tih događaja, u predgovoru drugom izdanju djela *Sahihu-l-Buhari: the early years of islam*, on kaže: „Svojim očima sam gledao nekoliko razbacanih listova tih rukopisa koji su plutali rijekom Ravi usred pocijepanih arapskih knjiga – preostalih djela moje biblioteke – i svih vrsta pisanog materijala; i sa tim nesretnim plutajućim komadima papira nepovratno je izgubljeno djelo na kojem sam intenzivno radio više od deset godina.¹⁷

U ovom djelu je preveo i prokomentarisao sve hadise iz 1. (*Početak Objave*), 62. (*Vrlina muhadžira*), 63. (*Vrlina ensarija*) i hadise iz 64. Knjige (*Bitke*) o bici El-Ušejra ili El-'Usejra i Bici na Bedru. Dvadeset devet zadnjih poglavlja knjige *Vrijednost ensarija* uvrstio je u posebnu knjigu koju je naslovio *Počeci islama*.¹⁸ Strukturalno i metodološki, ovo djelo uveliko podsjeća na *Poruku Kur'ana*. Oba djela sastoje se od arapskog originala, prijevoda i podnožnih napomena ili komentara. Nekoliko izraza i događaja su skoro identično razjašnjeni i definirani u oba djela, a dovoljno je usporediti Dodatak IV u *Poruci Kur'ana* i njegovu fusnotu o Noćnom putovanju u predmetnom djelu. Pored originala, prijevoda i komentara, djelo sadrži predgovor, uvodne bilješke prije knjiga *Vrlina ashaba*, *Počeci islama* i *Bitke*, te zaključna razmatranja poslije knjiga *Vrlina ashaba* i *Počeci islama*.

U predgovoru drugom izdanju, Asad ističe da je njegov rad na analiziranju, prevođenju i komentaranju Buharijine zbirke bio Božijom voljom zacrtana priprema za njegov dugo sanjani san, naime, prijevod i komentar poruke Kur'ana utemeljen na principu da su vrata idžtihada uvijek otvorena za istraživanje čovjekovog intelekta. Svaki iole upućen čitalac – veli Asad – lahko će prepoznati koliko su duh hadisa, i, samim

16. Murad Hofmann, *Muhammad Asad: Europe's gift to islam*, u: *Islamic Studies*, 39:2, Islamabad, 2000., str. 239 - 240

17. Asad, *Sahih al-Bukhari...*, str. IX

18. Knjige su numerirane po najprihvaćenijoj i najraširenijoj numeraciji Buharijine zbirke koju je proveo Muhammed Fuad Abdulbaqi.

tim, Buharijinog djela neprolazne vrijednosti, zastupljeni u mojoj interpretaciji Riječi Božije.¹⁹

Hadisi su ustrojeni po tematskom i hronološkom principu sa ciljem da se čitaocima omogući koherentnije čitanje ovog djela. Svaki hadis je pomoću različitih tipova formata podijeljen u dva dijela: *sened* (niz prenosilaca) i *metn* (tekst). Neki njegovi prijatelji su mu prigovorili zbog prevođenja lanaca prenosilaca i njihovog uključivanja u ovo djelo, budući da, prema njihovim riječima, oni nisu važni za razumijevanje samog hadisa, i, stoga, nisu predmet interesovanja običnog čitaoca. Međutim Asad smatra da je takav pristup potpuno pogrešan. *Isnad* je neodvojivi dio i glavni kriterij za ocjenjivanje vjerodostojnosti hadisa. Bez *seneda*, predaja nije ništa više od glasine, koja može biti naslijepo prihvaćena ili kapriciozno odbijena. S druge strane, čitalac može da vidi sa kakvom besprijeckornom pažnjom prema detaljima i autentičnošću je svaka predaja zabilježena, čime njegovo prihvatanje postaje osviješćeno.

U predgovoru ovom djelu i drugim knjigama i radovima sa rigoroznom konzistentnošću potcrtava univerzalnu važnost sunneta za očuvanje muslimanskog identiteta i vitalnost islamske civilizacije. Naglašava da je priznavanje autentičnosti hadisima od ultimativnog značaja za ideološku budućnost islama, jer su hadiske zbirke, prije svih Buharijina, jedini izvor preko kojeg nam je u potpunosti prenijet Poslanikov uzorni životni put. Njegovo naglašavanje autentičnosti hadisa i metodologiju, koja uključuje navođenje *seneda* (niza prenosilaca) i biografija prenosilaca, neki kritičari će razumjeti kao apologiju autentičnosti hadisa koju su orijentalisti kao što su Ignaz Goldziher i Joseph Schacht tako vjerno i marljivo osporavali.²⁰

Asad ističe da je jedna od najvažnijih dimenzija za ispravno razumijevanje sunneta poznavanje onih koji su ga cijelom svijetu prenijeli i u njegovom duhu živjeli. Zbog toga, ali i zbog potvrđivanja njihove moralne i intelektualne podobnosti za prenošenje hadisa, već na samom početku svog djela, odmah nakon knjige *Početak objave*, navodi hadise koji govore o vrlinama Poslanikovih, a.s., ashaba. U nastavku rada ćemo se

---

19. Isto, str. 9

20. Murad Hoffman, nav. članak, str. 239

osvrnuti na uvodne napomene iz knjige *Vrline ashaba*, jer ih smatramo veoma bitnim kada je u pitanju Asadova percepcija sunneta.

Ko se smatra ashabom

Premda, po mišljenju Asada, nijedan izvor nema snagu neospornog autoriteta izuzev Kur'ana i sunneta, ashabi – Poslanikovi, a.s., drugovi – imaju poseban status koji je sankcioniran Kur'anom i sunnetom. Oni su *najbolja zajednica koja se ikada pojavila na zemlji*. Međutim Asad odstupa od konvencionalne definicije pojma ashab. Po njegovom mišljenju, ashab nije svako ko je kao musliman sreo Muhammeda, a.s., i kao takav preselio na ahiret, već samo onaj ko je bio u bliskim odnosima sa Muhammedom, a.s., sudjelovao u njegovom svakodnevnom životu, slušao njegova predavanja, učio od njega itd. Kao izvrstan poznavalac arapskog jezika, on prvenstveno dokaz za svoje tvrdnje pronalazi u jezičkom značenju riječi. Riječ *sahib* označava onog ko je s nekim blisko združen, i po svom semantičkom polju vrlo je slična riječi *mu'ašir*. Na temelju hadisa, mišljenja ashaba, tabiina i nekih kasnijih učenjaka, on je objasnio da se riječ ashab, u svom historijskom smislu, odnosi samo na uži krug njemu najbližih ljudi.

Moguće je, kaže Asad, da su Buharija i drugi muhaddisi koristili ovu riječ dvojako: iz historijske perspektive prema kojoj je ashab onaj ko je bio u bliskim odnosima sa Poslanikom, i kao tehnički termin kojim su označavali generaciju ljudi koji su sreli Poslanika, povjerovali mu i prenosili od njega, jer su kod muhaddisa prenosiooci hadisa razvrstani prema periodu u kojem su živjeli. Međutim ova tehnička upotreba riječi ashab je ponekada dovodila do velike konfuzije, jer su muslimani navikli da u Poslanikove ashabe ubrajaju ljude čija je pouzdanost izvan svakog kriticisma zbog toga što su dosta vremena proveli u društvu Poslanika i zbog povjerenja koje je on polagao u njih. Poslanikovo poznavanje ljudske prirode mu ne bi dopustilo da dugoročno bude prijatelj nepovjerljivoj osobi. Proširivanje značenja pojma ashab na svakog muslimana koji je jednom sreo Poslanika imalo je za posljedicu da muhaddis zaboravi da ovaj termin koristi u čisto tehničkom smislu, što je dovelo do labavljenja kriticisma prema periodu koji zahtijeva najstrožiji kriticismam. Po

mišljenju Asada, premda je Buharija postavio najstrožije kriterije za prihvatanje hadisa kao vjerodostojnog, zbog čega je prevodio i komentarisao njegovu zbirku, i on je napravio grešku kada je kao pouzdanog prenosioca prihvatio Mervana ibn el-Hakema²¹ zbog toga što nije primijenio strožiji kritičizam na predaje onih Poslanikovih savremenika koji su ga kao muslimani vidjeli, a ne spadaju u njegove prave ashabe.

Asad ističe da pitanje ko se smatra ashabom, nije samo od tehničkog značaja za muhaddise. Ono vrši direktan i nezanemarljiv utjecaj na naš odnos prema etičkoj i društvenoj strukturi islama, ne samo zbog ocjene vjerodostojnosti hadisa i implikacija takve ocjene nego i zbog toga što je Poslanik ashabe preporučio kao uzore budućim generacijama. Međutim ne može se kazati da, npr., Mervan ibn el-Hakem, koji je po Asadu nepouzdan prenosilac, može biti dostojan da se oponaša samo zato što je u djetinjstvu vidio Poslanika. Ukoliko primijenimo definiciju po kojoj su ashabi samo Poslanikovi bliski prijatelji, onda bi Mervan bio automatski isključen iz ove definicije, a ashabi bi, bez ikakve sumnje, bili oličenje učenja i prakse islama.²²

Tumačenje Kur'ana hadisima

Asadovo kapitalno djelo, njegov *magnum opus* je prijevod i komentar Kur'ana pod naslovom *The Message of the Qur'an* (Poruka Kur'ana). Na njemu je radio nekoliko godina, a svjetlo dana je ugledalo 1980. godine.²³ U ovom djelu možemo identificirati deset elemenata metodologije tumačenja Kur'ana: 1. analiza semantičkih dimenzija riječi i izraza, 2. tumačenje Kur'ana Kur'anom, 3. tumačenje Kur'ana hadisima visokog stepena vjerodostojnosti, 4. identifikacija glavne teme Kur'ana, 5. kratak prikaz sadržaja sure, 6. upotreba nekoliko odabranih tefsira, 7. povodi i okolnosti Objave, 8. vrijeme objavljivanja sura i ajeta, mekanske i medinske sure. 9. objašnjenja iz judeo-kršćanskih izvora i 10. objašnjenja iz djela historičara.

---

21. Predaje od Mervana ibn el-Hakema prihvataju svi sakupljači hadisa osim Muslima. O njegovoj biografiji vidi: Asad, *Sahihu-l-Buhari...*, str. 71-72

22. Asad, *Sahih...*, str. 13 - 16

23. Enes Karić, *Muhammed Asad: Najljepši dar Zapada muslimanskom Istoku*, u: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, (Prijevod: Hilmo Čerimović), El-Kalem, Sarajevo, 2004., str XIX

Glavninu njegovog tefsira sačinjavaju lingvistička razmatranja kur'anskih riječi i izraza, pri čemu se koristio djelima velikih arapskih filologa i klasičnih komentatora. U predgovoru ističe da se prilikom tumačenja Kur'ana pridržavao dvaju temeljnih principa: 1. Kur'an je jedinstvena cjelina i njegovi dijelovi ne mogu biti ispravno shvaćeni ako se tumače izdvojeno, 2. upućivanja Kur'ana na povijesne okolnosti i događaje ne smije zamračiti univerzalni smisao ajeta i njegovu primjerenost etičkom učenju Kur'ana.²⁴

Asad je prilikom izrade svog prijevoda i komentara od hadiskih zbirki i djela pored *el-kutubu-t-tis'aa* koristio i *Mustedrek* Hakima, *Sunen* Darekutnija, *Es-Sunenu-l-kubra* Bejhekiya, komentar na Buharijinu zbirku *Fethu-l-Bari* Ibn Hadžera el-Askalanija i *En-Nihaja fi garibi-l-hadis* Ibnu-l-Esira.²⁵ U nekim slučajevima je ukazivao na hadiske zbirke u kojima se nalazi hadis, dok je u drugim samo konstatovao da postoje vjerodostojni hadisi koji tumače ili pomažu da se bolje razumije određena poruka Kur'ana.

Većina hadisa koji su citirani u ovom djelu su iz Buharijine i Muslimove zbirke. Na nekoliko mjesta naglašava da ne postoje vjerodostojni hadisi ili hadisi koji govore o predmetnoj riječi, izrazu ili ajetu. Npr. u komentaru 16. ajeta sure *Sebe'*, on kaže: „Ni Kur'an niti bilo koji autentičan hadis ne kaže nam ništa određeno o načinu kako je narod Sabe griješio u vrijeme koje je neposredno prethodilo konačnom rušenju Me'ribske brane.“²⁶

Tumačeći izraz *idribuhu bi ba'diha*, koji se nalazi u 72. ajetu sure El-Bekare, on ukazuje da Kur'an, niti bilo koji Poslanikov hadis, pa čak ni Biblija ne pružaju ni najmanje opravdanje za maštovito tumačenje po kojem je ovim riječima Israilovim potomcima bilo naređeno da leš ubijenog čovjeka udare nekim dijelom tijela žrtvovane krave, nakon čega bi on bio vraćen u život i pokazao svog ubicu.²⁷

Njegov glavni cilj bio je da što adekvatnije prenese značenje arapskog originala u engleski jezik, tj. da ponudi stvarni idiomatski, objašnjava-

24. Asad, *Poruka...*, str. XXIX

25. Isto, str. 1031 - 1033

26. Isto, str. 655

27. Asad, *Poruka...*, str. 16

jući prijevod kur'anske poruke i da poruku Kur'ana učini razumljivom onima kojima arapski nije maternji jezik. Zbog toga je navodio samo autentične hadise koji su najneposrednije vezani za tumačenje i razumijevanje Kur'ana. Drugim riječima, navedeni su samo oni hadisi i događaji iz Poslanikovog, a.s., života koji potvrđuju ili pojašnjavaju značenja poruka Kur'ana. Navešćemo tri primjera tumačenja Kur'ana vjerodostojnim hadisima iz *Poruke Kur'ana*:

I neka vaše zakletve Allahom ne postanu zapreka vrlini, bogobožnosti i širenju mira među ljudima... (2:224) – ...Kako se može vidjeti iz ajeta 226, ova zakletva se prvenstveno odnosi na zakletve u vezi sa razvodom, ali je, međutim, općenita u svojoj važnosti. Tako ima nekoliko autentičnih hadisa prema kojima je Poslanik, a.s., rekao: „Ako neko dā svečanu zakletvu (da će učiniti ili se suzdržati da učini nešto), a nakon toga uvidi da bi nešto drugo bilo ispravnije, onda neka učini to što je ispravnije, neka prekrši svoju zakletvu, a onda neka za to dā otkup“ (Buhari i Muslim i druge varijante istog hadisa u drugim zbirkama)...²⁸

*I da će čovjek biti odgovoran samo za ono za šta se bori (53:32) – Usp. temeljnu vrlo autentičnu Vjerovjesnikovu izreku: „Djela će biti (prosudivana) samo prema svjesnim namjerama (koje su ih potakle); i svako će biti odgovoran samo za ono što je svjesno namjeravao“, tj. dok čini ono što je činio. Ovaj hadis navodi Buhari na sedam mjesta – prvo kao neku vrstu uvoda u svoj *Sahih* – kao i Muslim, Tirmizi, Ebu Davud, Nesa'i (na četiri mjesta), Ibn Madže, Ibn Hanbel i neki drugi sakupljači. U vezi s ovim treba primijetiti da, u etici Kur'ana, pojam „djela“ ('amel) obuhvata i namjerno izricanje vjerovanja, kako ispravnih tako i grješnih, ukratko sve što čovjek svjesno smjera i iskazuje riječju i djelom.²⁹*

...(ali, o, vi kojima je tako učinjeno krivo), ne smatrajte da je to loše za vas: ne, to je dobro za vas!... – Tj. u Božijim očima: jer nesreća koju izaziva nepravedno gonjenje daje – kao i svaka nezasluzena i strpljivo podnesena patnja – duhovnu zaslugu tako pogođenoj osobi. Usp. Poslanikovu izreku, koju navode Buhari i Muslim: „Kad god je vjernik pogođen nekom nevoljom, bolom, mukom, žalošću, štetom ili jadom – čak ako

28. Isto, str. 48

29. Isto, str. 825

je to i trn koji ga povrijedi – Bog ga time oslobađa nekog od njegovih propusta.³⁰

Zaključak

Na tragu nekoliko Asadovih djela možemo zaključiti sljedeće: Asad potcrtava da kontinuirana vitalnost islamske civilizacije ovisi od očuvanja početne *volje* izražene isključivo u samorazumljivim tekstovima Kur'ana i sunneta (*nusus*). Odlučno se suprotstavlja slijepom slijede-nju mišljenja prijašnjih islamskih učenjaka, zastarjelim pravničkim stavovima i istrošenim konstrukcijama koje su izgubile značaj za moderno doba. Takav nekritički odnos prema prošlosti i ograničavanje tumačenja islama samo na specijaliziranu grupu ljudi uveliko su doprinijeli da učenje islama postane beživotno i anahrono.

Asad ističe da su osporavanja normativne punovažnosti sunneta, pogotovo onih zapovijedi koje se odnose na društvena pitanja i svakodnevni život, i povijesne autentičnosti hadisa posljedica rastućeg utjecaja zapadne civilizacije u muslimanskim društvima. Takvi stavovi impliciraju rušenje cjelokupne strukture islamskog učenja iz dva razloga: 1. tumačenje Kur'ana nije posredovano jedinim Njegovim obavezujućim tumačenjem, što dovodi do pojave tendencioznog tumačenja koje je u skladu sa zapadnjačkim načinom življenja i mišljenja, 2. zanemaruju se mnogobrojne odredbe praktične važnosti. Po Asadu sunnet koji ima normativnu punovažnost odnosi se podjednako na područje vjerovanja i obrodoslovlja i na područje društvenih poslova, jer je islamu svojstvena unifikacija svih segmenata ljudskog života, a obuhvata moralne i etičke stavove prema trajnim individualnim i društvenim problemima, odredbe koje nisu ograničene specifičnim povijesnim prilikama i izjave popraćene moralnom kvalifikacijom.

Asad naglašava da nije iznijet nijedan znanstveni argument koji dokazuje povijesnu neautentičnost hadisa, već da su takvi stavovi čisto emotivna stvar koja svoj motiv ima u savremenim degeneriranim načinima življenja i mišljenja koje nije moguće uskladiti sa duhom sunneta.

---

30. Asad, *Poruka...*, str. 530

Asad je napisao jedno zasebno djelo iz oblasti hadisa: *Sahih al-Bukhari: The early years of islam*. Ovo djelo je plod petogodišnjeg studiranja hadiske znanosti u Poslanikovoju džamiji u Medini. U njemu je na engleski jezik preveo i prokomentarisao sve hadise iz 1. (*Početak Objave*), 62. (*Vrline muhadžira*), 63. (*Vrline ensarija*) i hadise iz 64. knjige (*Bitke*) o bici El-'Ušejra ili El-'Usejra i Bici na Bedru. Dvadeset devet zadnjih poglavlja knjige *Vrline ensarija* uvrstio je u posebnu knjigu koju je naslovio *Počeci islama*. Pitanje ko se smatra ashabom zauzima vrlo važno mjesto u ovoj knjizi, ne samo zbog utvrđivanja njihove moralne i intelektualne podobnosti za prenošenje hadisa, nego i zbog toga što je Poslanik svojim sljedbenicima preporučio ashabe kao uzore. Asad odstupa od tradicionalne definicije pojma ashab i zastupa mišljenje da se među ashabe može ubrojiti samo onaj ko je bio u bliskim odnosima sa Poslanikom, a ne svako ko ga je kao musliman sreo i kao takav preselio.

Pisanje potonjeg djela bila je priprema za pisanje Asadovog kapitalnog djela *Poruka Kur'ana*, što on ističe u predgovoru drugom izdanju prijevoda i komentara Buharijine zbirke. U *Poruci Kur'ana* Asad tumači kur'anske ajete hadisima visokog stepena vjerodostojnosti. Većina hadisa koje navodi nalaze se u Buharijinoj i Muslimovoj zbirci hadisa.

Literatura

- Asad Muhammed, *Islam na raspuću*, (prijevod: Hilmo Ćerimović), Kaj, Zagreb, 1994.
- _____, *Poruka Kur'ana*, (prijevod: Hilmo Ćerimović), El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- _____, *Sahih al-Bukhari: The early years of islam*, Dar al-Andalus, Gibraltar, 1993.
- _____, *This law of ours and other essays*, Islamic Book Trust, Kuala Lumpur, 2001.
- Hofmann Murad, *Muhammad Asad: Europe's gift to islam*, u: *Islamic Studies*, 39:2, Islamabad, 2000.
- Nakičević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997.

Stoljetni demografski inženjering nad Bošnjacima

Bošnjaci u demografskoj strukturi BiH: od negiranja, asimiliranja, genocida do nacionalnog samoodređenja

Doc. dr Fikret Bećirović

naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Univerziteta u Sarajevu
fikretb.unsa@hotmail.com

Apstrakt

Dva su osnovna cilja koja je autor postavio u ovom radu: prvi, prikazati demografski razvoj Bosne i Hercegovine od prvih popisa do danas, a drugi je prikazati genezu razvoja bošnjačkog nacionalnog bitka: od negiranja, asimiliranja i genocida do statusa političkog naroda. Tako su Bošnjaci prolazili kroz razne tzv. modalitete, koje su nametale razne administrativno-političke strukture, a sve u cilju potiranja ili asimiliranja bošnjačkog naroda u srpski ili hrvatski korpus. Bošnjački narod je sa odlaskom turske vladavine, permanentno žigosan kao „nenarodni elemenat”, tj. kao ostaci turskog ugnjetača, za kog su se glasno izricali zahtjevi srpskih i hrvatskih nacionalista: „Sa Turcima ste došli, sa njima idite!” Nepromijenjen odnos prema Bošnjacima nastavlja se i sa novom (Titovom) Jugoslavijom, u kojoj se Bošnjaci podvode pod razne modali-

tete: Srbin – musliman, Hrvat – musliman, neopredijeljeni – musliman. Takav inženjering zasigurno je imao namjeru asimilaciju bošnjačkog korpusa u srpski i hrvatski. To se pokazalo i na sljedećem popisu 1953. kada se uvodi modalitet Jugosloven-neopredijeljeni, da bi se već od popisa 1961. uspostavio ponovo modalitet musliman (jugoslavenskog porijekla), nacionalna (bolje reći vjerska) odrednica koja je ostala sve do Prvog svebošnjačkog sabora 1993. i prvog poslijeratnog popisa 2013. kada je i na ovaj način zvanično potvrđena bošnjačka nacija, nakon stoljetne političke borbe, pretrpljenih zločina i genocida; od uspostave Austro-Ugarske monarhije, Prvog svjetskog rata, Kraljevine Jugoslavije, Drugog svjetskog rata, do agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima 1992.-1995. To sve pokazuje kako su se u demografskoj slici BiH, Bošnjaci, kao “remetilački faktor” nastojali zatrti; prvo perfidnim metodama, a zatim i etničkim istrebljenjem (genocidom), što se jasno pokazuje kroz ovaj rad.

Uvod

Demografski inženjering nad Bošnjacima provodio se kontinuirano od Austro-Ugarske monarhije, prve i druge Jugoslavije sa raznim modalitetima, da bi se sa agresijom na BiH 1992. velikodržavni planeri poslužili najradikalnijim promjenama demografske slike - etničkim čišćenjem (istrebljenjem) Bošnjaka.¹ Taj se morbidni scenarij počeo realizirati sa najokrutnijim torturama, protjerivanjima i brutalnim likvidacijama, što je pored silnog stradalništva pokrenulo prisilne migracije nesrpskog korpusa, što je u međunarodnom vokabularu ustaljeno kao „etničko čišćenje”.

No kako svaka vrsta zločina ima svoje specifičnosti, tako i “etničko čišćenje” na prostoru Bosne i Hercegovine, koje se po svojim razmjerama zasigurno može nazvati etničkim istrebljenjem ili genocidom. Iako je sveukupna tragedija u Bosni i Hercegovini 1991.-1995. svedena na bezličnu sintagmu „tragični sukob u regiji”, kako se to definira u međunarodnom političkom vokabularu i u Dejtonskom mirovnom sporazumu,²

1. Govor Radovana Karadžića u skupštini BiH o nestanku muslimanskog naroda, 15.10.1991.

2. „Prepoznajući potrebu za sveobuhvatnim rješenjem da se okonča tragični sukob u regionu“ - str. 9. Dej-

svakom je jasno, čak i negatorima, da su uzroci znatno kompleksniji, a posljedice katastrofalne, dugoročne i skoro nepopravljive.

Uzroci se, bezmalo, mogu pratiti kroz burnu bh. historiju, kroz koju su Bošnjaci bili najveći gubitnici; od pogibija u tuđim vojskama do velikih prisilnih migracijskih valova, te do državoadministrativnog nepriznavanja kao nacije, što se pokazalo kroz popise, posebno one u kojima je BiH inkorporirana u prvoj i drugoj Jugoslaviji, u kojima je bošnjački živalj prolazio kroz razne demografske modalitete, samo ne onaj pravi, koji je tek ustanovljen na Prvom svebošnjačkom saboru 27. septembra 1993. u Sarajevu. Tako su Bošnjaci, prolazeći dugi put u potrazi za vlastitim identitetom, konačno na popisu 2013. mogli da se izjasne pod svojim pravim nacionalnim imenom. U ovom radu fokusirana su dva ključna problema vezana za Bošnjake: prvi, permanentno opadanje bošnjačkog stanovništva do popisa iz 1961., a da se ponovo vraća modalitet „musliman” a drugi, permanentno osporavanje bošnjačkog nacionalnog bitka i samoodređenja.

Ključne riječi: popisi bh. stanovništva, nacionalni modaliteti, politički ambijenti, vjeroispovijesti, novi identiteti, broj stanovništva, odnos muško-žensko, naseljenost, priraštaj stanovništva, Bošnjaci, genocid.

I. Popisi stanovništva u BiH za vrijeme osmanske vladavine

Prvi popis za vrijeme turske vladavine proveo je turski historičar Ömer Lütfü Barkan sa popisom po religijskoj osnovi u Bosanskom sandžaku u periodu od 1520 - 1530. godine, kada je utvrđeno da je u BiH živjelo 1.021.772 stanovnika. Drugi zvanični popis otomanskog carstva za Bosanski sandžak organizovan je 1871., a posljednji, pred sam pad turske carevine, organizovan je 1876., kada je utvrđeno da u Bosni i Hercegovini živi 1.053.000 stanovnika, što je po etničkom sastavu izgledalo ovako:

---

tonski mirovni sporazum, *Službeni list BiH*, Sarajevo, 1996.

muslimana 480.000 (45,55%), pravoslavaca 410.000 (38, 92%), katolika 160.000 (15,23%) i ostalih 3.000 (0,30%)

II. Popisi stanovništva u BiH za vrijeme austrougarske vladavine

Nakon turske vladavine i njena četiri sumarna popisa, Austro-Ugarska monarhija je obavila četiri malo sadržajnije popisa, i to: 1879., 1885., 1895. i 1910., što je prikazano u tabelama:

God. popisa	Br. stanovnika	Ženski	Muški	Odnos: Ž-M	Br. domaćinstava	Vel.pros. domaćinstv	Gust. naselj na 1 km ²
1879.	1.158.440	550.651 (-57.138)	607.798	906:1.000	-	-	22,6
1885.	1.336.091	631.066 (-73.959)	705.025	895:1000	226.699	5,9 čl.	26,1
1895.	1.568.092	739.902 (-88.288)	828.190	893:1000	257.493	6,1 čl.	30,6
1910.	1.898.044	903.192 (-91.662)	994.854	908:1000	310.339	6,1 čl.	37,1

Etnička grupa	1879.	1885.	1895.	1910./Srpski pravosl.
Grčki pravosl.	496.485= 42,88%	571.250= 42,76%	673.246= 42,94%	825.418= 43,49%
Muslimani	448.613= 38,73%	492.710 = 36,88%	548.632 = 34,99%	612.137 = 32,25%
Rimokatolici	209.391= 18,08%	265.788 = 19,89%	334.132 = 21,31%	434.061 = 22,87%
Židovi	3.426 = 0,29%	5.805 = 0,43%	8.213 = 0,52%	11.868 = 0,62%
Ostali	249 = 0,02%	538 = 0,04%	3.859 = 0,24%	14.560 =0,77%

Prvi popis bh. stanovništva za vrijeme austrougarske vlasti pokazuje da je procenat Bošnjaka već u značajnom padu (-6,82%), što je, zasigurno, rezultat velikog egzodusa³ sa dolaskom nove vlasti, tako da je procenat bošnjačkog življa u odnosu na sve naredne skupine opadao u svakom od četiri popisa.⁴ Pored toga za Bošnjake se u popisima provedenim od 1879-1901. službeno koristio modalitet "Muhammedaner", u prijevodu muhamedanci (muhamedovci), kako su tada označavali pripadnike islamske vjere.⁵ Na popisu stanovnika 1879. godine popisivala se

3. Safet Bandžović, *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006., str. 33.

4. Adib Đozić, *Bošnjačka nacija*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 2003., str.185.

5. Ilija Garašanin, *Načertanije*, „...osim toga mogla bi se kao treći stepen štampati kratka i obšta narodna istorija Bosne u kojoj ne bi se smela izostaviti slava i imena nekih muhamedanskoj veri prešavši Bošnja-

vjerska, a ne nacionalna pripadnost, jer se nacije u BiH još nisu formirale.⁶ Do 1901. godine koristilo se službeno ime *muhamedanci*, njemački: (*Muhammedaner*), izraz se može često naći i danas u sredstvima javnog informisanja (novinama i televiziji) u Austriji i često se veže sa riječju *Bošnjaci*, njemački: (*Bosniaken*), te se i time razgraničava od danas korištene riječi *Bosanac*, njemački: (*Bosnier*), koji označava osobu sa bosanskim državljanstvom.⁷

U svim Austrougarskim popisima izjašnjavanje je vršeno po vjeroispovijesti, s tim što su grko-pravoslavci u popisu 1910. dobili nacionalni prefiks "srpski" - srpski pravoslavci.⁸ To se desilo pod jakim uticajem Srbije, Srpske pravoslavne crkve, Društva za širenje srpskog imena⁹ i Srpske narodne organizacije, koja je politički mobilisala pravoslavni živalj u BiH.¹⁰ Prava zagonetka u ovim popisima je nepovoljan odnos žena prema muškarcima, gdje je za četiri popisa ženske populacije bilo manje za 311.047, ili u prosjeku 77.761 žena po svakom popisu. Četiri godine nakon posljednjeg austrougarskog popisa nastupio je Prvi svjetski rat, tokom kojeg je, po nekim procjenama, demografski gubitak stanovništva Bosne i Hercegovine, uključujući ratne gubitke i iseljavanja, iznosio oko 300.000 ljudi.

III. Popis stanovništva BiH za vrijeme Kraljevine SHS/Kraljevine Jugoslavije 1921. i 1931.

Iz popisa 1921. jasno je da su samo Srbi, Hrvati i Slovenci priznati kao autohtoni narodi, te su jedino oni predstavljali moguće opcije za nacionalnu pripadnost. Rezultat je bio taj da se dio muslimanskog stanovništva jednostavno morao svrstati pod "ostale", kojih je ukupno bilo 8.236. S

---

ka."

6. Čitav ovaj fenomen, u svojoj čuvenoj pjesmi "Pjesma Bošnjaku", koju je objavio list "BOŠNJAK" u izdanju od 2. VII 1891. godine, opisao je i Safvet-beg Bašagić riječima: "Znaš Bošnjače, nije davno bilo, Sveg' mi sv'jeta nema petnaest ljeta, Kad u našoj Bosni ponositoj, I junačkoj zemlji Hercegovoj, Od Trebinja do Brodskih vrata, Nije bilo Srba ni Hrvata"- Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, Sarajevo, 1997., str.377.
7. wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1879.
8. [.wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1910](https://wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1910).
9. Enver Imamović, *Porijeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1998., str.36.
10. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, Sarajevo, 1997., str. 376/7

velikom izvjesnošću možemo pretpostaviti da su i oni uknjiženi kao Srbi ili Hrvati.¹¹ Tako je fenomen „ostali” označen kao nenarodni elemenat, te shodno tome predmet debate i politikantstva sve do danas. U tom su smislu srpski nacionalisti izvodili dokaze da su Bošnjaci pripadnici nenarodnog elementa *nasljednici turskog okupatora i da kao takvi trebaju biti protjerani*.¹² Shodno tome kipteći nacionalisti su na osnovu tobožnjih dokaza otvoreno zagovarali harangu prema Bošnjacima sa prijetećim povikom: “Sa Turcima ste došli, sa njima odlazite!”, što se i do danas zadržalo u raznim varijacijama, posebno za vrijeme agresije 1991-95.

Iz donje tabele nije teško uočiti da u tom popisu pravo na svoj nacionalni identitet imaju mnogo manje narodne skupine kao što su: Slovenci, Česi, Slovaci, Rusini, Poljaci, Rusi, Mađari, Nijemci, Arnauti, Turci, Rumuni, Cincari, Italijani i ostali, dok Bošnjaci uopće ne postoje. Po ovom popisu u BiH je bilo 1.890.440 stanovnika, od toga ženskih 924.231, muških 966.209, odnos ženski-muški (957:1.000), sa gustoćom od 36,9 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH iz 1921.

Srbi/Hrvati	Slovenci	Česi/ Slovaci	Rusini	Poljaci	Rusi	Mađari	Nijemci	Arnauti	Turci	Rum/ Cincar	Italijani	ostali
1,826,657	4,682	6,377	8,146	10,705	2,636	2,577	16,471	626	231	1,334	1,762	8,236

Prema popisu iz 1931., vlasti Kraljevine Jugoslavije, na područjima dijelova tadašnjih banovina (Vrbaska, Drinska, Zetska i Primorska) koja su pokrivala prostor Bosne i Hercegovine, vidljivo je da je onaj dugački spisak od petnaestak etničkih skupina plus ostali u popisu iz 1921., redukovan na samo tri narodne skupine koje su označene po vjerskoj pripadnosti, s tim da se ponovo javlja modalitet *muslimani*. Zasluge da se nađu u popisu i kao vjerska skupina, zasigurno pripadaju političkom organizovanju muslimanskog življa u Jugoslovensku muslimansku organizaciju (JMO).¹³ Po ovom popisu bilo je ukupno 2.323.555 stanovnika, s tim što se u popisu prvi put razdvaja Bosna od Hercegovine. Od tog

11. [.wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1921](https://wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1921).

12. [.wikipedia.org/wiki/Bošnjaci_i_popisi_stanovništva](https://wikipedia.org/wiki/Bošnjaci_i_popisi_stanovništva)

13. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod”, Sarajevo, 1997., str. 493.

broja ženskih je bilo 1.138.515, a muških 1.185.040, a odnos ženski-muški (961:1.000), sa gustoćom od 45,1 stanovnik na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH 1931.

Vjeroispovijest	Broj	Udio
srpski pravoslavci	1.028.139	44.45 %
muslimani	718.079	30.90 %
rimokatolici	547.949	23.58 %
Bosna: 2.018.220 stanovnika		
Vjeroispovijest	Broj	Udio
srpski pravoslavci	929.947	46.10 %
muslimani	648.038	32.10 %
rimokatolici	410.809	20.30 %
Hercegovina: 305.335 stanovnika		

IV. Popis stanovništva BiH iz 1948.

Odmah nakon narodnooslobodilačkog rata, kojeg su svi jugoslovenski narodi iznijeli na svojim plećima, pa i bošnjački narod, sa popisom iz 1948., za razliku od prethodnog popisa iz Kraljevine Jugoslavije, etničko ime musliman uopće ne postoji, ali je na to mjesto predviđeno da se Bošnjaci (muslimani jugoslavenskog etničkog porijekla) izjasne po jednoj od tri predviđene opcije; dvije koje su sastavni dijelovi srpskog i hrvatskog korpusa: Srbin – musliman, Hrvat – musliman, i jedna bez ikakvog nacionalnog identiteta; neopredijeljeni – musliman. Naravno, cilj tog inženjeringa je bilo otvoreno negiranje bošnjačkog korpusa, kojem je, tobože, kao “izraz dobre volje” data mogućnost da se ipak opredijele prema obrascima koje su drugi za njih pripremili. Dakle, ideolozi te demografske “konstrukcije” su išli sa tri varijante: prva, potpuni nestanak bošnjačkog korpusa, druga, asimilacija sa većinskim narodima, Srbima i Hrvatima, kao njihova podgrupa, što bi značilo prihvatanje njihovog identiteta, i treća varijanta sa atribucijom “neopredijeljeni” potpuno gubljenje bilo kakvog identiteta.

Tako se desilo da pri obradi popisne građe, “Srbi-muslimani” budu uključeni u Srbe, “Hrvati-muslimani” u Hrvate i “Makedonci-muslimani” u Makedonce, dok su “neopredijeljeni-muslimani” pod tim nazivom

iskazani posebno. Za lica koja su označila neku regionalnu pripadnost, u Uputstvima za reviziju popisne građe bilo je predviđeno da se rješenje donosi od slučaja do slučaja. Tako su, npr., Dalmatinci i Istrani uključivani u Hrvate, Šumadinci u Srbe i sl.¹⁴ Vrlo je važno napomenuti da je u slučaju odgovora "Bosanac" revizija vršena prema imenu lica, pa su ta lica svrstavana u Srbe, Hrvate ili neopredijeljene. Ove odluke su, bez sumnje, za posljedicu imale namjerno jačanje hrvatskog ili srpskog korpusa a slabljenje nacionalnog korpusa Bošnjaka. Po ovom popisu bilo je ukupno 2.564.308 stanovnika, od toga ženskih 1.327.376, muških 1.236.932, odnos ženski-muški (1.073:1.000), sa gustoćom od 50,1 stanovnik na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH 1948.

Narodnost	Broj	Udio
Srbi	1.135.732	44.29 %
neopredijeljeni	788.011	30.73 %
Hrvati	613.895	23.94 %
ostali	26.670	1.04 %

V. Popis stanovništva BiH iz 1953.

Sa popisom iz 1953., bošnjački korpus ponovo dobiva novi modalitet, tako što su lica koja su se izjasnila kao muslimani, ali i ostala lica jugoslavenskog porijekla koja se nisu bliže nacionalno opredijelila, svrstavana u grupu "Jugosloveni - neopredijeljeni", dok je za nacionalno neopredijeljena lica koja nisu bila jugoslavenskog porijekla upisan odgovor "nacionalno neopredijeljen". Za lica koja su navela regionalnu pripadnost trebalo je upisati odgovor "Jugosloven neopredijeljen".¹⁵ U isto vrijeme Srbi i Hrvati su se mogli izjašnjavati na isti način kao ranije i tako su sistemizirani u svoje etničko ime. Ovaj način popisa dodatno je slabio bošnjački korpus. Za razliku od prethodnog popisa, gdje je jasno izražena namjera nestanka ili asimilacije bošnjačkog korpusa, sa popisom iz

14. stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf

15. stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf

1953., Bošnjaci se gube u masi ostalih neopredijeljenih "Jugoslovena", što je, dakako, jačalo hrvatski i srpski korpus.

Izjašnjavanje Musliman (Bošnjak) po tadašnjim mjerilima imalo je samo regionalni tretman, isto značenje kao, npr., Dalmatinac, Šumadinac, Zagorac i sl., po čemu se može zaključiti da je na svaki način onemogućavano drugačije izjašnjavanje mimo srpskih i hrvatskih demografskih obrazaca. Po ovom popisu bilo je ukupno 2.847.459 stanovnika, od toga ženskih 1.461.900, muških 1.385.559, odnos ženski-muški (1055:1000), sa gustoćom od 55,6 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH, 1953.

Narod	Broj	Udio
Srbi	1.264.372	44.40 %
Jugoslaveni	891.800	31.32 %
Hrvati	654.229	22.97 %
Ostali	39.398	1.34 %

VI. Popis stanovništva BiH iz 1961.

Demografsko "šaranje" nastavljeno je i sa popisom iz 1961., u kom opet dolazi do novog/starog etničkog obrasca - musliman (jugoslovenskog porijekla). U istom popisu, za građane koji su se upisali po regionalnom obilježju (npr. Bosanac, Hercegovac), svrstavani su u grupu „Jugosloveni” (nacionalno neopredijeljeni), što je bio dobar osnov u stvaranju Jugoslovenske nacije u kojoj su dominirali muslimani, koji su na taj način imali značajan udio u demografskoj strukturi Jugoslavije. Također sve narodne manjine svrstane su u rubriku „Ostali”. Ono što je pozitivno za bošnjački korpus jeste da je uprkos proteklm sistematizacijama, ponovo ustanovljena nacionalna i etnička pripadnost jedinstvenog korpusa Muslimana. U ovom popisu pored Srba, Hrvata, Muslimana i Jugoslovena, popisano je još 16 nacionalnih manjina, te pod stavkom „Ostali” 81 lica i pod stavkom „Nepoznato” 1885 lica.¹⁶

16. wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini_1961.

Iz ovih podataka jasno se vidi sav bh. multikulturalni i multikonfesionalni kolorit. Posebno treba istaći da su se od ukupnog broja upisanih Jugoslovena od 337.263 u svim republikama i autonomnim pokrajinama, u BiH, kao Jugosloveni izjasnilo se 265.883 lica¹⁷ (81,80%) u odnosu na ukupan broj Jugoslovena u FNRJ, a 8,4% na ukupan broj stanovnika u BiH), što znači da se iz svih republika i pokrajina osim BiH kao Jugosloveni izjasnilo samo 61.380 lica (18,19%). U najmanju ruku to je značilo da se od muslimana i ostalih treba izgraditi nova nacija (Jugosloven), kako bi se eliminisali remetilački faktori, a Srbi i Hrvati da i dalje jačaju svoju nacionalnost. Prema ovom popisu u Bosni i Hercegovini živjelo je 3.277.948 stanovnika, od toga ženskih 1.678.283, muških 1.599.665, odnos ženski-muški (1049:1000), sa gustoćom od 60,4 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH iz 1961.

Narod	Broj	Udio
Srbi	1.406.057	42.89 %
Muslimani	842.248	25.69 %
Hrvati	711.665	21.71 %
Jugoslaveni	275.883	8.42 %
Ostali	33.095	1,28 %

VII. Popis stanovništva BiH 1971.

Sa popisom iz 1971., opet dolazi do modifikacije u opredjeljivanju Bošnjaka, tako što je modalitet musliman označen kao "Musliman u smislu narodnosti" a lica koja su se opredijelila na regionalnu pripadnost (kao npr. Bosanac) iskazana su preko modaliteta: "Izjasnili se u smislu regionalne pripadnosti". Dakle, ni modalitet "Bosanac", kao ni modalitet "Bošnjak" nisu mogli biti priznati između dva sve više otvorena nacionalizma. Narodnost, pojam isključivo korišten u SFRJ označavao je manjinske grupe u toj državi, u kojoj su se našli i muslimani, iako su permanentno bili po broju treći narod u Jugoslaviji. U tom smislu kategorizacija "Muslimana u smislu narodnosti", je bila još jedna u nizu nepravdi prema bošnjačkom korpusu, iako je zvanično potvrđeno da su poseban narod.¹⁸

17. stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf

18. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, Sarajevo, 1997., str. 565.

Međutim iz ovog popisa je jasno vidljivo da je u odnosu na prethodni popis značajno porastao broj lica koja su se izjasnila kao Muslimani, a da je značajno opao broj lica koja su se izjasnila kao Jugoslaveni, što ipak mnogo govori o tendenciji rasta nacionalne svijesti muslimanskog življa. Prema tom popisu u Bosni i Hercegovini živjelo je 3.746.111 stanovnika, od toga ženskih 1.911.511, muških 1.834.600; odnos ženski-muški (1040:1000), sa gustoćom od 73,2 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH iz 1971.

Narod	Broj	Udio
Muslimani	1.482.430	39.57 %
Srbi	1.393.148	37.19 %
Hrvati	772.491	20.62 %
Jugoslaveni	43.796	1.17 %
Ostali	54.010	1,47%

VIII. Popis stanovništva BiH 1981.

Zahvaljujući Ustavu iz 1974. u popisu iz 1981. prvi put su Bošnjaci (Muslimani) objedinjeni u popisu nezavisno od odgovora za razliku od prijašnjih popisa. U odnosu na prethodni popis uočava se blagi rast muslimanskog življa, ali što posebno pada u oči jeste najveći porast broja lica koja se izjašnjavaju kao Jugoslaveni (326.316). Prema tom popisu u Bosni i Hercegovini živjelo je 4.124.256 stanovnika, od toga ženskih 2.073.343, muških 2.050.913; odnos ženski-muški (1011:1000), sa gustoćom naseljenosti 80,6 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH iz 1981.

Narod	Broj	Udio
Muslimani	1.630.033	39.52 %
Srbi	1.320.738	32.02 %
Hrvati	758.140	18.38 %
Jugoslaveni	326.316	7.91 %
Ostali	89.029	2.07 %

IX. Popis stanovništva BiH 1991.

Sa popisom iz 1991. već je bila ustabiljena odrednica Musliman. Međutim ovaj put, za razliku od muslimana, kojima ranije nije dopušteno samoopredjeljenje, sada je daleko manjim korpusima data mogućnost samopredjeljenja kao što su "Bunjevac" ili "Šokac". Po popisu stanovništva 1991. godine u BiH živjelo je 4.377.033 stanovnika. Prosječna starost žena 35 godina, prosječna starost muškaraca 33 godine. Također i sa ovim popisom bilježi se porast muslimanskog življa, ali i veliki broj onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni, a koji su iz muslimanskog korpusa. Iz ovog popisa značajni su podaci o vjerskoj pripadnosti, što je prikazano u tabeli ispod. Također u ovom popisu pored Srba, Hrvata, Bošnjaka i Jugoslavena nalazi se još 17 narodnih skupina, kao i onih koji su upisani pod: Ostali, Regionalno, Nacionalno se nisu izjasnili i Nepoznato, što sve ukupno predstavlja značajnu brojku od 68.071 lica. Prema tom popisu u Bosni i Hercegovini živjelo je 4.377.033 stanovnika, od toga ženskih 2.193.238, muških 2.183.795; odnos ženski-muški (1004:1000), sa gustoćom naseljenosti 85,5 stanovnika na 1 km².

Etnički sastav stanovništva BiH iz 1991.

Narod	Broj	Udio
Muslimani	1.902.956	43.47 %
Srbi	1.366.104	31.21 %
Hrvati	760.852	17.38 %
Jugoslaveni	242.682	5.54 %
Ostali	113.909	2,38 %

Stanovništvo R BiH prema izjašnjenju o vjerskoj pripadnosti 1991.

Islamska	1871882 (42,77 %)
Pravoslavna	1286828 (29,40 %)
Rimokatolička	593908 (13,57 %)
Ateisti	250913 (5,73 %)
Katolička	172085 (3,93 %)
Neopredijeljeni	95031 (2,17 %)
Nepoznato	64252 (1,47 %)
Srpska	30349 (0,69 %)
Grkokatolička	3139 (0,07%)
Hrvatska	2924 (0,07 %)
Protestantska	1823 (0,04 %)
Vjernici koji ne pripadaju ni jednoj vjeroispovijesti	1092 (0,02 %)
Ostale vjeroispovijesti	1072 (0,02 %)
Islamskokatolička	515 (0,01 %)

X. Agresija na BiH i destrukcija demografske slike

Agresija i razgradnja Bosne i Hercegovine, začeta je još velikodržavnim planovima sredinom 19. stoljeća,¹⁹ a njena praktična izvedba počela je sa nizom neustavnih akata 1991. i neustavnih paradržavnih tvorevina, kako u srpskom²⁰ tako i u hrvatskom²¹ političkom establišmentu.

Tako su paradržavne tvorevine bile institucionalni okvir za sve agresorske postrojbe koje su shodno planu etničkog čišćenja²² odmah na početku počinile strašne zločine i pokrenule veliki val prisilnih migracija nesrpskog stanovništva. Tako su zločini krenuli od 1. aprila 1992. u Bijeljini, zatim Zvorniku, istočnoj Bosni, istočnoj Hercegovini, Banjalučkoj regiji, Bosanskoj krajini, pogotovo u onom dijelu koji se veže uz tzv. Kninsku krajinu, kao i sa progonom Hrvata iz Posavine, Dobojske i Banjalučke regije. Naravno, cilj velikosrpskih ideologa i realizatora tih genocidnih ideja bila je temeljna rekonstrukcija demografske slike i napose konačan

19. Ilija Garašanin, *Načertanije*.

20. Hasan Efendić, *Paradržavne tvorevine - oslonac uništavanja BiH*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2011., str. 180-189

21. Isto, str. 246-251.

22. Norman Cigar, *Genocid u Bosni - politika etničkog čišćenja*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1998., str. 68-76.

obračun sa Bošnjacima.²³ Tako je već koncem 1992. pod kontrolom JNA, koja se tobože preimenovala u Vojsku Republike srpskog naroda, bilo 70% teritorije. Sa zauzetih prostora prognano je oko 200.000 pripadnika hrvatskog naroda i više od 500.000 pripadnika bošnjačkog naroda.

Pored progona značajno je spomenuti nevidena zlostavljanja u logorima i zatvorima širom BiH kroz koje je prošlo preko 200.000 civila, a oko 30.000 logoraša ubijeno je ili se vode kao nestali. Tokom agresije u BiH je registrovano 657 mjesta zatočenja – zatvora i logora, među kojima su naročito poznati: Manjača, Omarska, Luka Brčko, Batković, Dretelj, Heliodrom, Gabela, Drmaljevo, KPD Foča, Sušica-Vlasenica, Kula-Sarajevo, Žepče i druga mjesta koja su ujedno bila i mjesta masovnih pogubljenja, o čemu danas svjedoče mnoge masovne grobnice, kao što je posljednja otkrivena Tomašica kod Prijedora.

Po planu Cvetković-Maček i Hrvati, stvarajući paradržavnu tvorevinu Herceg-Bosnu, vrše progone Bošnjaka iz Kiseljaka, Busovače, Vareša, Viteza, Novog Travnika, dijela Gornjeg Vakufa, Žepča, zapadnog dijela Mostara, Prozora, Čapljine, Ljubuškog, Stoca, Duvna, Livna i drugih manjih mjesta. No, za razliku od spomenutih metoda progona i zatvaranja u koncentracione logore Bošnjaka pod vlašću SDS-a i HDZ-a, pod utjecajem ili po direktivi vojnih ili civilnih vlasti srpskih i hrvatskih paradržavnih tvorevina, Srbi i Hrvati su tako napuštali gradove: Sarajevo, Tuzlu, Zenicu, Bihać, Bugojno, Maglaj, Konjic, Mostar, Živinice, Lukavac, Zavidoviće, Vareš, Travnik i druge gradove i mjesta.

Prema procjenama međunarodnih institucija tokom prve tri godine agresije iz Bosne i Hercegovine nasilno je prognano ili raseljeno više od dva miliona stanovnika.

XI. Demografska slika Bosne i Hercegovine nakon agresije 1991-1995.

Sa Dejtonskim mirom i uspostavljanjem OHR-a na čijem čelu je visoki predstavnik međunarodne zajednice, bilo je potrebno sačiniti „bilans”

---

23. Smajil Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2004., str. 497.

destrukcije, poginulih, ranjvanih, nasilno pritvaranih, terorisanih, povratka raseljenih i izbjeglih lica na svoja ognjišta te zbrajanja poginulih i nestalih lica.

Tako su petnaest godina po okončanju rata na prostorima bivše Jugoslavije, demografski eksperti Haškog tribunala Ewa Tabeau i njezin saradnik Jan Zwierchowski, došli do konačne brojke o broju žrtava rata u našoj zemlji od 104.732 ubijenih. Tako su eksperti zaključili da su preveličane cifre od 200 ili 300 hiljada ubijenih u BiH, kako se ranije špekulisalo. Shodno tome konačni rezultati istraživanja govore da je u našoj zemlji od 1992. do 1995. od gore spomenute brojke stradalo 42.106 civila te 62.626 vojnika. Od toga po nacionalnoj pripadnosti, stradalo je: 68.101 Bošnjaka (58%), 22.779 Srba (19%), 8.858 Hrvata (7,5%) te 4.995 osoba drugih nacionalnosti (1,15%). Od 62.626 poginulih vojnika, njih 526 bile su žene a od 42.106 poginulih civila 9.842 su žene.

No pored bilansa poginulih, skoro dvije decenije poslije rata, 2013. organizovan je popis stanovništva BiH, te prema obrađenim podacima demografska slika BiH izgleda ovako: popisano je ukupno **3.791.622** osoba, od toga je u Federaciji BiH popisano je **2.371.603** osoba; u Republici srpskoj **1.326.991** osoba i u Brčko distriktu **93.028** osoba. Podaci o broju kućanstava i stanova prikazani su u tabeli ispod. Rezultati popisa po etničkoj osnovi, koji su bitni za ovaj rad, još nisu bili obrađeni, tako da za sada imamo samo ove podatke. Iz njih možemo zaključiti da je, u odnosu na popis iz 1991. god., u BiH manje **585.411** lica, što znači veliku destrukciju demografske slike BiH, posebno najveći gubitak Bošnjaka u toj strukturi, što ćemo, zasigurno, znati kada izađu potpuni rezultati popisa.

Nivo	Ukup.popis. lica	Ukupno kućanstava	Ukupno stanova
BiH	3.791.622	1.163.387	1.617.308
Fed. BiH	2.371.603	721.199	991.384
Rep. srpska	1.326.991	414.847	588.241
Distr. Brčko	93.028	27.341	37.683

Zaključak

Demografska slika Bosne i Hercegovine bila je rezultat kako permanentnih migracijskih valova tako i političkog inženjeringa koji je dijelom na perfidne načine a dijelom i otvoreno privilegisao jedne a obespravljivao druge narode. Zbog toga je demografska struktura Bosne i Hercegovine od prvih popisa za vrijeme osmanske vladavine, preko austrougarske, stare i nove Jugoslavije do agresije na BiH i posljednjeg popisa u samostalnoj i suverenoj BiH 2013., vrlo šarolika i promjenljiva.

Popisi za vrijeme Osmanskog carstva, kao i za vrijeme Austro-Ugarske počeli su po vjerskoj osnovi, s tim što su već 1910., jedna od tri bosanske etnije (grkopравoslavci) popisuje sa nacionalnim prefiksom - "srpski pravoslavci". Za Bošnjake se u popisima provedenim od 1879-1901. službeno koristio modalitet "Muhammedaner", u prijevodu muhamedanci (muhamedovci), kako su tada označavali pripadnike islamske vjere. Pokušaj Benjamina Kalaja da uvede interkonfesionalno bošnjaštvo i bosanski jezik, pod pritiskom srpskih i hrvatskih nacionalista, nije uspio, tako da ni tada, a ni za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kao i u Titovoj Jugoslaviji, Bošnjacima nije dopušteno da se izjašnjavaju kao Bošnjaci, već im je nametnuto da se izjašnjavaju ili kao Srbi ili kao Hrvati, a kasnije i pod rubrikom "Ostali". Rubrika „ostali” za nacionaliste značila je kao nenarodni elemenat koje su srpski nacionalisti označili ostacima morskog okupatora. U tom kontekstu može se smatrati i rubrika „neopredijeljeni”, u popisu iz 1948., kao i ostali modaliteti: Srbin–musliman, Hrvat–musliman ili neopredijeljeni–musliman.

Tako se već 1961. uvodi rubrika musliman, ali jedan dio frustriranih Bošnjaka ostaje pri modalitetima Srbin-musliman, Hrvat-musliman, neopredijeljen, Bosanac, Hercegovac, Jugosloven, što se jednim dijelom podvodi pod Srbe, drugim pod Hrvate a trećim pod rubriku Jugosloven. Simptomatično je da se pod rubrikom Jugosloven od ukupnog broja upisanih Jugoslovena u SFRJ, u BiH izjasnilo 81,80%. To je, u najmanju ruku, značilo da se od muslimana i ostalih treba izgraditi nova nacija (Jugosloven), kako bi se eliminisali "remetilački faktori", a Srbi i Hrvati i dalje jačali svoju nacionalnost.

Nasuprot tome bilo je pokušaja (Husaga Čišić, Hamdija Pozderac i dr.) da se vrati historijsko ime Bošnjak, kojim su se pripadnici tog naroda nazivali tokom historije, u kontinuitetu; u srednjovjekovnoj Bosni - Bošnjani, u osmanskom carstvu - Bošnjaci, za vrijeme Austro-Ugarske - Bošnjaci, za vrijeme prve i druge Jugoslavije Bošnjaci i Bosanci, naizmjenično. Značajan pokret za obnovu bošnjačke nacije poveo je Safvet-beg Bašagić i još neki intelektualci. Kako ranije tako i za vrijeme FNRJ I SFRJ, trend nepriznavanja Bošnjaka se i dalje nastavlja u smislu da srpski, kako nacionalisti tako i komunisti, uporno izbjegavaju da Bošnjacima priznaju status konstitutivnog naroda, tobože smatrajući da će se tim činom ugroziti nacionalni interesi srpske populacije u BiH, dok prava istina leži u tome da, ako se priznaju Bošnjaci, mnogo će teža biti razgradnja BiH, što im je bila stvarna namjera.

No pored svih teškoća, nakon dogovora sa Titom krajem 60-ih godina, nađeno je kompromisno rješenje da se dâ mogućnost nacionalnog izjašnjavanja pod imenom Muslimani (sa velikim slovom M), odnosno u obliku Musliman (u smislu narodnosti). Hamdija Pozderac, svjestan činjenice da u Jugoslaviji u tom trenutku nije pogodna klima za punu nacionalnu afirmaciju Bošnjaka, prihvatio je kompromis kazavši čuvenu rečenicu: "Mi hoćemo bosanstvo, a oni daju muslimanstvo. Prihvat ćemo jer će to otvoriti proces..."²⁴

I zaista proces se otvarao u tom smislu što se kod svakog sljedećeg popisa procenat Muslimana povećavao, dok se procenat Jugoslovena, kojeg su najvećim dijelom popunjavali muslimani, smanjivao. U 90-tim, sa osnivanjem stranaka SDA, zatim i MBO, narasta svijest za vraćanje historijskog nacionalnog imena Bošnjak, što se i ostvaruje u jeku najžešće agresije. Na Prvom svebošnjačkom saboru 27. septembra 1993. donosi se Deklaracija o vraćanju imena Bošnjak, što predstavlja rodni list stvaranja bošnjačke nacije.

Imajući u vidu sva negiranja i osporavanja na putu stvaranja bošnjačke nacije, što se moglo vidjeti i kroz popise u BiH, sa posljednjom agresijom kojom je protjerano više od 500.000 pripadnika bošnjačkog

---

24. wikipedia.org/wiki/Bošnjaci_i_popisi_stanovništva

naroda te pored progona u logorima i zatvorima preko 200.000 civila, a oko 30.000 logoraša ubijeno, te preko 100.000 ubijenih, zatim preko 8.000 u genocidu nad Bošnjacima samo u srebreničkoj regiji kao i diljem BiH, drastično je destruirana demografska slika BiH, što je pokazao i posljednji popis u BiH 2013., u kojem je u odnosu na 1991. manje za 585.411 lica, što znači da se sa ovim popisom vraćamo na demografsko stanje iz 1971. godine.

Naravno demografska slika BiH, bila bi mnogo drugačija (bolja), kada bi se uzeo u obzir izgubljeni prirodni priraštaj za period 1991.-2012. Dakle, kontinuirani demografski inženjering, koji je prvo na perfidan način pokušao izbrisati Bošnjake, a zatim zločinima i genocidom, destruirali su demografsku sliku BiH, o čemu zorno svjedoči masovna grobnica Tomašica, kao i mnoge prije nje i mnoge koje će se tek otkriti. Ali pored svega treba istaći da su Bošnjaci, usprkos krvoproliću, ostali i opstali te izborili svoje nacionalno i političko samoodređenje.

Literatura:

1. Popisi stanovništva u Bosni i Hercegovini: 1879 · 1885 · 1895 · 1910 · 1921 · 1931 · 1948 · 1953 · 1961 · 1971 · 1981 1991 · 2013- wikipedia.org/wiki/Popis_stanovništva_u_Bosni_i_Hercegovini
2. wikipedia.org/wiki/Bošnjaci_i_popisi_stanovništva
3. stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf
4. https://www.google.ba/search?q=Popisi+stanovni%C5%A1tva+Jugoslavia&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:en-US:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np&gws_rd=cr&ei=sx-8U5uIN8bFswaOoICADQ
5. [/www.google.ba/search?q=Mirko+Pejanovi%C4%87+DEMOGRAFSKO-MIGRACIJSKI+PROBLEMI+U+POSLIJERATNOJ+BOSNI+I+HERCEGOVINI&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:en-US:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np&gws_rd=cr&ei=TyC8UtGcGorDtAbqmYDoCg](http://www.google.ba/search?q=Mirko+Pejanovi%C4%87+DEMOGRAFSKO-MIGRACIJSKI+PROBLEMI+U+POSLIJERATNOJ+BOSNI+I+HERCEGOVINI&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:en-US:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np&gws_rd=cr&ei=TyC8UtGcGorDtAbqmYDoCg)
6. [/www.google.ba/search?q=Rezultati+popisa+stanovništva+u+BiH+2013&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:en-US:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np&gws_rd=cr&ei=KCG8UqncFMvOsgbb-IcoBQ](http://www.google.ba/search?q=Rezultati+popisa+stanovništva+u+BiH+2013&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:en-US:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np&gws_rd=cr&ei=KCG8UqncFMvOsgbb-IcoBQ)
7. Adib Đozić, *Bošnjačka nacija*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 2003.
8. Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2004.
9. Roj Gatman i Dejvid Rif, *Leksikon ratnih zločina*, Samizdat, Beograd, 2003.
10. Safet Bandžović, *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006.

11. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, Sarajevo, 1997.
12. Enver Imamović, *Porijeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1998.
13. Norman Cigar, *Genocid u Bosni-politika etničkog čišćenja*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1998.
14. Vera Kržišnik Bukić, *Bosanski identitet*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.
15. Hasan Efendić, *Paradržavne tvorevine - oslonac uništavanja BiH*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2011.
16. Ilija Garašanin, *Načertanije*.

د. فکرت بکیروفیتش

الهندسة الديموجرافية القربية على البشانقة

البشانقة في التركيب الديموجرافي للبوسنة والهرسك: من الإنكار والاندماج والإبادة إلى التقرير الذاتي لمصيرهم

استهدف المؤلف بهذه المقالة إلى هدفين أساسيين أولهما تقديم التطورات الديموجرافية للبوسنة والهرسك منذ الإحصائيات الأولى للسكان فيها وحتى اليوم والثاني تقديم تاريخ تكوين الوجود القومي للبشانقة: من الإنكار والاندماج والإبادة إلى التقرير الذاتي لمصيرهم. هكذا كان البشانقة يشهدون أشكالاً مختلفة من الحلول التي فرضتها عليهم أنظمة الحكم والسياسات المختلفة وذلك كله بهدف إلغاء صفتهم القومية أو إدماجهم إما في الجسم القومي الصربي وإما في الجسم القومي الكرواتي. ومما جرى خلال هذه الفترة كلها محاولات للقضاء على البشانقة كعنصر مزعج وغير مرغوب فيه وذلك أولاً بأشكال مختلفة من الخيانات ثم بالإبادة الجماعية الصريحة الأمر الذي يتبين بوضوح عبر هذه المقالة.

Centuries-Old Demographic Engineering against Bosniaks

Bosniaks in the Demographic Structure of Bosnia-Herzegovina: from Denial, Assimilation and Genocide to National Self-Determination

By Dr. Fikret Bećirović

There are two main goals set by the author in this paper: first, to show the demographic development of Bosnia-Herzegovina since the first censuses to date and the second is to show the genesis of the development of the Bosniak national being: from denial, assimilation and genocide to the status of political people. Thus, Bosniaks passed through various so-called modalities, which were imposed by various administrative and political structures, with the aim of abolishing or assimilating the Bosniak people into the Serbian or Croatian corpuses. For all that time, there was an attempt to destroy Bosniaks as «a disturbing factor», by perfidious methods first, and then by the ethnic extermination (genocide), which this paper clearly shows.

Porečena srijeda

Rusmir Mahmutćehajić

Ljubavna mržnja

Na kakvoj god razini bio, čovjek ne iscrpljuje svoju mogućnost. Nijedno njegovo stanje ne znači potpunu osviješćenost. Kada ne bi bilo tako, svijet granica bio bi potpun, a valjalo bi prihvatiti da dosezanjem najvišeg sve propada u ništa. Zato je svako ljudsko mišljenje o sebi s opasnošću da u njemu svijest o ljubavi uključuje i mržnju. Tako je, jer nikada i nigdje čovjek ne ostaje bez nepoznatog, a ni bez straha kao odnosa s time što ne može svladati svojim znanjem. Zato je svako ljudsko stanje samo promjenljiva predstava Jednog Koji je vazda u svemu, ali i vazda izvan svega, svemu prvost i posljednjost, ali svemu i unutaranjost i vanjskost.

Pitanje o Jednome i Njegovim predstavama u neprestanome toku, i to u obliku koji se tiče jastva u njegovome sada, određuje svako sveto naslijeđe. Odgovor na njega je moguće naći u svim svetim jezicima. Iako su mu oblici različiti – nema boga do Boga, Njemu nema druga, On nije dvojina i tome slično – značenje im je vazda jednako. Ukupnost postojanja je neprestani odnos Zbilje i privida te Jednog i mnoštva. Čovjek je samom stvorenosti osposobljen za razrješavanje te dvojine i ozbiljenje u tome.

Dobro i lijepo su počelni iskazi Počela, a zlo i ružno su njihove odsutnosti ili pokrivenosti. Nije moguće govoriti o potpunosti zla i ružnoće. Ni u jednome od stanja čovjekova stvorenost s Počelom i radi njega

ne može biti uništena. Kamo god sašao, čovjek ne izmiče Božijem obuhvatanju svega znanjem i milošću. Zato je put uzlaženja otvoren: što je čovjek ponizniji, više prima; što je siromašniji, pripravniji je za bivanje imućnim; što više daje, više mu se nudi da primi.

Na dodjeli Nobelove nagrade za književnost 1961. godine u Stokholmu Ivo Andrić kaže:

Svak priča svoju priču po svojoj unutarnjoj potrebi, po meri svojih nasleđenih ili stečenih sklonosti i shvatanja i snazi svojih izražajnih mogućnosti; svak snosi moralnu odgovornost za ono što priča, i svakog treba pustiti da slobodno priča. Ali dopušteno je, mislim, na kraju poželeti da priča koju današnji pripovedač priča ljudima svoga vremena, bez obzira na njen oblik i njenu temu, ne bude ni zatrovana mržnjom ni zaglušena grmljavinom ubilačkog oružja, nego što je moguće više pokretana ljubavlju i vođena širinom i vedrinom slobodnog ljudskog duha. Jer, pripovedač i njegovo delo ne služe ničem ako na jedan ili na drugi način ne služe čoveku i čovečnosti.¹

Taj pisac je cijelim svojim životom kazivao svoju priču. Kazivao ju je preko mogućnosti njenog bivanja u svijesti osoba o kojima je govorio. Svoju priču, neodvojivu od jastva, a tako i od predstava zbilje koju je to jastvo zahvatalo, nudi čitatelju preko imenovanih i neimenovanih osoba svoje umjetničke imaginacije. Tako je uglavnom ostajao iza svojih kazivanja, ali samo prividno, jer, kako i sam priznaje, "svak priča svoju priču". Kako god bila predstavljena u pričanjima drugih, ta priča odražava onog koji je priča. Kada je saslušana ili pročitana, priča dobiva okvire onog jastva u koje dospijeva.

Bosna i njezini ljudi su vanjska i unutarnja obzorja pričanja Ive Andrića. Njih on smješta, uglavnom, u poznate krajeve i kuće, manastire i tekije te na postojeće ulice i dvorišta. Ulazi u živote poznatih ljudi, pa se i oni među njima, o kojima nema spomena ni u predajama ni u historijama, čine zbiljnim. Historijska zbilja tog svijeta podignuta je, a zapravo spuštена, u umjetničku imaginaciju pripovjedača, ali tako da služi nacijskoj potrebi za žrtvom i patnjom u prošlosti kojima su pravdani pohodi

---

1. Ivo, Andrić, "O priči i pričanju"; u: isti, *Istorija i legenda*, Sarajevo: Svjetlost, 1981., 66–70, 70.

protiv vanjskih i unutarnjih neprijatelja. U toj magli prošlosti nacijska elita stvara svoj svijet nacijskog pohoda prema kraju historije kao raj. Umjetnički svijet se u vidicima te elite i njenih podanika osjeća i tumači kao nadhistorija ili kao duh nacije.

U domaštanome razgovoru s Gojom pripovjedač “o Turcima i o našima” sluša i prenosi kazivanje slikara Paola, Gojinog druga naklonjenog mistici: “Na više se načina može kazati istina, ali istina je jedna i drevna.”² Ali drevnost istine ne može biti ograničena nikakvim početkom niti bilo kojim njenim krajem. Svaki njen iskaz ostaje samo iskaz, pa se kazivatelj o njoj, i svaki umjetnik, može izgubiti u zaboravljanju tog odnosa jedne istine i neizbrojivoga mnoštva njenih iskaza. Kada se bilo koji iskaz istine uzme umjesto nje, umjetnik pristaje na to da je njegov čin demonski, jer je tada njegovo djelo mijenjanje zbilje, kako isti pripovjedač preko domaštane Gojine ispovijedi kaže: “Po tom višku koji nosi svako umetničko delo kao neki trag tajanstvene saradnje između prirode i umetnika, vidi se demonsko poreklo umetnosti.”³

A šta je i koliki je presudni višak u umjetničkom pripovijedanju “o Turcima i o našima”? Bog u Učenju spominje Sotonino obećanje: “I zapovijedat ću im, pa će mijenjati Božije stvaranje.”⁴ On još kaže: “On im obećava i ispunjava ih maštarijama, ali nema ničeg što im Odvratitelj obećava, izuzev varanja.”⁵ I: “Odvratitelj im je uresio njihova djela te ih odvratio od puta.”⁶ Kada god je tim slijeđenjem Odvratitelja čovjek okretan od Istine radi njene zamjene nekim od iskaza – i ostavljen u umjetnikovoj fantaziji bez srijede kao Istine, one srijede kojoj je dodijeljena laž – prijevarna zbilja, što je, zapravo, laž, poticana je prema uništenju laži koja je poistovjećena sa srijedom ljudskosti. A laž ne proizvodi ništa do sebe.

Ivo Andrić kaže da smatra dopuštenim željeti da priča ne bude zatrovana mržnjom. Slijedi li iz tog i nužnost da mišljenje o dopuštenosti ta-

---

2. Isti, “Razgovor sa Gojom”, u: isti, *Sabrane pripovetke*, Drugo dopunjeno izdanje, Beograd: Zavod za udžbenike, 2012., 186–192, 187.

3. Isto.

4. Kur’an, 4:119.

5. Isto, 4:120.

6. Isto, 27:24.

kve želje izbavi pripovjedača od mržnje koja je neizbježno stanje svakog jastva, a zato i razlog vazdanjoj potrebi za velikim ratom u jastvu protiv jastva koje vodi zlu? Arapska riječ *ẓulm* izvorno znači “mrak” (hebrejski *ḥōšek*; grčki *skótos*).⁷

Ni tmine ni zla nema kao počela. Potpuna odsutnost Svjetlosti nije moguća. Zato nije moguće ni potpuno neznanje. Riječ je vazda o manje ili više gustoj sjenci, pa je opravdano govoriti o tminama koje se raspoređuju u ukupnosti postojanja od Počela do najviše udaljenosti od Njeg. Nijedno jastvo ne može se, ma koliko to željelo, osloboditi svog neznanja, tako ni straha ni posljedične mržnje.

Kada djeluje na osnovi neznanja koje ne može izbjeći, čovjek vrši nasilje i razara poredak. U takvome stanju jastva mrak ili neznanje usvojeni su kao počelo, a prividi su preinačeni u zbiljne pojave. Priča o prividima kao zbiljnim pojavama događa se na pozornici ili podlozi pretpostavljenog zla koje mora biti opredmećeno ili dodijeljeno nekom drugom. Cijelo pripovijedanje Ive Andrića je poput oglašavanja iz zastrašujuće tišine turskog ništavila, poput pisanja bijelim mastilom na mrkim listovima turskog nasilja.

U tom samom turskom bivanju nema ničeg do zla kojim se kao na nužnoj pozadini zbivaju ljudski životi osnovani na nečemu posve suprotnom svemu turskom kao neljudskom. Tako se svakome pojedincu u njegovom bivanju nepoturčenim tursko obznanjuje kao hrvanje sa zlom. Za svakog bi čovjeka u vidiku pričanja uronjenog u tursko vrijedi: “...i on se bio saživeo sa turskim svetom, navikao na njegove običaje i načine i na onaj neljudski život koji je prolazio u stalnom druženju, ali i stalnoj mržnji, nadvikivanju i nadmetanju sa Turcima, sa rajom svih vera i putnicima svake vrste.”⁸

Ako je odnos s nepoznatim nerazrješiv, nerazrješiv je i sa smrću i s drugim, pa su oni ontološki neprijatelji. Zato strah nužno postaje mržnja prema svemu neznanom. Ako je u neznanom svjedočena prisut-

7. Iz glagolskog korijena *ẓ-l-m* izvedeni su oblici sa značenjima: mrak, saći, nešto staviti na krivo mjesto, djelovati neprikladno, uzrokovati da neko trpi gubitak, skriviti nekome, djelovati nepravedno, nepravda, nasilje, tlačenje (vidjeti: Elsaid M. Badawi i Muhammad Abdel-Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qura'nic Usage*, Leiden: Brill, 2008, 585–87).

8. Ivo, Andrić, *Travnička hronika*, Sarajevo: Svjetlost, 1981., 137–38.

nost Boga, strah od Njeg je mudrost, kako je rečeno u Knjizi o Jobu: “Pazi, strah od Boga, to je mudrost; a udaljiti se od zla jest razumijevanje.”⁹ Kada u svome pripovijedanju Ivo Andrić cijeli svijet muslimanskog bosanstva turči, čineći to tako da u muslimanima vidi samo ostatke nužnog poraza svega turskog kao političkog neprijateljstva nacijskoj teleologiji, potrebna mu je imaginacijska potvrda o tome svijetu kao ontološkom zlu i neprijatelju svega višeg.

Na pozornicu te pripovjedačke historije, u skladu sa svojom pričom i svojom unutarnjom potrebom, taj pisac izvodi domaštane nakaze kojima daje imena junaka Bosanskih Muslimana. Njihovo bivanje takvim je nužno, jer ništa “tursko” ne nastaje i ne biva pokretano počelom. Ono je određeno odsustvom počela, i to u njegovoj najvećoj mjeri – utjelovljenim i neutjelovljenim oblicima laži.

Postavljajući u doktorskoj disertaciji premise svog odnosa prema turskoj vladavini kao apsolutno negativnom utjecaju, te povezujući taj rad sa svojim pripovjedačkim pothvatom koji je, kako sam kaže, počeo pričom “Put Alije Đerzeleza”, taj pisac u zbiljnim ljudima i događajima bosanskog muslimanstva, koje smatra u cijelosti posljedicom turske vladavine, traži dokaze za svoje ideologijsko polazište. Zato je važno s ozbiljnošću prihvatiti isticanje spomenute priče o Đerzelezu Aliji kao početku njegovog pričanja “o Turcima i o našima”.

Đerzelez Alija (Gerz Il'jas'Ali) jest epski junak bosanskog muslimanstva prihvaćen među svim balkanskim muslimanima. To je osamljeni vitez koji, upravljajući svjedočenjem da nema boga do Boga i da je Hval Božiji poslani, ozbiljuje savršenu mogućnost ljudskosti, i to preko lučenja zla od dobra, ružnog od lijepog te prividnog od zbiljnog kao mogućnosti u svakome sada. On pristaje uz dobro, lijepo i zbiljno koje mu označava vjesnik Hval, najljepši primjer, i to kao neiscrpnii cilj prema kojem uzlazi u sebi, podstican svime što je u obzorjima.

Taj vitez ne ratuje ni protiv jednog pripadanja, ali ratuje protiv svakog nasilja koje vlastitom pripadanju daje ulogu presuditelja svim ostalim. Takvo njegovo bivanje je označeno i sabrano u njegovom imenu, kojim

---

9. Knjiga o Jobu, 28:28.

je označena najviša ljudska mogućnost u odnosu s Bogom.¹⁰ Zbiljno viteštvo nije moguće bez savršene ljudskosti, čiste i oslobođene, bez osamljenosti, ali i s drugima i među njima. Nikakvo postignuće u svijetu i među drugim ljudima nije moguće bez postignuća u sebi. Najuzvišeniji podvig je ozbiljenje pojedinačnog jastva, a sve ostalo ovisi o tome. Vjesnik Hval kaže: “Ko zna sebe, zna svog Gospoda.”¹¹

Kada je vjesništvo opečaćeno izlaskom u svijet najavljenog i očekivanog Hvala, a njegovo nasljedstvo preneseno na dobre, ‘Ali je priznat u muslimanskome svetom naslijeđu kao fatā par excellence, i kaže se: Lā fatā illā ‘Alī, što znači: “Nema viteza do ‘Alīja.”¹² A Gerz Il’jas, koji nije niko drugi do vjesnik Ilija, u svome budnom svjedočenju jednosti Boga ratuje protiv svih zapreka ljudskoj slobodi u biranju puta prema najvišoj mogućnosti ili ozbiljenju u potpunosti.

Tako se u bosanskome muslimanstvu u imenu Đerzeleza Alije sprežu dva viteška uzora sveg muslimanstva – vjesničko, označeno vjesnikom Il’jasom i svetačko, označeno vitezom ‘Alijem, koji su povezani s vjesnikom Hvalom kao maternošću, pečatnošću i milošću svjetovima. Sve to je sabrano u credo bosanskog muslimanstva: Do podne Ilija, od podne Alija. Ukupnost postojanja je pokazana u dva luka – silaznom i uzlaznom. Njihovo počelo je istina. Koliko god se udaljilo u svome slaženju, postojanje nikada ne izmiče Istini.

Dva luka Sunca označavaju u obrnutome načinu cjelinu svijeta i čovjeka. Njihovo osvjetljavanje započinje izlaskom Sunca, a traje sve dok je njegovog uzlaženja i sve dok je njegovog slaženja. Luk slaženja odgovara vjesnicima, a luk uzlaženja dobrim. Oni su, ipak, nerazdvojivi. Jedni se otkrivaju u drugim. Najvišoj tački tog luka, a to znači i najnižoj, odgovara

-
10. Turska riječ gerz znači mladić. Ona odgovara arapskoj riječi fatā, izvedenoj iz glagolskog korijena f-t-y (mladost, mladić, biti mlad, dosegnuti mladost, jakost, biti jak, uobličiti mišljenje, savjet, savjetovati, dati mišljenje). Vjesnik Ibrahim je fatā (mladić koji razara bogove); vidjeti Kur’an, 21:60. Vjesnik Musa kaže svome mladiću (Kur’an, 18:60): “Neću stati dok ne stignem u mjesto gdje se sastaju dva mora” (vidjeti više u: Badawi, *Arabic-English Dictionary of Qur’anic Usage*, 693–94).
  11. O toj izreci vjesnika Hvala proširenoj među sufijsama vidjeti u: William C., Chittick, *The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-‘Arabī’s Metaphysics of Imagination*, Albany: State University of New York Press, 1989., 107, 396n22.
  12. O muslimanskom duhovnom viteštvu vidjeti, naprimjer., Muhammad ibn al-Husayn al-Sulami, *The Book of Sufi Chivalry: Lessons to a Son of the Moment, Futuwwah*, prev. Tosun Bayrak, London/The Hague: East West Publication, 1983.

maternost i pečatnost ljudskosti. Od nje je spuštanje do krajnje granice, do najniže nizine, ali s njome je i uzlaženje ili povratak počelu.

Vjesnik Il'jas, među kršćanima poznat kao prorok Ilija, kojeg nasljeđuje vjesnik El'jese, ratuje sam protiv kralja Ahaba. Ne pristaje ni na kakve nagodbe u kojima bi bilo povrijeđeno njegovo svjedočenje da nema boga do Boga i da je savršeni čovjek savršen u svome bivanju hvaljenim i svome hvaljenju Boga kao Hvaljenog. U tome svjedočenju sabrana je sva ljudskost kao Božije vjesništvo, i kao slijeđenje svjedoka tog.¹³

Vitez 'Ali je primjer tog slijeđenja savršenog čovjeka kao Božijeg poslanog. On voli Boga, pa slijedi vjesnika u njegovom bivanju hvaljenim i hvaljenju Boga.¹⁴ Tako su vjesnik Il'jas i vitez 'Ali dvije strane odnosa prema Umu ili Duhu. A Um, u punom značenju tog pojma, nije ništa drugo nego materni vjesnik, vjesnik Hval ili podne u kojem je povezana ukupnost slaženja i ukupnost uzlaženja svega stvorenog, tako i čovjeka.¹⁵

Oba ta sveta čovjeka, Il'jas i 'Ali, ključni su simboli muslimanskog bosanstva i bosanskog muslimanstva. Gerz Il'jas'Ali je historijska ličnost koja je viteštvom doprinijela oblikovanju muslimanskog nastojanja u zagovaranju i ozbiljenju bosanskog jedinstva u razlikama. On ratuje protiv svih koji se uzdižu iznad prava ljudi na različite puteve prema Bogu.¹⁶ Ubili su ga dok je klanjao na nekoj stijeni u mjestu Prhovo. Tu mu je podignuto turbe, a mjesto je od tad zvano Gerzovo.

Okolo Gerz Il'jasovoga turbeta o Ilindanu/Alidunu okupljali su se bosanski ljudi, i hrišćani i muslimani.¹⁷ On je vitez i za Petra Drugog Petrovića Njegoša¹⁸, ali uz neoprostiv nedostatak u činjenici da je musliman. A za djelo vladike Petra Drugog Ivo Andrić kaže da mu je najvažniji pod-

13. O vjesniku Il'jasu/Iliji u muslimanskome naslijeđu vidjeti u: Ibn Ibrahim al-Tha'labī, *Arā'is al-Majālis fī Qīṣaṣ al-Anbiyā': Lives of the Prophets*, prev. William M. Brinner, Leiden: E. J. Brill, 2002., 419–32.

14. O vitezu 'Aliju (sinu Ebu Talibovom) vidjeti u: Reza Shah-Kazemi, *Justice and Remembrance: Introducing the Spirituality of Imam 'Alī*, London/New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2006.

15. O životu vjesnika Hvala, prikazanom na osnovi najstarijih vrela, vidjeti u: Martin, Lings, *Muhammad: His Life based on the Earliest Sources*, London: Unwin Paperbacks, 1988.

16. O historijskom Gerz Il'jasu i njegovom životu u muslimanskom epskom pjesništvu vidjeti u: Dženana Buturović, "Gerz Iljas – Đerzelez prema historijskim izvorima XV, XVI i XVII vijeka", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 41/3-4 (1975): 172-186.

17. Vidjeti: Miroslav Niškanović, "Ilindanski dernek kod turbeta Đerzelez Alije u Gerzovu". *Novopazarški zbornik*, 2 (1978): 163–168.

18. Vidjeti njegovo pismo skadarskom veziru Osman-paši Skopljaku u: Petar II Petrović Njegoš, *Izabrana pisma*, u: isti, *Djela*, priredio Drago Čupić, Podgorica: CID, 2001., 789–880, 856.

strek u književnom radu. Ali on u svome pripovijedanju, prepuštajući se pravu na slobodno pričanje, bezobzirno razara i svaki tračak viteštva u toj ličnosti, čime su drugi podsticani da, usvojivši priču kao potpunu zbilju, nište rukom i ognjem sve što je s njome u vezi. Turbe su upalili i razorili srpski ratnici 1942. godine. Obnovio ga je Ibrahim Mešić s dvije svoje kćeri. A srpski ratnici su ga ponovno zapalili i ostatke srušili 1992. godine.

Kada Đerzeleza Aliju iz muslimanskog naslijeđa prevodi u svoju priču i svoju potrebu, i kao nakazu ga nudi svijetu, Ivo Andrić se ne suprotstavlja želji da mu priča “ne bude ni zatrovana mržnjom ni zaglušena grmljavinom ubilačkog oružja”. Tako je tog zbiljnog bosanskog viteza izveo iz raskošne tradicije sakralnog bosanstva, pa ga iz bivanja u petnaestome stoljeću, i potom kroz sva stoljeća u epskome pamćenju, doveo kao nakazu u osamnaesto stoljeće i udružio s dvojicom braće Morića, hadži Mehmedom i Ibrahimagom, sinovima Mustafage i unucima Hasanage.

Slijedeći svoju želju za slobodnim pričanjem, ali ne i svoju odgovornost za to što čini, taj pripovjedač u umjetničkim fantazijama o Bosanskim Muslimanima združuje Đerzeleza Aliju i braću Moriće da bi pomagali jedni drugima u potvrđivanju turskog principa koji nije ništa drugo do nasilje i razvrat. Za njih kao takve nužna posljedica jest okončanje u potpunosti muslimanskoj nemoći i nestajanju.

Braća Morići, sarajevski plemići o kojima pripovjedač “o Turcima i o našima” gradi svoje fantazijske prikaze, ustali su protiv nepravde vlasti. Osuđeni su na smrt, a uhapšeni u proljeće 1757. godine, dok su klanjali u Bakar-babinoj džamiji, te odvedeni u sarajevsku tvrđavu i davljenjem pogubljeni. Iako ih je osudila moćna vlast, u narodu kojem su pripadali poštovani su kao vitezovi borbe protiv nepravde i kao mučenici. Uz njihove grebove u Sarajevu, na vanjskoj strani avlijskog zida Vekil-harčeve džamije, postavljena je ploča sa zapisom o njihovom pogubljenju. Ni ondašnja niti ijedna druga vlast u vremenu duljem od dva stoljeća nije se usudila da je skine. Na ploči je zapisano:

Znanj i omiljenoj braći Morićima, hadži Mehmedu i Ibrahimagi, nenadno je puhnuo vjetar smrti, pa ih časomice obojicu satro. Mater su ostavili u veloj tuzi i žalosti. Neka ih Gospod primi u Svoju milost! U

jednome uzdahu napisano im je ovo svjedočenje: Da ih se vječno sjeća kao mučenikā! Godina 1170.¹⁹

O braći Morićima sačuvano je četrdeset inačica baladne pjesme. Vjerovatno nema Bosanskog Muslimana koji ne zna nešto iz tih pjevanja. Pjesma podsjeća na to kako su protiv nepravedne vlasti ustali bosanski ljudi. Njihove prvake pogubila je ta vlast, pa ju je mater ubijenih proklela. Cijela ta drama događa se u bosanskom društvu. Odražava njegove veze s natpojedičnim izvorom svake pojave. Narodno pamćenje čuva kroz stoljeća to trajanje viteške pobune protiv nasilja.

Od te drame Ivo Andrić pravi svoje pripovjedačke karikature, ne mareći nimalo za osjećanja onih koji o tim junacima borbe za pravdu a protiv vlasti čuvaju predaju kojom su usmjereni prema dobru.²⁰ Takva fantazijska pričanja nastaju u gledanjima izvana na svijet bosanskog muslimanstva, ali bez osjećanja odgovornosti za posljedice koje nastaju u neznanju o jezgri te tradicije. Još jednom je u tome pričanju “o Turcima i o našima” ogledana nerazumna potreba sudionika nacijskih teleologija da svijet bosanskog muslimanstva bude viđen kao druga strana svega što je lijepo i dobro, svega što u vlastitoj nemoći mora nestati. Čak ako bi na osnovi počela licentia poetica i bilo šticeño to pravo pisca da čini šta hoće, ovdje ostaje pitanje: Zašto to pripovjedač “o Turcima i o našima” čini samo s ključnim ličnostima tradicije Bosanskih Muslimana?

U priči “Mustafa Madžar” primijenjen je isti obrazac kakav je već određen u priči “Put Alije Đerzeleza”. On tu osobu prvo uvodi u Boj pod Banjom Lukom, slavnu obranu Bosne 1737. godine od austrijskog pohoda za uništenje njenog muslimanstva. Odatle je kao luđak pripovjedački proveden u liku nakaze i zločinca koji ubija nemoćne i uživa u tom đavolskom pohodu od Maglaja do Sarajeva. Za njim ostaju samo krvavi tragovi, sve do njegovog ubistva, koje je, prema priči, izvršio neki kovač Ciganin.²¹

19. Vidjeti u: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, 1-3, Sarajevo: Veselin Masleša, 1974., 1977, 1982, 1:339–41.

20. O Morićima vidjeti u: Dženana Buturović, *Morići: Misao, sjećanje i pamćenje*, Sarajevo: Svjetlost, 2009.

21. Posljedice tog vojnog pohoda na Bosnu 1737. godine bile bi, da mu se Bosanski Muslimani nisu suprotstavili – u to nema sumnje – jednake onim ranijim u Dalmaciji, Lici i Slavoniji. Tamo su muslimani ili poubijani ili pokršteni ili protjerani, a njihova imovina ili uništena ili oteta. O Boju pod Banjom Lukom vidjeti više u: Adem Handžić, “Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša”, u: isti, *Studije o Bosni: Historij-*

Je li Ivo Andrić, slijedeći svoje stokholmsko priznanje, u prepuštanju slobodi duha, izbjegao i mogao izbjeći mržnju, te u svome pripovijeda-
nju biti “upravljan ljubavlju”? Odgovor na to pitanje valjalo bi potražiti u
različitim viđenjima svijeta muslimanske Bosne, viđenjima koja on do-
maštava preko ličnosti svojih priča.

Ima onih koji u svojim ideologijskim zatočenjima nastoje braniti
umjetničko djelo tog pripovjedača od svega onog što je u njemu očito
antimuslimansko bosanstvo. Kada ti branitelji kažu da je on bio veliki
pisac u svojoj volji, snazi i sposobnosti u istraživanju tame, ljudskosti i
historije, jasno je da svi užasi u njegovom viđenju bosanskog musliman-
stva mogu biti obrnuti u oslobođenje. Tako njegova dehumanizacija Ali-
je Đerzeleza postaje, u takvome vidiku, zapravo humanizacija, jer nje-
govim deheroiziranjem i delegendariziranjem on biva, kako smatraju,
“spušten na zemlju”.

Nije tu samo riječ o Aliji Đerzelezu. Pričanja o Mustafi Madžaru, Mu-
la-Jusuifu, Muderizoviću iz Olujaka te braći Morić i cijeloj pripovjednoj
galeriji njima sličnih ljudi fantazijskog “humaniziranja” zbivaju se na
jasnoj pozadini turskog principa, u njegovom propadajućem ishodu po-
istovjećenom s muslimanskom vjerskom manjinom koja je osuđena na
nemoć i nestajanje u nacionaliziranju, što zapravo znači u smrti, i to
posve naspram hrišćanskog principa. Kada se u tim pripovijedanjima
i otkriju nastranosti, okrutnosti ili zloće, koje nisu povezive s muslima-
nom, one nemaju nikakvo hrišćansko utemeljenje.

U muslimanskom vidiku ga ne mogu ni imati, jer u njemu je princip
svih svetih predaja jedan. Ali u tome pripovijedanju porečeno je čak i to
da muslimani imaju princip. Iz tog slijedi da je njihov princip – tama, što
znači odsutnost unutarne svjetlosti. Upravljeni su time i ničim drugim.
Onako kako je tama odsutnost svjetlosti, tako je i zlo odsutnost dobra.
A ima li igdje u tim pričanjima “o Turcima i o našima” prosvijetljenog i
dobrog muslimana kao onog koji se ozbiljuje u tome preko svog svjedo-

---

ski prilozi iz osmansko-turskog perioda, Istanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1994., 253–303; Hamdija Kreševljaković, “Bitka pod Banjom Lukom 4. VIII 1737.”, *Narodna uzdanica*, ka-
lendar za 1937. godinu (1936): 91–113; i Enes Pelidija, *Banjačučki boj iz 1737.: Uzroci i posljedice*, Sarajevo:
El-Kalem, 2003.

čenja jednosti Boga i poslanosti Hvala?! Nema ga, jer je Bosanski Musliman u takvome vidiku poturica, a tako i Turčin.

Od priznanja da “svak priča svoju priču po svojoj unutarnjoj potrebi” valjalo bi polaziti u traganju za usporedivim ideologijskim pojavama novijeg evropskog iskustva s muslimanima. U pripovijedanju “o Turcima i o našima” svi Bosanski Muslimani su ili Turci ili turskog porijekla ili turske kulture. Njihovo postojanje je u turčijatu koji je naspram nacijske teleologije “naših”. A ta teleologija ozbiljuje se jedino u vlastitoj političkoj moći. Za to je potrebno rasturčenje svega u naciji i svega naspram nje, jer pražnjenjem svega od turske moći, što znači svođenjem na muslimanstvo svega suprotstavljenog nacijskom pohodu, ozbiljiv je nacijski cilj. A sve što se nekad i nekako pokazuje kao bosanstvo, u takvome pričanju, mora biti svedeno na turčijat, a odatle na muslimanstvo preko čijeg nužnog nestajanja nacija potvrđuje svoje jastvo.

Govoreći o Jevrejima u koncentracijskim logorima koji u nametnutom im obezljučivanju dospijevaju do krajnje nemoći u kojoj ih gospodari njihovih sudbina i drugovi u stradanju smatraju muslimanima, Wolfgang Sofsky piše:

Musliman utjelovljuje antropološko značenje apsolutne moći u nekom naročitom radikalnom obliku. Moć dokida sebe u činu ubijanja. Smrt drugog nameće okončanje društvene uzajamnosti. Ali izgladnjivanjem drugog ona zadobija trajanje. Uzdiže treće područje, predpakao između života i smrti. Kao hrpa tjelesa, Muslimani potvrđuju potpuni trijumf moći nad ljudskim bićem. Iako još nekako žive, bezimene su trupine. U vanjskim obrisima njihove nemoći, kao i u organiziranome masovnom ubijanju, režim ozbiljuje svoje suštinsko jastvo.²²

Kada je u pripovjedačkoj fantaziji postavljena razdioba Turci i naši, nužno je naći i razloge za njene ontološke uzroke i posljedice. Takvim “našim” odgovara veza s principom ili s Bogom, a onima koji su protiv “nas” veza s ne-principom i ne-Bogom. Ni u čemu tih koji su protiv “nas” nema ni ljepote ni dobrote. Nema, jer im je i priroda uskraćena – ako naši jesu ljudi, ti drugi moraju biti ne-ljudi. Vanjski obrisi njihove nemo-

---

22. Wolfgang Sofsky, *The Order of Terror: The Concentration Camp*, prev. William Templer, Princeton: Princeton University Press, 1997., 294.

ći, kao i organizirana masovna ubijanja njih, potvrđuju suštinu nacijskog jastva. Kako bi drukčije bilo moguće objasniti i gluhoće i sljepoće u tim pripovijedanjima o svem naslijeđu bosanskog muslimanstva?

Iz osjećanja koja su imenovana sevdahom nastala je u bosanskom jeziku pjesma s istim imenom. Njena suština je bosanska, a porijeklo joj je srijeda ljudskosti, iza granica na kojima počinju i završavaju oblici jezika. U ovu zemlju nije došla niotkud izvan nje. Nije, jer je ljudskost nesvediva na bilo koju mjerljivu veličinu ili bilo šta izvan nje. Kada je u čovjeku porečena obuhvatnost njegove srijede, porečen je i on.

Kakvi god da su – u ženskoj čežnji ili majčinom bolu, u mladićkom zanosu ili pobunjeničkoj volji, u strančevom osamljenju ili svatovskom veselju – oblici sevdaha kao čuvstva koja potječu iz srijede ljudskosti nikada ne gube svoju ljepotu, jer im je porijeklo u toj neiscrpoj i neograničljivoj srijedi. Za poricanje sevdaha kao suštinskog sadržaja bosanskog muslimanstva potrebna je nepopustljiva privrženost razdiobi na nas nasuprot njima, Turcima koji moraju biti iskorijenjeni iz svega našeg.

Sevdah kao pjesma i pjevanje, kao traganje za svjetlom u tmuni, kao privlačnost ljepote koju nijedan zaborav ne svladava, kao viteško ushiće-nje u sigurnosti gospine prisutnosti u njenom stalnom skrivanju, može izmaći samo onom srcu koje ne razlučuje tmine niskosti od svjetlosti najljepšeg uspravljenja.²³ U traganju za slikama preko kojih bi svem muslimanskom bosanstvu i bosanskom muslimanstvu trebalo oduzeti sve-to porijeklo, te posljedično i svako suprotstavljanje nužno nemoćnom muslimanstvu, kao potvrdi nacijske moći nad njim, kao ostatku turčijata, pripovjedač “o Turcima i o našima” o sevdahu kaže preko Davila, francuskog konzula u Travniku:

---

23. O značenjskim pojmlima kojima je jezgra s-w-d vidjeti: Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon*, 1–2, Lahore: Suhail Academy, 2003., 1:1460–1464; i Badawi, *Arabic-English Dictionary of Quranic Usage*, 464–65. Ako tome arapskom korijenu odgovara i onaj iz kojeg je u hebrejskome izvedeno značenje kakvo se susreće u Ponovljenome zakonu (27:1–4), i tada je povezano sa značenjskim poduhvatanjem imenice “sevdah”. Tu su tim pojmom označeni zahtjevi vjesnika Musaa njegovim sljedbenicima da štiju zakon i obijele kamenove podignute u Svetoj zemlji. Bjelina, ljepota i svjetlost su nasuprot crnini, ružnoći i tmuni. Čovjekovo ozbiljenje je moguće uz svijest o stalnoj prijetnji tome. Muslimanske djevojke u Bosni prale i bijelile su stare nišane, svjedočeći tako svoje uvjerenje da je ozbiljenje moguće iz smrti, crnine, ružnoće i tmine. A sevdah je taj glas nade i izbavljenja, glas koji nijedna nizina čovjekovog stanja ne može uništiti.

(...) ja nalazim da je u pasjem zavijanju daleko manje zloće i okorelosti srca nego u pevanju ovih ljudi kad su pijani ili prosto poneseni svojim besom. Gledao sam ih kako pevajući prevrću očima, škripe zubima i biju pesnicom o zid, bilo da su opijeni rakijom ili prosto gonjeni unutarnjom potrebom za urlanjem, prenemaganjem i razbijanjem. I došao sam do zaključka da sve to nema nikakve veze sa muzikom ni sa pevanjem kakvo se čuje kod drugih naroda, nego da je to samo jedan način da izraze svoje skrovite strasti i zle prohteve kojima inače i pored sve svoje raspuštenosti ne mogu da daju izraza, jer sama priroda to ne dopušta.²⁴

Nigdje u svome pripovjedačkom djelu Ivo Andrić nije kazao ništa drugo o sevdahu. Tako je i ta strana bosanskog muslimanstva, pred čijom ljepotom i raskošnošću je teško ostati ravnodušan, prekrivena ideologijskim zatočenjima u pripovjedačkim fantazijama. U njima je i tu, kao i u svemu drugome, utjecaj islama posve negativan. Tako su i slušanje i glasno učenje te i pisanje i čitanje Knjige koju na srce vjesnika Hvala snosi Sveti Duh, kao i sve druge pojave u vezi s time, i uzrokom i posljedicom negativni odrazi islama.

U vidiku andrićevstva, kao fantazijskog domišljanja o bosanskom muslimanstvu i njegovog korištenja u nacijskim ideologijama, nemoguće je pravedno suđenje o sevdahu, što znači pokazivanje i govorenje istine o njemu. Nemoguće je, jer to pretpostavlja priznanje sevdaha kao bitnog sadržaja bosanskog muslimanstva i, posljedično, cijelog bosanstva. A temelj takvog andrićevstva kao antibosanske ideologije je poricanje poduhvatajućeg bosanskog muslimanstva u ukupnosti bosanstva. Bude li istraživan na osnovi svojih pokazanja u bosanskoj ljubavnoj pjesmi, pojam sevdaha jasno ukazuje na oba luka čovjekovih mogućnosti – i silazni, od najljepšeg uspravljenja do najniže nizine, i uzlazni, od najniže nizine do najljepšeg uspravljenja.

Pojmom “sevdah” označena je, prije svega, nizina u koju čovjek dospijeva, ona tmina jastva obuzetog strastima, ali i neuništivost njegove veze sa svjetlošću, koja je razlog i svrha njegovog bivanja u svijetu. Na najnižoj nizini, u tminama i mrtvim tvarima svijeta, čemu odgovaraju

---

24. Andrić, *Travnička hronika*, 157–58.

najmračnija obzorja ljudskoga jastva, čovjek sudjeluje u pljačkanjima sebe, te i svega na zemlji i nebu, uz maštariju o svojoj slobodi kao neovisnosti o počelu. A njegova srijeda je ozbiljiva jedino u bivanju mirnim, vjernim i lijepim, u odnosu s Bogom kao Mirom, Vjernim i Lijepim preko mirenja, vjerovanja i činjenja lijepog. U takvome odnosu on otkriva svoju izvornu ucijepljenost u Biće.

Nizini i pomrčini odgovara stanje jastva koje ga navodi na zlo. Nasuprot tome je jastvo u miru kao izvorno i razložno stanje ljudskosti. I najmanje znanje o izvornom ucijepljenju u Biće povezuje čovjeka s ljepotom kao neuništivim i svugdje prisutnim obznanjenjem Jednog. Ma gdje bio, čovjek nikada ne ostaje bez tog znanja. Ne ostaje, jer potpuno znanje je razlog i svrha njegove stvorenosti.

Iz labirinta nizine, iz nejasnoća i pomrčina, iz lutanja prostranstvima jedne razine postojanja, izbavljenje je jedino na uspravnome putu, na onoj okomici koja prolazi od najniže nizine do najljepšeg uspravljenja. Bog kao Svoju milost nudi čovjeku taj put, opominjući ga njegovom izvornom savršenosti kojoj je znak vjesnik Hval – svjetleća lampa, milost svjetovima i najljepši primjer. A ta veza se vazda pokazuje kao ljubav ili privlačnost Lica Onog Čija su imena najljepša, kojem je lice žene savršeni znak, jer je i prvo obznanjenje Njegovog bivanja Milosnim i Premilosnim. On kaže da je Njegovo Lice pred čovjekom, pa ma gdje se on okrenuo.²⁵

Da je tako, jasno pokazuje cijeli raspon značenja izvedenih iz arapskog glagolskog korijena s-w-d, svih njih od “crnina” i “pocrnjenje” do “gospodstvo” i “predvodništvo”. Tek u osvješćenju čovjekove nizine i sila koje ga odvrćaju od ljepote kao razloga i svrhe ucijepljenja u Biće shvatljiva je izbavljajuća snaga ljubavi. Zato je sevdah glas iz tmine izgubljenosti i bivanja prekrivenim i opustjelim, opljačkanim i razgolićenim, uzdah prema najdubljoj srijedi ljudskosti, prema srcu u kojem se ozbiljuje izbaviteljski susret primljenog i danog ili muška i ženska.²⁶

25. Kur'an, 2:115.

26. O biblijskim iskazima s hebrejskim korijenom שׁוּד (s-w-d), koji bi mogao odgovarati arapskom سود (s-w-d), vidjeti u: Job, 15:21; Izaija, 16:4, 21:2; Jeremija, 51:56; i Obadija, 1:5.

U svim oblicima sevdaha priznate su i niskost i žalost, i ranjenost i patnja, i nesigurnost i sumnja. Ali u tome su priznati i uzvišenosti i radosti, i ozdravljenja i zadovoljstva, i sigurnosti i znanja, i povraci i sastajanja. U tome se uzdahu čovjek podsjeća na ovaj svijet kao tuđinu iz koje izbavljuje sjećanje na mogućnost povratka u zavičaj Mira, u puninu ljudskosti ozbiljenu u ljepoti. Na nizinu iz koje se čovjek izbavljuje ljubavlju podsjeća Kuća u Dolini.²⁷ O toj kući kao prvom znaku čovjekovog pada i mogućnosti izbavljenja ili povratka iz njeg, u Učenju je rečeno: "Naš Gospode, učinio sam da neki iz mog sjemena stanuju u dolini gdje nema usjeva, uz Tvoju nepovredivu kuću. Naš Gospode, neka klanjaju, a učini i da srca ljudi čeznu za njima; i opskrbi ih plodovima. E da bi bili zahvalni."²⁸

U navedenome moljenju, Gospodu se obraća vjesnik Ibrahim, Njegov prijatelj, onaj koji je vođenje iz tuđine svijeta u zavičaj Mira posve predao Njemu. Pokazuje na dolinu bez usjeva i Nepovredivu Kuću u njoj. Da bi označavala tminu nizine, čovjekovo lutanje, Kuća je odjevena u crninu. Na njoj su zlatnim slovima ispisane Božije riječi, koje je On preko Svetoga Duha, Duha Istine spustio na srce vjesnika Hvala. A Bog je Svjetlost nebesa i zemlje.²⁹ Njegova prisutnost u čovjekovome srcu pokazuje se kao svijetljenje.

Dolina bez usjeva označava stanje ljudskosti u kojem preovlađuje zamračenje, a Riječ u tome srcu je spuštena Svjetlost. Spuštena je radi čovjekovog uzlaženja, povratka ili izbavljenja iz tmina nizine. Ona pokazuje ljudskosti za koje moli vjesnik Ibrahim jesu plodovi sjećanja Boga. Njihovo sjeme je osvjetljenje srca za koje Bog kaže: "Ne obuhvataju Me ni Moja nebesa niti Moja zemlja, ali Me obuhvata srce Moga vjernog roba."³⁰

Bivanje u dolini, u svijetu zaborava i tuge, nikada ne znači i potpunu izgubljenost. Božija milost i znanje obuhvataju sve, što znači i svaku ni-

27. O Kući u dolini Bekka vidjeti: Psalam, 84:4–7; i Kur'an, 3:96.

28. Kur'an, 14:37.

29. Kur'an, 24:35.

30. To predanje često je navođeno u sufijskim tekstovima. Dao ga je i Abū Hāmid al-Ghazālī, *Ihyā 'ulūm al-dīn*, 1–4, Cairo: Matba'at al-Āmirat al-Sharafīyya, 1908–1909. Vidjeti: Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 107.

zinu. Nema ljudske nizine koja bi posve izmakla tome znanju i toj milosti. Ali čovjek je u neprestanoj mogućnosti odvratanja od svoje izvorne ucijepljenosti u Biće. Odvratanje prima neizbrojivo mnoštvo uobličena. Svako od njih moguće je nazvati odvratiteljem.

Slijedenje odvratitelja, koji u jastvu kola poput njegove krvi,³¹ okreće čovjeka od Ljepote kao prisutnosti Jednog u mnoštvu i goni ga prema nizini, u surovost doline, umjesto uzlaženja ili povratka iz nje. U toj dolinskoj pometnji, u izgubljenosti i smutnji koju podstiču lašci, sevdah je osvješćenje nestvorene i nestvorljive srijede ljudskosti i okretanje prema Ljepoti koju milosni i premilosni Bog nikada ne uskraćuje svome stvaranju.

Gdje god bio, čovjek nikada nije posve izgubljen. Nije, jer nema sevdaha bez ljubavi za savršenost koju ne uništava nijedna od njenih pokrivenosti.

Nema ničeg u nebesima i na zemlji, niti ičeg među njima što svoje postojanje ne duguje Jednom. Tako je i sa svime čovjekovim od tijela do Duha. Čovjek jest s neizbrojivim mnoštvom dugova svome Stvoritelju, ali i s jednim pravom u Njega – da preživi i bude sretan, i to posve i nakon svega. Tu gdje su tmine i patnje, izgubljenosti i otetosti, tu u surim dolinama svijeta – postoje razlozi za vitešku nadu u povratak iz tuđine u susret s voljenom gospom, u nalaženje svega izgubljenog, u pravednu naknadu za svaku pretrpljenu nepravdu. U toj nadi jest jezgra sevdaha. A ona je, zapravo, ljudsko srce, nestvorena i nestvorljiva srijeda sveg postojanja.

Da u pripovjedačkom svijetu “o Turcima i o našima” nikada i nigdje nisu napušтана ideologijska gledanja na muslimane kao ostatke turčijata, što je uzrokovano usvojenim i nametnutim fetišem granica i razgraničavanja, dokaz je i odnos prema sevdahu, jezgri bosanskog muslimanstva. A suština tog razlučenja na Turke i naše je politička. U tom pripovijedanju “našim” odgovaraju prijatelji a Turcima neprijatelji. Ta dvojina je ontološka, zatvorena u svijet bez Boga. Nema ničeg što je može nadići ili otkloniti. Njoj odgovaraju i s njome su nerazdvojivo povezane

---

31. Vidjeti, Imam, al-Bukhari *Sahih al-Bukhari*, 1–9, prev. Muhammad Muhsin Khan, Beirut: Dar al-Arabia, 1985, 9:215.

dvojine dobro-zlo, lijepo-ružno i voljeno-mrženo. A na turskoj strani ili strani neprijatelja je sve što nije na “našoj” – zlo, ružno i mrženo.

Otkriti, sačuvati i ozbiljiti se u našosti kao dobru, ljepoti i ljubavi znači svjedočiti da u turčijatu – posve svedivom na islamijet kao nemoć koja potvrđuje političku moć nacije – nema i ne može biti ničeg drugog do zla, ružnoće i mržnje. Tako je sve što može biti nekako povezano s islamom na drugoj strani ljudskosti. Uništavanje na taj način obezluđenog muslimanstva – potvrda je ljudskosti “nas”. U cijelom pripovjedačkom djelu koje je zasnovano na toj matrici slijeđena je zamisao političnosti kakvu je u svome djelu tumačio Carl Schmitt.³² Takva tumačenja moguće je poznati kao modernizirana viđenja kršćanskog isključivanja svake mogućnosti islama kao odnosa muslimana s Bogom.

I Fehim Bahtijarević i Alihodža Muteveliće, likovi iz romana Na Drini ćuprija, jesu izvan dobrote, ljepote i ljubavi kao čovjekovog odnosa s Bogom i Njegovim pokazanjem u stvaranju. Iako su u tome pripovijedanju primaknuti svijetu “naših”, obojica ostaju na strani neprijatelja. Izvan su turske političke moći, ali ona ih obojicu određuje. Kao muslimani, ostatak poraženog političkog turčijata – nemoćni su, te za njih kao takve nema puteva prema nacijskome cilju. Što se više suprotstavljaju takvoj presudi o svojoj perenijalnoj uskraćenosti, odlučnije podržavaju i potvrđuju nacijsku moć “naših”. Ali nestajanje u smrti, u prelasku granice prema potpunom gubljenju ljudskosti jest jedini ishod koji za njih u nacijskoj teleologiji postoji.

Tako je cijeli pripovjedački svijet Ive Andrića laž nasuprot Zbilji, nasuprot dobroti, ljepoti i ljubavi. Koliko god da su zaglušujuće huke, mrmljanja i vike u nastojanjima da to pripovjedačko djelo bude promicano kao dokaz posve negativnog utjecaja islama, valja jednostavno i blago uzvraćati na tu laž: istina je nasuprot svemu tome, nasuprot toj neetičnosti mašte, protiv tog poricanja etike sjećanja. Valja se složiti s Williamom C. Chittickom u njegovom “naprotiv” u odnosu na tvrdnje o islamu kojem političke strasti i mržnje povezane s njima uskraćuju ljubav:

---

32. Vidjeti: Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, prev. George Schwab, Chicago: The University of Chicago Press, 2007, 27–29, 36 i 54.

Naprotiv, oni kojima su bliske historije i književnosti islamskih naroda znaju da je ljubav zaokupljenost tisuća muslimanskih učenjaka i dobrih. Ona je tako središnja za opći etos te religije, ako ima jedne riječi koja sabire islamsku duhovnost – pod čim razumijevam samo srce kur'anske poruke – to zasigurno jest ljubav. Mislio sam da znanje zavređuje tu čast, te da je orijentalist Franz Rosenthal bio u pravu u naslovu svoje knjige Pobjedonosno znanje. Sada mislim da ljubav značajnije doprinosi dostavljanju naravi traganja za Bogom koje je u srcu te tradicije.³³

– kraj u sljedećem broju –

---

33. William C. Chittick, *Divine Love: Islamic Literature and the Path to God*, New Haven: Yale University Press, 2013, xi. O ljubavi u muslimanskoj tradiciji vidjeti također: William C. Chittick, *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teaching of Rumi*, Albany: State University of New York Press, 1983.; Rusmir Mahmutćehajić, *O ljubavi: U muslimanskom vidiku*, Sarajevo: Buybook, 2004.; i Muhammad bin Gazi, *Love in the Holy Quran*, Chicago: Kazi Publications, 2011.

Šejhu-l-islam Mulla Fenari i tumač prve sure iz Kur'ana¹

Dženan Hasić

student na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu
dzenan91_hasic@live.com

Rezime

U radu se izlaže biografija Mulla Fenarija i njegovo tumačenje prve sure iz Kur'ana (*El-Fatiha*). Pored biografije šejha Mulla Fenarija, rad donosi i osvrt na nastanak i značaj insitucije šejhu-l-islama zbog toga što je Mulla Fenari bio prva osoba koja je postavljena u svojstvu šejhu-l-islama u Osmanskoj imperiji. Osim što je bio šejhu-l-islam u Osmanskoj imperiji, Mulla Fenari je bio i sufija. Njegov duhovni učitelj i vodič je bio šejh Hamid Veli, Somundžu baba. Kao i druge sufije, Mulla Fenari je ronio u kur'anskim dubinam i vadio bisere mudrosti skrivene duboko ispod površine kur'anskog teksta, zajedno s mnogolikim porukama božanske mudrosti, koje se otkrivaju samo onima koji su sazreli na duhovnom putu nakon praktično pređenih mnogovrsnih duhovnih vježbi.

Uvod

U kratkim crtama iznijet ćemo biografiju Mulla Fenarija i njegovo tumačenje prve sure iz Kur'ana (*El-Fatiha*), čiji naziv u našem jeziku znači *Ona koja otvara (Kur'an)*. Pored toga što je bio šejhu-l-islam u Osmanskoj imperiji, Mulla Fenari je bio i sufija. Duhovni učitelj i vodič mu je bio

---

1. Pri pisanju ovog rada dobili smo značajne sugestije od dr. Mehmeda Kice, redovnog profesora i šefa katedre za Arapski jezik i književnost na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Koristimo ovu priliku da mu se zahvalimo. Također se zahvaljujemo gosp. Azri Kulenović na ustupljenoj literaturi koju smo koristili pri pisanju rada.

šejh Hamid Veli. Šejh Bajram Veli, osnivač bajramijskog derviškog bratstva, bio je, također, učenik šejha Hamida Velija.

Mulla Fenari je živio u 14. i 15. stoljeću. Njegov tefsir *El-Fatihe* je sufijski i smatra se tefsirrom zasnovanim na otkrivanju aluzija skrivenih u svetome tekstu. Mulla Fenari se ovim komentarom dokazuje kao vrstan znalac islamske jurisprudencije i arapskih jezikoslovnih znanosti. Pored tih nauka, koje sufije često nazivaju egzoterijskim (*zahir*), on se potvrđuje i kao vrstan znalac sufijskog nauka.

Pored biografije Mulla Fenarija, u ovom tekstu se obrađuje nastanak i značaj institucije šejhu-l-islama, a u vezi s Mulla Fenarijem je poželjno znati da je bio prva ličnost postavljena u svojstvu šejhu-l-islama u Osmanskoj imperiji. U sklopu osvrta na tu instituciju navode se i dva Bošnjaka koji su bili na toj funkciji, što za nas, kao činjenica, ima poseban značaj.

U svrhu boljeg razumijevanja Mulla Fenarijevoga komentara *El-Fatihe*, ovdje je sažeto obrađen i sufijski tefsir kao zasebna vrsta tumačenja Kur'ana. Na kraju se navodi nekoliko primjera iz Mulla Fenarijevog tefsira koji je s arapskog na turski jezik preveo prof. Ali Akpınar (dekan Teološkog fakulteta Univerziteta u Gaziantepu), publiciran 2013. godine u Malaty.

Biografija Mulla Fenarija

Puno ime Mulla² Fenarija je Šemsuddin Muhammed bin Hamza el-Fenari. Rođen je 1350. godine u selu Fener u blizini Burse. Na bolji svijet je preselio 1430. Pokopan je u Bursi, pored džamije koju je lično izgradio. Živio je u periodu vladavine osmanskih sultana: Orhana Gazija, Murata I, Bajazita I, Čelebi Mehmeda i Mehmeda II.

Školovao se u Egiptu a prva saznanja dobio je od oca Hamze koji je bio halifa³ šejha Sadruddina Konjavija.⁴ Obrazovao se pred mnogim uče-

---

2. *Mulla* je riječ koja je nastala iz sintagme *men la nazire leh*, što u prijevodu znači *onaj kome nema premca*. U početku je riječ korištena u obliku *munla*. Kroz upotrebu je kasnije izmijenjena u *mulla*, da značava osobu koja posjeduje veliko znanje /više: Mustafa Aşkar, *Osmali devletinde alim-mutasavvif prototipi olarık; ilk şeyhülislam Molla Fenari ve tasavvuf anlayı_1*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/782/10064.pdf>, (pristupljeno 30. XII 2013.) str. 6, podnožna napomena broj 26/.

3. Nasljednik šejha u sufizmu.

4. Sadruddin Konjavi (u.1274. godine) bio je učenik Ibn 'Arebija (više: Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlıje i*

njacima, među kojima su bili i Alauddin el-Esved, El-Babarti, Somundžu baba Hamid Veli i drugi.

Nakon što je kod oca stekao početno obrazovanje, otišao je u Iznik⁵ kod Alauddina el-Esveda, pred kojim je proučavao djela: *El-Mugni* Ibn Kudame iz hanbelijskog fikha i *El-Vikaja*, djelo iz islamske jurisprudencije koje je napisao Burhanu-š-šeri'a Mahmud b. Sadru-š-šeri'a. U medresi u kojoj je omiljeno bilo izučavanje Ibn 'Arabija, školovao se i Mulla Fenari. Nakon Davuda el-Kajserija bio je najveći promotor Ibn 'Arabijevog djela.⁶ Nakon što je završio obrazovanje kod Alauddina el-Esveda, otišao je kod Mevlane Džemaluddina Aksarajija⁷ kod kojeg je stekao idžazet. Nakon toga je otišao u Kairo kod El-Babartija.⁸

Posebnu pažnju u toku školovanja posvećivao je tefsiru, hadisu, fikhu, ilmu-l-kalemu, tesavvufu, filozofiji, logici i arapskom jeziku. Po povratku u Bursu, radio je istovremeno kao učitelj u medresi i kao šerijatski sudija u Bursi, istovremeno preklapajući dvije dužnosti 10 godina.

Tesavvufska saznanja je, pak, dobivao od oca koji je i sam bio promotor djela i nauka Ibn 'Arabija. No, temeljna tesavvufska saznanja je dobio od duhovnog učitelja i vodiča, šejha Hamida Velija, koji je odgojio i šejha Bajrama Velija. Povremeno se bavio porizvodnjom svile kako bi se prehranio. Posebno je vodio brigu da se hrani od onoga što stekne vlastitim radom.

---

nauka, s turskog prevela: Samira Osmanbegović-Bakšić, FIN i El-Kalem, Sarajevo, 2006, str. 99, 100).

5. U Izniku je osnovana prva medresa u Osmanskoj carevini, pod vodstvom sufije Davuda el-Kajserija koji je bio promotor djela andaluškog mistika Ibn 'Arabija i autor izvanrednoga komentara Ibn 'Arabijevog djela *Fususul-hikem* (Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam*, s engleskog preveo: Enes Karić, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2004., str. 145).
6. Mustafa Aşkar, op. cit. str. 4.
7. Džemaluddin Aksaraji je bio unuk poznatog teologa, komentatora Kur'ana i učenjaka Fahrudina Razija.
8. Navodi se i kazivanje prema kojem je Mulla Fenari odbio prihvatiti predanje u kome stoji da ne truhnu tijela učenjaka koji su postupali shodno svom znanju. Da bi se u to uvjerio otkopao je mezar svog učitelja El-Esveda i vidio da je njegovo tijelo čitavo. Tad je čuo tih glas koji ga pita je li uvjeren u istinitost predanja, nakon čega je oslijepio. Pogođen tom nevoljom je dugo upućivao dovu svome Gospodaru da mu vrati vid. Jedne večeri je u snu vidio Poslanika, a.s., kako mu zapovijeda da protumači suru *Ta ha*, a on mu se požalio da nije u stanju to uraditi jer je slijep. Muhammed, a.s., je izvadio jedan ružičasti rubac i stavio ga na njegove oči. Nakon toga, Mulla Fenariju se vratio vid. Kada se probudio rubac mu je i dalje bio na očima. Kasnije je ostavio oporuku da ga, kad umre, pokopaju sa tim rupcem preko očiju. Ubrzo je, iz zahvalnosti Uzvišenom Allahu, obavio hadž (prema: Aydın Yıldırım, Edip Yılmaz, *İlk Osmanlı şeyhülislâmi Molla Fenârî*, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrng/Do0033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, str. 5 (posjećeno, 29. XII 2013.))

Nakon smrti šejha Hamida Velija, na njegovo mjesto je došao šejh Bajram Veli, kome je Mulla Fenari nastavio dolaziti na predavanja i slijediti svoj duhovni put.⁹

Za vladavine sultana Murata II postao je prvi šejhu-l-islam i na tom položaju bio šest godina. Bio je istinski poštovalac knjige. Smrću je iza sebe ostavio biblioteku sa preko 10.000 knjiga.¹⁰ Prema Aydınu Yıldırım i Edipu Yılmazu napisao je osamnaest djela.

Imao je mnogo učenika, među kojima su bila i neka zvučna imena iz područja islamskih znanosti, kao što su Šemsuddin Muhammed el-Buhari, Ibn Hadžer el-Askalani,¹¹ Ja'kub el-Esfer i drugi. Zanimljiv je podatak da je svojeručno napisao idžazet Ibn Hadžeru el-Askalaniju i uručio mu ga dok je boravio u Egiptu. Međutim, još zanimljivija je činjenica da mnogi "učenjaci" s naših prostora, za koje tesavvuf nije izvorna islamska nauka, prikrivaju raspravu *Inba' el-gumr bi-anba' el-'umr* i izostavljaju ga iz popisa Ibn Hadžerovih djela. U navedenom djelu se čuva podatak o uručanju idžazeta i veze između Mulla Fenarija koji je propagirao učenja Ibn 'Arebija i velikog poznavaoća Poslanikovih, a.s., hadisa i Sunneta, Ibn Hadžera.

Šejhu-l-islam¹²

Zvanje *šejhu-l-islam* je postalo institucija tek za vrijeme Osmalija. Uglavnom se kao vrijeme nastanka institucije *šejhu-l-islam* navodi 1425. go-

9. Rasul Kesenceli, *Veliler ve hükümdarlar*, Nasihat yayıncı, Ankara, 2013, str. 126.

10. Ali Akpınar, *Molla Fenârî'nin Fatıha tefsiri*, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı, Darende – Malatya, 2013, str. 14, 15.

11. Poznati hadiski učenjak koji je napisao djela: *Buluğu-l-meram*, *Tehzibu-t-tehzib*, *El-Isabe fi temjizi-s-sa-habe*, i nadasve poznati komentar *El-Sahih* Imama Buharije pod naslovom *Fethu-l-Bari'*.

12. Izraz *šejhu-l-islam* se sastoji od dvije riječi: *islam* i *šejh*. Šejh u osnovi označava stariju osobu, vođu ili učenjaka. Kao počasna titula, naziv je stavljan uz imena uglednih učenjaka i sufija u drugoj polovini 10. stoljeća. Kod Mameluka je bio počasno zvanje učenjaka, poznavaoća islamske jurisprudencije koji se proslavio pravnim decizijama. Oko 1300. godine to zvanje je označavalo uglednoga islamskog pravnika, muftiju. Tako se ono i proširilo po cijelome muslimanskom svijetu. Kod Safevija, u Iranu, titula se dodjeljivala predsjedniku vjerskog suda. Kod Buvejhija je davana vjerskim vođama koji su uživali veliki ugled. Budući da je leksem koji se odomaćio u našoj leksici, mi ga koristimo kao kovanicu jer se tako najlakše deklinira: šejhu-l-islam, šejhu-l-islama, šejhu-l-islam u itd. Na našem jeziku nije dosad pisano mnogo o ovoj instituciji izuzev rada Kemala Bašića, "Institucija šejhu-l-islama", *Novi Muallim*, god. 5, broj 17, str. 123-131. /Ovom prilikom se zahvaljujemo mr. Mustafi Prljači koji nas je uputio na taj rad./

dina, kad je Mulla Fenari imenovan kao muftija Burse.¹³ U 17. stoljeću je naziv dobio obilježja karakteristična za instituciju. U 19. stoljeću, u periodu reformi, s osnivanjem kabineta po ugledu na evropske, šejhu-l-islam je postao i član kabineta. Šejhu-l-islama je postavljao sultan, a od ustanovljenja spomenute institucije (1425. godine) do ukidanja (1924. godine) na položaju šejhu-l-islama bilo je 129 osoba u 185 imenovanja. Prva osoba koja je po drugi put postavljena na ovu funkciju bio je Bostanzade Mehmed Nuri-ef.¹⁴

Prekretnicu u nadležnostima šejhu-l-islama predstavlja period u kojem je tu dužnost obavljao Zenbili Ali (1503-1526), kad su mu pridodate neke nove odgovornosti. Šejhu-l-islam je bio obavezan držati nastavu u medresi u Istanbulu koju je izgradio sultan Bajazit II i upravljati kompleksom koji je izgradio Bajazit II. Iako nije bio član Carskog divana,¹⁵ mogao mu je biti pridružen. U državnoj organizaciji je zauzimao mjesto odmah nakon velikog vezira. Dešavalo se i da šejhu-l-islam bude smijenjen s položaja, kao što to potvrđuje primjer Čvizade Mehmed-efendije, prvoga smijenjenog šejhu-l-islama. Njega je Sulejman Zakonodavac (1520-1566) smijenio zbog fetvi u kojima je kritizirao Er-Rumija i Ibn 'Arebija.

Dužnosti šejhu-l-islama su se povećale u 16. stoljeću, kad su obaveze šejhu-l-islama i velikog vezira bile izjednačene. U tom periodu je postalo uobičajeno da se rumelijski kazasker imenuje na mjesto šejhu-l-islama. Prva osoba koja je s mjesta rumelijskog kazaskera imenovana šejhu-l-islamom, bio je Ebu Su'ud (1490-1574). Do 17. stoljeća šejhu-l-islam je biran doživotno, a kasnije mu je mandat bio ograničen.¹⁶ U 17. stoljeću se pri odabiru šejhu-l-islama gledalo i to koliko može pridonijeti društve-

---

13. To nije ispravno poistovjetiti s institucijom šejhu-l-islama koja je u 16. stoljeću kontrolirala sve ustanove islamske inteligencije, odnosno ilmiju, koja se dijelila na obredoslovnu, edukativnu, pravničku, itd. (više o ilmiji: Fikret Karčić, *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica, 1997., str. 170).

14. Kemal Bašić, op.cit., str. 125.

15. *Carski divan* je Carski savjet.

16. U državnoj hijerarhiji novčanih primanja šejhu-l-islam je bio u vrhu. Dnevnicu Ebu Su'uda je iznosila 200 akči, dok se dnevnicu šejhu-l-islama za perioda vladavine Sulejmana Zakonodavca popela na 600 akči. U 17. i 18. stoljeću šejhu-l-islam je imao i neka dodatna primanja, dok je u periodu reformi njihova plata bila stabilna (Fikret Karčić, op. cit. str. 173).

nim promjenama. U to vrijeme šejhu-l-islam je postavljao i rumelijskog i anadolskog kazaskera uz saglasnost velikog vezira.¹⁷

Prvi zvanični dokument koji je ukazao na važnost šejhu-l-islama, bila je *Kanunnama* Sultana Fatiha. U njoj je naglašeno da je šejhu-l-islam predvodnik učenjaka, da veliki vezir treba dati prednost njemu i sultanovom ličnom učitelju. U *Kanunnami* izričito stoji da je šejhu-l-islam poglavar uleme.¹⁸ Dužnosti su im uključivale izdavanje fetvi.

U sklopu odijevanja, na glavu su stavljali bijeli turban, a ukoliko su bili porijeklom od Ehlu-l-bejta,¹⁹ oko turbana su navijali zeleni muslin. Ogrtač im je bio od samurovine bijele boje. Početkom 16. stoljeća šejhu-l-islam je vršio i dužnost unapređivanja muderrisa, učitelja u medresama i kadija.

U 18. i 19. stoljeću, kad je Carski divan izgubio na važnosti, šejhu-l-islam je postao iznimno važna osoba koja se pitala o važnim pitanjima vezanim za državu, kao što su objavljivanje rata, sklapanje mirovnih sporazuma, svrgavanje sultana i slično.

Druga važna obaveza šejhu-l-islama, bila je pripremanje ispita za one koji su završili medresu i obavljali stažiranje. Počevši od 17. stoljeća, njegova dužnost je bila i pripasavanje sablje novoimenovanom sultanu nakon inauguracione ceremonije. U njegov djelokrug je ulazilo i imenovanje i smjenjivanje muftija.

Šejhu-l-islam je bio institucija koja je doprinijela cvjetanju osmanske umjetnosti i kulture. Mnogi nosioci su bili vrsni pjesnici, zapamćeni po vrijednim djelima.²⁰

---

17. Ibid.

18. Şeyhül-islam ulema'nın reisidir. (Ibid., str. 172).

19. Sada se ovaj pojam odnosi na potomstvo loze Poslanikovich, a.s., unuka hz. Hasana i hz. Husejina, r.a. (više: Sejjid Mubarek Erol, *Ehli bejt*, prijevod s turskog: hfz. Kenan Ćehajić i Amina Ćehajić, Semerkand, Sarajevo, 2010, str. 13).

20. Mehmed İpşirli, "Şeyhülislam", u: *İslam ansiklopedisi*, (XXXIX) Istanbul 1995, str. 91-96.; Eklemeddin İhsanoğlu, *Historija osmanske države i civilizacije*, prevela: Vesna Miović, IRCICA i Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2004, str. 39. Joseph von Hammer, *Historija turskog-osmanskog carstva*, (I; IV), preveo: Nerkez Smailagić, Štamparski zavod "Ognjen Prica", Zagreb, 1979.

Bošnjaci na položaju šejhu-l-islama

Dok je bila u sastavu Osmanske imperije, Bosna je dala veliki broj učenjaka, pjesnika, sufijskih šejhova, književnika, muftija, kadija, kadiaske-
ra, paša, beglerbegova, vezira i velikih vezira. Samo jedan položaj je Boš-
njacima bilo uistinu teško dokučiti, a to je položaj šejhu-l-islama. Ipak,
na tom položaju su se našla i dva čovjeka iz naših krajeva: Mustafa-efen-
dija Bali-zade i Mehmed Refik-efendija Hadžiabdić.

Mustafa-efendija se prvi put spominje 1603, kada se poduhvatio saku-
pljanja pravnih decizija u zbirku pod naslovom *Mizanu-l-fetava*. Tada je
mogao imati oko dvadeset godina. Da se radilo o izuzetno učenjaku, osobi,
svjedoči činjenica da je bio učitelj u čuvenoj carigradskoj medresi, Sahn-
i seman.²¹

Mehmed Refik-efendija je rođen u Rogatici 1813. godine. Njegov otac,
Ali-efendija, bio je veoma učen, a djed mu, H. Abdullah-efendija, ta-
kođer je pripadao staležu uleme. Na položaju šejhu-l-islama, Mehmed
Refik-efendija je bio nepune dvije godine. S položaja je smijenjen 1868.
godine. Umro je od tifusa, 20. 4. 1871, a pokopan u blizi turbeta Sultana
Fatihah.²²

Aluzivni sufijski tefsir Kur'ana

Aluzivni tefsir je tumačenje Kur'ana usklađeno sa skrivenim aluzijama
kakve se javljaju onima koji se kreću putevima tesavvufa. Takav tefsir je
produkt duhovnih vježbi koje prakticira sufija, koje ga dovedu na takav
duhovni stupanj da mu srce zrcali skrivene aluzije pohranjene unutar
svetoga kur'anskoga teksta.²³ Osobnost aluzivnog tefsira je neoptere-
ćenost brojnim mišljenjima, israilijatima i predanjima, koja zamagljuju
prava značenja.²⁴ On se odlikuje i time što se ispostavlja kao nadahnuće
dato tumaču od Uzvišenog Stvoritelja i kao dar čovjeku čije je srce, u sve-

21. Haso Popara, *Bošnjaci su imali dva šejhu-l-islama!*, dostupno na: http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=1619:bosnjaci-su-imali-dva-sejhu-l-islama&catid=90&Itemid=223, (posjećeno, 01. I 2014.)

22. Kasim Dobrača, *Mehmed Refik-efendi Hadžiabdić*, dostupno na: <http://rogatica-bih.blogspot.com/2012/12/mehmed-refik-efendi-hadziabdic-sejhul.html>, (posjećeno, 01. I 2014.)

23. Vidjeti: Muhammad Husajn al-Zahabi, *At-Tafsiru va al-mufasssiru*, (II), Maktabah al-Vahb, Kairo, b.g.i., str. 381-395.

24. Ali Akpinar, op. cit. str. 20.

kolikoj predanosti svome Stvoritelju, postalo sposobno zrcaliti duboka i skrivena značenja Kur'ana. Ovakvo tumačenje Kur'ana ne negira vanjsko značenje koje je uvijek prisutno i predstavlja polazište za sva druga tumačenja.

Dok čita Kur'an, mistik je duboko unesen u razmišljanje a pred njegovim duhovnim okom bljeska skriveno, nepresušno značenje Svete Riječi. Sufije to nazivaju *istinbat* (*intuitivna dedukcija*), a to je čudesan priliv otkrivenog znanja u srce pročišćeno razmišljanjem o Gospodaru, pri čemu je svjetovni smisao nadvišen a izliv znanja nadilazi mogućnost izražavanja riječima.²⁵ To i jeste razlog što sufije svoja otkrovenja saopćavaju u raznim šiframa koje treba odgonetati, a jezik nije dovoljno širok i bogat da se u njega pretoče značenja izlivena na srce sufije.

Sufijsko aluzivno tumačenje Kur'ana rijetko poseže za nečim vanjskim. Ono se bazira najviše na tumačenju Kur'ana Kur'anom, kroz povezivanje sličnih ajeta i cjelina koje jedna drugu nadopunjuju. Na osnovu sufijinog iščitavanja cjelina, javljaju se aluzije koje on govori, a rjeđe i zapisuje.

Postoji mišljenje među muslimanskim učenjacima da je najpoželjnije riječi Kur'ana shvatati u njihovom osnovnom značenju, ali vjerovati i da pored toga postoje skrivene aluzije koje bivaju otkrivene pobožnjacima, a moguće ih je uskladiti s vanjskim značenjima riječi. Takvo shvatanje spada u puninu imana i odaje sposobnost spoznaje.²⁶

Pored aluzivnoga sufijskog tefsira koji je dominantniji, u tesavvufu postoji i spekulativni tefsir. Njegova karakteristika je to što u njemu ne dominiraju aluzije, već komentator sufija tumači Kur'an objašnjavajući nejasne riječi u kontekstu povoda objave i u svjetlu Poslanikovih, a.s., predaja, samjeravajući ih s mišljenjima drugih učenjaka, velikih sufijskih učitelja. Ovoj vrsti tefsira pripada i tefsir sure *El-Fatiha* pod naslovom *Ajnu-l-a'jan* (*Izvor svih izvora*) koji je napisao Mulla Fenari.

---

25. Rejnold Nikolson: *Sufizam-mistici islama*, s engleskog preveo: Dušan Stojanović, IP Babun, Beograd, str. 22.

26. Vidjeti: Al-Sujuti, *Al-Itqân fi 'ulumi al-Qur'ân*, (IV), Dar al-gadd al-džadid, Al-Qahira, str. 194., 195

Mulla Fenarijevo tumačenje El-Fatihe

Mulla Fenarijev komentar *El-Fatihe* pokazuje izvanredno autorovo poznavanje tefsira, islamskog prava, različitih načina čitanja Kur'ana i arapske jezikoslovne znanosti. Uprkos konciznosti, komentar nije izostavio ništa što je značajno za to poglavlje Kur'ana. Djelo *'Ajnu-l-a'jan* je napisano u Karamanu, u čast Mehmet-Begu.²⁷ Podsticaj za pisanje djela bile su hutbe Somundži-babe koje je držao petkom u Ulu džamiji u Bursi, u sklopu kojih je komentirao *El-Fatih*u. Među prisutnima je bio i Mulla Fenari koji je tada vršio dužnost kadije. Kao i ostali, bio je oduševljen Somundži-babinim komentiranjem *El-Fatihe*.²⁸ U djelu je Mulla Fenari razmatrao i fikhske propise o učenju *El-Fatihe* u namazu, što dokazuje njegovo vrsno poznavanje islamske jurisprudencije.

Prema Mulla Fenariju, da bi neko mogao biti komentator Kur'ana, mora poznavati različite načine čitanja kur'anskog teksta, derogirajuće i derogirane ajete, znati šta je objavljeno u Mekki a šta u Medini te redosljed objavljivanja. Pored toga, mora imati opći uvid u islamsku teologiju, jurisprudenciju, te znati šta Allah poručuje određenim dijelom Kur'ana.²⁹ Sve navedene uvjete Mulla Fenari je ispunjavao, a to se da zaključiti iz čitanja njegovog tefsira. Onima koji žele otkriti skriveni smisao kur'anskog teksta, uvjetovao je i poznavanje tesavvufske nauke.

Ovdje ćemo iznijeti samo neka zapažanja o suri *El-Fatiha* koja se detaljno protumačena nalazi u djelu *Molla Fenârî'nin Fatiha tefsiri* priređivača Alija Akpınara, a koja se nama čine najznačajnija.

Prije samoga komentiranja, autor daje osnovne podatke o *El-Fatihi*. Iznosi da ima sedam ajeta, 25 riječi i 123 slova. U uvodu u njeno tumačenje navodi mjesto i vrijeme objavljivanja. Pored toga, navodi i nazive po kojima je poznata: *Fatihatu-l-Kitab*, *Ummu-l-Kitab*, *Seb'u-l-mesani*, *Salat*, *Şifa*, *Esasu-l-Kur'an*, *Kafija*, *Vafija*, *Suretu-l-hamd*, *Suretu-l-Kenz*.

Tumačeći prvi ajet *El-Fatihe*, Mulla Fenari počinje s objašnjenjem značenja riječi *el-Hamdu lillahi*. Napominje da se imenica *el-Hamdu*

27. Ali Akpınar, op. cit. str. 27.

28. Akın Muharrem, "Aynü'l-Ayân Fatiha tefsiri", u: *Somuncu baba, aylık ilim kültür ve edebiyat dergisi*, 01. mayıs 2013., No. 151., str. 67.

29. M. Taha Boyalık, "Molla Fenârî'nin Tefsir İlminin Mahiyetine Dair Tartışmasının Tahlili" u: *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, str. 77.

koristi kad nekoga hvalimo zbog nečega što je lično stekao, a ne zbog porijekla na koje on ne može utjecati. U vezi s tim, kaže: "Korijen ove riječi se koristi za hvaljenje nekoga zbog njegovog posjedovanja znanja ili zbog njegove darežljivosti, a ne zbog nečijeg porijekla, jer porijeklo nije blagodat koju je čovjek sam stekao."³⁰

Upozorava da se ova riječ u određenom obliku koristi za onoga ko slušuje svu pohvalu i zahvalu, a to je Allah. Što se tiče riječi li l-Lahi, tvrdi da ona posjeduje najmanje 22 značenja, a u ovom slučaju znači da pohvala i zahvala pripadaju samo Allahu. Fenari ističe da je Allah ovim ajetom, u kome hvali Sam Sebe, poučio ljude kako Mu trebaju zahvaljivati, jer ne bi dovoljno bilo kad bi ljudi Allaha hvalili samo svojim riječima, pošto su one manjkave i kao takve ne bi mogle Allahu izraziti zahvalnost kakva Mu dolikuje. "*El-Hamdu* (zahvala) može pripadati samo Allahu jer je ona jedno od Božijih imena koja iskazuju Njegovu veličinu, potpunost i svemoć."³¹

Nakon uvodnih obavještenja o značenju zahvale, Mulla Fenari prelazi na iznošenje tajni skrivenih u tom poglavlju. Navodi tvrdnje Imama Gazalija da je stanje zahvalnosti posljednja stanica do koje stiže duhovni putnik (*homo viator*) u svom vertikalnom putu ka Gospodaru svijetova. Stupanj zahvalnosti podrazumijeva prihvatanje svega što dođe od Gospodara uz zadovoljstvo Njegovom odlukom, popraćeno zahvalom.

Riječi *El-Hamdu li l-Lahi* su sastavljene od osam slova, a osam je i džennetskih kapija. Ko s iskrenošću izgovori te riječi, Džennet mu biva dosuđen. Najveća blagodat koju posjeduje živo biće jeste život, a ono živi zahvaljujući Allahovoj dobroti. Zato svako živo biće mora biti zahvalno Gospodaru. Mulla Fenari upozorava da se ponekad mora paziti i na umjesnost zahvaljivanja. U vezi s tim opisuje nedoumicu u kojoj se našao Sirri Sekati,³² koji je tvrdio da 30 godina traži oprost od Allaha zbog toga što Mu je izgovorio riječi zahvale kada je vidio na jedino njegova kuća nije izgorjela u požaru koji je buknuo u kvartu.

30. Ali Akpınar, op. cit. str. 85.

31. Ibid. 87.

32. Sirri Sekati je bio veliki sufija, daidža i učitelj Džunejda Bagdadija. (više: El-Kušejri, *Kušejrijeva poslanica o tesavufskoj znanosti*, s arapskog preveo: Sabahudin Skejić, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2006, str. 440).

Prema Mulli Fenariju, blagodati se dijele da vjerske i ovosvjetske, a obje vrste čovjeka obavezuju na iskazivanje zahvalnosti Uzvišenom Gospodaru. Od ovosvjetskih blagodati najveća su roditelji kojima moramo biti zahvalni, a najveća pojedinačna blagodat je ljudsko srce. Zahvaljujući, pored ostaloga i njemu, prve riječi koje je izgovorio prvi čovjek, Adem, bile su *El-Hamdu li l-Lahi*, a i posljednje riječi onih koji uđu u Džennet bit će *El-Hamdu li l-Lahi*.

U nastavku komentara *El-Fatihe*, Mulla Fenari analizira Allahova imena *Er-Rahman* i *Er-Rahim*. Zaključuje da se ime *Er-Rahman* odnosi na sveukupnu milost i milostivost prema svemu što je Bog stvorio. Kroz to ime, Uzvišeni sve stvoreno održava u životu, dok je ime *Er-Rahim* pokazatelj Njegove svemilostivosti koja se odnosi samo na one koji Ga vjeruju. Po njemu, *Er-Rahman* odražava tvoračku ljubav koja stvara i uzdržava svjetove, dok *Er-Rahim* predstavlja praštanje iz ljubavi.³³

U *El-Fatihi* su sadržani ajeti u kojima se kaže da mi samo Allaha obožavamo i da od Njega pomoć tražimo. U komentaru navedenog ajeta, Mulla Fenari ibadet definira kao sve ono što nas navodi da mislimo na Allaha. Srcem se zanimamo za Gospodara time što Ga nastojimo spoznati. Duhom se zanimamo tako što se osvjedočujemo u Njega. Naša intuicija se za Allaha zanima tako što čini dobro zbog Njega. Pobožnost znači u nesreći se strpiti, u teškoj situaciji biti zadovoljan, a na blagodatinama biti zahvalan.³⁴ Drugim riječima, to znači ovaj svijet prepustiti onima koji ga vole, biti zaokupljen Budućim svijetom i Allahu biti pokoran u nevolji i u blagostanju.

Tumačeći ajet *Uputi nas na Pravi put*, Mulla Fenari navodi izreku Džunejda Bagdadija³⁵ da taj ajet znači: *objedini naša srca u stremljenju Tebi, dopusti da obitavaju u Tvojoj prisutnosti*. Prema Fenariju, *Pravi put* je put čovjekove istrajnosti u užem smislu, dok je to, u širem smislu, sam islam. Pored toga, *Pravi put* podrazumijeva okrilje Kur'ana, Poslaniko-

33. Istovjetan pogled na ova dva Allahova imena imao je i Dželaluddin Rumi koji je stotinjak godina prije nastanjivao Konju u Turskoj (više: Khalifah Abdu-l-Hakim, "Dželaludin Rumi", u: *Historija islamske filozofije II*, pr.: M.M. Sharif, s engleskog preveo: Hasan Sušić, August Cesarec, Zagreb, 1990, str. 219). Vjerovatno pod utjecajem Rumija i Mulla Fenari je zastupao isto tumačenje spomenutih imena.

34. Ali Akpınar, op. cit. str. 135.

35. Džunejd je bio jedan od velikana sufizma. (više: El-Kušejri, op. cit. str. 440).

voga, a.s., Sunneta i prakse njegovih časnih drugova. Pod molbom *upu-ti nas* podrazumijeva se molba da Allah naša srca vodi putem kojim se dospijeva do Njega, a to vođenje biva slanjem nadahnuća (*ilham*) i istinitih snova u ljudska srca.

Uzvišeni Allah je iz Svoje milosti ljudima *Pravi put* definirao kazavši da je to *put onih kojima je darovao neizmjerne blagodati*. Na tom mjestu je Mulla Fenari iskoristio metodu tumačenja Kur'ana Kur'anom, koja se ogleda u tome što se neki dio Kur'ana koji je manje jasan objasni drugim dijelom koji je jasniji, pa u prilog boljem razumijevanju *Pravog puta* navodi ajet iz sure En-Nisa' u kome se jasno definiraju *oni kojima je Allah darovao neizmjerne blagodati: Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku bit će u društvu vjerovjesnika, i pravednika, i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao. A kako će oni divni drugovi biti!* (En-Nisa', 69).

Mulla Fenari tvrdi da ovaj ajet daje pojašnjenje *Pravoga puta* poistovjećujući ga s putem vjerovjesnika, pravednih ljudi koji su činili dobra djela a loših se klonili, put onih koji su život dali za istinu i pravdu te dobrih ljudi uopće. Ovim tumačenjem autor sugerira da uspjeha nema bez vezivanja za dobre i odabrane Gospodareve robove. Da bi čovjek uspio u približavanju Gospodaru svjetova, na njegovome vertikalnom putovanju znaci su životna iskustva pravednih, požrtvovanih i dobrih ljudi.

Zaključak

Istinsko traganje za dubljim smislom svetih tekstova u islamu jedna je od odlika sufijskih krugova i učenjaka. Mnoge sufije su se dokazale kao vrsni poznavaoци mnogovrsnih naučnih oblasti: jezičkih, pravnih, prirodnih, astronomskih, medicinskih etc. No, ono na što su oni stavljali poseban akcenat bilo je razotkrivanje dubljih, skrivenih, unutarnjih slojeva svijeta kao svojevrsne *Liber mundi* i Kur'ana kao svojevrsnu *Liber relevatus*.

Sufije, među njima i Mulla Fenari, rone u kur'anske dubine i vade bisere mudrosti skrivene duboko ispod površine kur'anskog teksta koji predstavlja opnu iza koje se kriju mnogolike poruke božanske mudrosti i otkrivaju se samo onima koji su sazreli na duhovnom putu nakon upraženjenih mnogovrsnih duhovnih vježbi.

Iz primjera Mulla Fenarija učimo da dosezanje unutarnjih smislova Kur'ana nije nužno povezano s poznavanjem brojnih informacija o samome Kur'anu, već je daleko bitnije naše učešće vlastitim srcem koje čistimo raznovrsnim duhovnim vježbama, kakve nam "propisuje" istinski duhovni učitelj, u razmišljanju o značenjima kur'anskog teksta čija se skrivena značenja postepeno otkrivaju i ogledaju na našim srcima u onoj mjeri koliko smo ih podredili duhovnim vježbama i u onoj mjeri koliko su ona očišćena.

Iz primjera šejhu-l-islama Mulla Fenarija uviđamo da istinski učenjak nije samo onaj ko biva odlikovan određenom titulom. Iako je Mulla Fenari bio odlikovan mnogovrsnim statusnim zvanjima i titulama, ipak se podredio vođenju od strane čovjeka koji je bio "obični imam" u džamiji, ali su mu znanje i pobožnost bili nesumnjivo veliki.

Izvori

Akın, Muharrem: "Aynü'l-'A'yân Fatiha tefsiri", u: *Somuncu baba, aylık ilim kültür ve edebiyat dergisi*, 01. mayıs 2013. No. 151.

Aşkar, Mustafa: *Osmalı deletinde alim-mutasavvif prototipi olarak; ilk şeyhülislam Molla Fenarî ve tasavvuf anlayışı*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/782/10064.pdf>, (pristupljeno 30. XII 2013.)

Akpınar, Ali: *Molla Fenarî'nin Fatiha tefsiri*, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı, Malatya – Darendede, 2013.

Bašić, Kemal: "Institucija šejhu-l-islama", *Novi Muallim*, god. 5, broj 17

Boyalık, M. Taha: "Molla Fenarî'nin Tefsir İlminin Mahiyetine Dair Tartışmasının Tahlihi" u: *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (XVIII), Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Dobrača, Kasim: *Mehmed Refik-efendi Hadžiabdić*, dostupno na:

<http://rogatica-bih.blogspot.com/2012/12/mehmed-refik-efendi-hadziabdic-sejhul.html>, (posjećeno, 01. I 2014.)

Erol, Sejjid Mubarek: *Ehli-bejt*, prijevod s turskog: hfz. Kenan Ćehajić i Amina Ćehajić, *Semer kand*, Sarajevo, 2010.

Hammer, Joseph von: *Historija turskog-osmanskog carstva*, (I; IV), preveo: Nerkez Smilagić, Štamparski zavod "Ognjen Prica", Zagreb, 1979.

İhsanoğlu, Ekmeleddin: *Osmanlıje i nauka*, s turskog prevela: Samira Osmanbegović-Bakšić, FIN i El-Kalem, Sarajevo, 2006.

İhsanoğlu, Ekmeleddin: *Historija osmanske države i civilizacije*, prevela: Vesna Miović, IRCICA i Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2004.

İpşirli, Mehmed: "Şeyhülislam", u: *İslam ansiklopedisi*, (XXXIX), İstanbul, 1995.

- Karčić, Fikret: *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica, 1997.
- Kesenceli, Rasul: *Velîler ve hükümdarlar*, Nasihat yayımları, Ankara, 2013.
- Khalifah Abdul Hakim: "Dželaludin Rumi", u: *Historija islamske filozofije II*, pr.: M. M. Sharif, s engleskog preveo: Hasan Sušić, August Cesarec, Zagreb, 1990.
- Kušejri, (el), *Kušejrijeva poslanica o tesavvufskoj znanosti*, s arapskog preveo: Sabahudin Skejić, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2006.
- Nasr, Seyyed Hossein: *Živi sufizam*, s engleskog preveo: Enes Karić, Naučnoistraživački instiut "Ibn Sina", Sarajevo, 2004.
- Nikolson, Rejnold: *Sufizam-mistici islama*, s engleskog preveo: Dušan Stojanović, IP Babun, Beograd, 2011.
- Popara, Haso: *Bošnjaci su imali dva šejhu-l-islama!*, dostupno na: http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=1619:bosnjaci-su-imali-dva-sejhu-l-islama&catid=90&Itemid=223, (posjećeno, 01. I 2014.)
- Sujuti, (al), Džalal al-din: *Al-Itqân fi 'ulumi al -Qur'ân*, (IV), Dar al -gadd al-džadid, Al-Qahira, bez godine izdavanja
- Yıldırım Aydın, Yılmaz Edip: *İlk Osmanlı _eyhülislâmi Molla Fenâri*, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrf/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, str. 6.,7. (posjećeno, 29. XII 2013.)
- Zahabi, (al), Muhammad Husajn: *At-Tafsiru va al-mufasssirun*, (II), Maktabah al-Vahb, Kairo, b.g.i.

Nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine u Gradačcu

Nusret Kujraković

magistar socioloških nauka; Glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Gradačac
kurjaknusret@gmail.com

Uvod

U uvodnom dijelu ovog rada suvislo je kazati nekoliko riječi o samoj Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine i kriterijima za proglašenje nekog dobra nacionalnim spomenikom. Poslije toga, slijedi prikaz nacionalnih spomenika u Gradačcu.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine je institucija Bosne i Hercegovine osnovana Aneksom VIII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Predsjedništvo BiH je 21. decembra 2001. godine donijelo odluku kojom se utvrđuju osnovni principi i ciljevi djelovanja, reguliraju organizaciona pitanja neophodna za postupanje u realizaciji uloge Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika (dalje u tekstu: Komisija), utvrđuju primarni zadaci i ovlaštenja, vrijeme za koje se imenuju članovi Komisije te definiraju druga pitanja značajna za Komisiju. Ona razmatra prijedloge i donosi odluke o progla-

šenju nekog dobra nacionalnim spomenikom BiH zbog njegovog kulturnog, historijskog, vjerskog i etničkog značaja.¹

Na osnovu Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, člana 2, stava 1, „nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev. U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija provodi postupak za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom. Za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom nisu relevantni imovinski i politički kriteriji. Komisija razmatra samo one spomenike koji su nastali u toku bosanskohercegovačke historije do 1960. godine.

Odluka Komisije o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom sadrži lokaciju i historijske podatke, detaljan opis dobra, dosadašnju zakonsku zaštitu, istraživačke, konzervatorske i restauratorske radove, sadašnje stanje dobra i mjere zaštite. Odluka se dostavlja nadležnim organima na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou sa propisanim obavezama za zaštitu nacionalnog spomenika od oštećenja, skrnavljenja ili uništenja. U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju dobara nacionalnim spomenicima, obavezno se vrši uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),

---

1. Komisija za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljena je prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Vidi: „Službene novine Federacije BiH”, br. 2/02 i 27/02, „Službeni glasnik Republike srpske”, broj 9/02 i „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine”, broj 2/02. Opširnije o radu Komisije i zakonskom okviru vidi: www.kons.gov.ba.

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika provodi se postupak za proglašenje određenog dobra nacionalnim spomenikom sukladno utvrđenim kriterijima. Komisija vrši proglašenje dobra nacionalnim spomenikom na osnovu kriterija, zasnovanih na predmetu pravne zaštite, obuhvatu i vrijednosti svakog dobra. Predmetom pravne zaštite obuhvaćeno je pokretno naslijeđe i nepokretno kulturno naslijeđe. Pokretno naslijeđe klasificirano je na sljedeći način: mali predmeti (pokućstvo, odjevni predmeti, radni pribor, alati, rukotvorine itd.), slike, knjige, skulpture, fragmenti građevina, natpisi itd. Nepokretno kulturno naslijeđe klasificirano je kako slijedi: historijske građevine i spomenici (stambene, vjerske, školske, javne, grobljanske, industrijske, vojne, trgovačke itd.), graditeljske cjeline koje formiraju kompleks određene namjene ili su aglomeracija nastala kao rezultat kontinuiranog građenja u historijskom području (stambene, vjerske, školske, javne, grobljanske, industrijske, vojne, trgovačke itd.) i područja (gradsko, seosko, arheološko, historijsko, kulturni pejzaž, prirodno područje vezano za neki obred ili tradiciju, prirodno-naučno itd. Pri vođenju postupka za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima, odnosno pokretnog i nepokretnog naslijeđa, procjenjuje se njihova vrijednost na temelju sljedećih kriterija²: vremensko određenje (dobra nastala od prahistorije do 1960. godine), historijska vrijednost (veza građevine, cjeline ili područja sa historijskom ličnošću ili značajnim događajem u historiji), umjetnička i estetska vrijednost (kvalitet obrade, kvalitet materijala, proporcije, vrijednost detalja, vrijednost konstrukcije), čitljivost/dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost

---

2. Na osnovu člana 36. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na 4. sjednici održanoj od 03. do 09. septembra 2002. godine, donijela je odluku o spomenutim kriterijima. Vidi: „Službeni glasnik BiH“, br. 33/02. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na 8. sjednici održanoj od 6. do 12. maja 2003. godine, donijela je odluku o izmjeni Kriterija za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima u tački II. A. Vremensko određenje, riječi i brojke: „do kraja XX stoljeća“ zamjenjuju se riječima i brojkama: „do 1960. godine“.

(materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim razdobljima, svjedočanstvo o historijskim mijenama, djelo značajnog umjetnika ili graditelja, svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru, svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju), simbolička vrijednost (ontološka vrijednost, sakralna vrijednost, tradicionalna vrijednost, vezanost za rituale ili obrede, značaj za identitet skupine ljudi), ambijentalna vrijednost (odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline, značenje u strukturi i slici grada, objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja), izvornost (oblik i dizajn, materijal i sadržaj, namjena i upotreba, tradicija i tehnike, položaj i smještaj u prostoru, duh i osjećanja, drugi unutarnji i vanjski činitelji), jedinstvenost i reprezentativnost (jedinствен ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila, vrhunsko umjetničko ili arhitektonsko djelo, djelo vrhunskog umjetnika ili graditelja) i cjelovitost (fizička cjelovitost (kompaktnost), homogenost, zaokruženost (kompletnost) i nenarušenost stanja).

Nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine u Gradačcu

Zaključno sa 2013. godinom u Gradačcu postoje četiri nacionalna spomenika: Stari grad, Džamija Husejnija, Harem Reuf-begove i Harem Bukvare džamije.

Stari grad u Gradačcu

Graditeljska cjelina – Stari grad u Gradačcu proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine 2004. godine.³ Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao katastarska čestica broj 9/85 (stari premjer), upisanoj u zemljišnoknjižni uložak broj 728, katastarska općina Gradačac, općina Gradačac.

Nacionalni spomenik čine: bedemi i objekti unutar bedema: Gornji grad sa kulom Husein-kapetana Gradaščevića i Donji grad sa sahat-kulom, zgradom Gradske biblioteke, radiostanice i muzeja, zgradom gi-

---

3. Odluka Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donesena je na sjednici održanoj od 2. do 8. novembra 2004. godine.

Kula Husein-kapetana Gradašćevića, "Zmaja od Bosne"

mnazije i predmetima iz muzejske zbirke koji su upisani u inventarnu knjigu Muzeja.

Nacionalni spomenik predstavlja potencijalno nalazište pokretnog arheološkog materijala. Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini („Službene novine Federacije BiH”, br. 2/02, 27/02 i 6/04). U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuje se I i II zona zaštite. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika. Vlada Federacije dužna je osigurati sredstva za izradu i provedbu potrebne tehničke dokumentacije za zaštitu nacionalnog spomenika. Kada je riječ o dosadašnjoj zakonskoj zaštiti, može se reći da je na osnovi zakonske odredbe, a Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH broj 86/51 od 20. januara 1951. godine, graditeljska cjelina – Stari grad u Gradačcu, općina Gradačac, stavljen je pod zaštitu države. Rješenjem broj 02-715-3 od 8. juna 1962.

godine, upisan je u Registar nepokretnih spomenika kulture. Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH broj: 87/51 od 20. januara 1951. godine u Sarajevu, Sahat-kula u Gradačcu, stavljena je pod zaštitu države. U Prostornom planu, faza B - Valorizacija do 2002. godine, Stari grad u Gradačcu je uvršten kao spomenik III kategorije.

Na temelju dosadašnjih saznanja gradačačka tvrđava/gradina dobila je sadašnji izgled između 1765. i 1824. godine. Za vrijeme austrougarske uprave unutar bedema su sagrađena dva objekta prvobitne civilne namjene, zgrada suda i gruntovnica. Tvrđava se nalazi na terenu koji sa svih strana pada prema sjevernoj kapi-kuli, gdje je teren najniži i tu se ujedno nalazi veza tvrđave sa centralnim dijelom civilnog naselja - čaršijom.

Tvrđava ima dvije cjeline: Donji grad sa sahat-kulom, zgradom Gradske biblioteke, radiostanice i muzeja i zgradom nekadašnje gimnazije i unutar njega Gornji grad sa Kulom Husein-kapetana Gradaščevića. Cijeli kompleks je opasan bedemima koji zatvaraju površinu od 35 ari, 91 m². U grad se ulazi kroz tri kapi-kule: iz čaršije kroz sjevernu glavnu kapi-kulu kod džamije Husejnije, zatim kroz južnu u blizini sahat-kule i zapadnu prema naselju Svirac i Gradaščevića kući. Kapi-kule su skoro četverougone osnove i imaju krovove na četiri vode pokrivene hrastovom daskom. Građene su dobro klesanim kvaderima.⁴

Unutar tvrđave sagrađene su dvije zgrade za vrijeme austrougarske vladavine u BiH. Prvobitno bile su namijenjene za gruntovnicu i sud u Gradačcu. Također, bile su korištene i u druge svrhe. U vrijeme proglašenja Starog grada nacionalnim spomenikom, a i danas, u nekadašnju zgradu gruntovnice smještena je gradska biblioteka „Alija Isaković“, radiostanica i Zavičajni muzej. Nedavno je temeljito rekonstruiran krovni pokrivača, spoljna fasada i zamijenjena je stolarija. Sada je zgrada pokrivena biber crijepom. U nekadašnjoj zgradi suda bila je smještena gimnazija, a kraće vrijeme i osnovna škola. Danas je ta zgrada prazna, a nedavno je porušena fiskulturna sala koja je bila dograđena. Napomenimo da

4. www.kons.gov.ba (28. 10. 2013.). Opširnije o nacionalnom spomeniku Stari grad u Gradačcu vidi: Odluke o proglašenju dobara nacionalnim spomenicima, općina Gradačac, www.kons.gov.ba.

sahat-kula, koju je sagradio Husein-kapetan Gradašćević 1824. godine, spada u jedan od njegovih mnogobrojnih vakufa.⁵

Ovdje treba postaviti pitanje rehabilitacije/obnove nekadašnje Sultan Fatih Mehmed-hanove džamije, koja je bila sagrađena unutar Starog grada prije 1711. godine. To bi zasigurno povratilo nekadašnji izvorni izgled cijelog kompleksa Starog grada. Povodom 300 godina od njenog prvog spomena u arhivskim izvorima, u okviru manifestacije *Dani islamske duhovne kulture u Gradačcu*, u organizaciji Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, na Dan džamija 7. maja 2011. godine održana je javna tribina pod nazivom *Džamije u historiji Bošnjaka*. Na spomenutoj javnoj tribini pokrenuta je inicijativa građana za rekonstrukciju porušene Sultan Fatih Mehmed-hanove džamije u gradačačkoj tvrđavi. Njena realizacija je u toku.⁶

Džamija Husejnija

Graditeljska cjelina – Husejnija (Husein-kapetana Gradašćevića) džamija u Gradačcu proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine 2004. godine. Nacionalni spomenik čine: džamija, abdesthana, biblioteka i harem sa nišanima te ulazne kapije. Nacionalni spomenik nalazi se na lokaciji koja obuhvata k.č. br. 1192 i 1193 (novi premjer), što odgovara k.č.br. 9/86, 9/87 i 9/244 (stari pre-

Džamija Husejnija

5. Vidi: Nusret Kujraković, „Vakuf begovske porodice Gradašćević“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XXXII, Sarajevo, 2011, str. 61-124.
6. Vidi: Nusret Kujraković, „Inicijativa građana za rekonstrukciju Sultan Fatih Mehmed-hanove džamije u Gradačcu“, *Baština sjeveroistočne Bosne*, časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, broj 3, 2010, Tuzla, 2011, str. 70-77. ONLINE izdanje. Više o ovoj džamiji vidi: Kamberović, Husnija, „Sudbina džamije u gradačačkoj tvrđavi i pokušaj njene obnove 1891.-1909. godine“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* br. 49/1999, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 253-264.

mjer), z.k.uložak broj 725 k.o. Gradačac, Opština Gradačac, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.⁷

Kada je riječ o dosadašnjoj zakonskoj zaštiti, treba kazati da je rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NRBiH iz Sarajeva broj 88/51 od 20. januara 1951. godine objekat je bio stavljen pod zaštitu države, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture NRBiH iz Sarajeva br. 02-881-3 od 18. aprila 1962. godine džamija je bila stavljena pod zaštitu države i upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture. Ovo rješenje postalo je pravosnažno 24. oktobra 1962. godine. Prostornim planom Bosne i Hercegovine iz 1980. godine ovo dobro je bilo evidentirano i svrstano u I (prvu) kategoriju kao kulturno-historijsko dobro.

Husein-kapetanova džamija, u narodu poznatija kao Husejnija, glavna je gradačačka džamija. Džamija pripada tipu centralne potkupolne džamije sa trijemom koji je natkriven sa tri male kupole. Portal džamije predstavlja jedan od njenih reprezentativnijih dijelova. Sastavljen je od kamenog okvira izvučenog iz mase zida. Portal je bio ukrašen floralnim motivima - predstavama vaza sa cvijećem (lale, karanfili) i obiljem vezića, traka i naročito čempresa, kao i stilizovanih nebeskih tijela. Mihrab je izrađen od kamena i, uz portal, predstavlja najreprezentativniji dio džamije. U osnovi ima osam stranica sa radijusom zidne niše. Mihrab je dekorisan predstavama vaza sa cvijećem i međusobno isprepletenih krugova povezanih viticama. Svaki od pojasa bio je različito dekorisan. Unutrašnjost kružnica bila je ispunjena mnoštvom geometrijskih formi.⁸

Uz džamiju Husein-kapetana 1255. godine po Hidžri, odnosno 1839-1840. godine sagrađena je biblioteka čiji je vakif poznati pjesnik i državnik Sejjid Fadil-paša Šerifović (1803-1882).⁹

---

7. Odluka Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donesena je na sjednici održanoj od 2. do 8. novembra 2004. godine. www.kons.gov.ba (28. 10. 2013.).

8. Opširnije o Husejniji vidi: Nusret Kujraković, *Džamija Husein-kapetana i džemat Husejnija u Gradačcu*, Medžlis IZ Gradačac, Gradačac, 2006.

9. Vidi: Nusret Kujraković, „Biblioteka Fadil-paše Šerifovića“, *Bosniaca: časopis nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, god. 15/2010, br. 15, str. 44-47.

Harem Husejnije

Harem Husejnije sa mezarjem je dio nacionalnog spomenika. U njemu je smješteno trinaest mezara. Tri mezara su bez natpisa, osam je s natpisima na osmanskome i dva na bosanskom jeziku. Ispred džamije nalazi se osam, a iza džamije pet mezara. Najveći broj ukopanih u ovom mezarju pripada begovskoj porodici Gradašćević, a manji broj drugim porodicama. Prvo ćemo obraditi kratke biografije ukopanih Bošnjaka i Bošnjakinja u haremskom dijelu mezarja ispred ulaza u džamiju, a poslije u haremskom dijelu iza džamije. U odnosu na rad Mehmeda Mujezinovića o istoj temi, ovim radom dopunjene su biografije ukopanih i ispravljene neke pogreške.¹⁰

Dio mezarja ispred džamije

U pravcu ulaza u džamiju sa desne strane do abdesthane, počevši od munare prema ulaznoj kapiji i ogradi ukopani su:

Hadži Muhamed, sin Husein-kapetana Gradašćevića

Hadži Muhamed, sin Husein-kapetana Gradašćevića i majke Hanife, rođen je u Gradačcu.¹¹ Godina rođenja je nepoznata. Njegova majka Hanifa bila je sestra derventskog kapetana Mahmud-bega. Imao je sestru Šefiku. Nedugo nakon smrti oca Husein-kapetana u Istanbulu vratio se sa majkom i sestrom u Gradačac 1836. godine. Na njegovom uzglavnom nišanu nalazi se turban, sablja, dvije kubure i enamluk.¹² Umro je 1271/1854-55 bez potomstva.¹³

Hadži Mehmed Izet-beg, sin Esad-Ahmed-begov

Podaci o hadži Mehmedu Izet-begu, sinu Esad-Ahmed-begovom su veoma oskudni. Mezar njegove kćerke Šerifa-hanume i sestre Adila-hanume nalaze se u haremu Husejnije. Malo se zna o njegovom ocu Esadu

10. Također vidi: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga II, Sarajevo, 1977., str. 179-181.

11. Husnija Kamberović, *Husein-kapetan Gradašćević (1802-1834)*, biografija, Gradačac, 2002.

12. Enamluk (tur.): vrsta hamajlije koja sadrži suru El-En'am i druge izvode iz Kur'ana. Nosi se oko vrata prilikom putovanja, odlaska u rat itd.; kubura (tur.): mala puška, pištolj. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1985., str. 268 i 421.

13. Husnija Kamberović, nav. dj., str. 19.

Ahmed-begu. Hadži Mehmed Izet-beg je umro 1271. po Hidžri, odnosno 1854/55. godine.

Hadži Mustafa, sin Mehmed-kapetana II. Gradašćevića

Hadži Mustafa je sin Mehmed-kapetana II Gradašćevića. Mehmed-kapetan II imao je još dva sina: Derviš-bega i Osman-kapetana.¹⁴ Hadži Mustafa je imao dva sina: Derviš-bega i hadži Ahmed-bega. Nema više podataka o njemu. Nema turbana na uzglavnom nišanu, jer je nekad davno polomljen i izgubljen. Također, nema drugih uobičajenih nišanskih elemenata. Umro je 1217. godine po Hidžri, odnosno 1802/03. godine.

Mezar bez natpisa

Radi se o ženskoj osobi. Nišani su manje veličine. Uzglavni nišan je sa uobičajenom kapom.

Adila-hanuma, kći Esad-Ahmed-begova

O Adila-hanumi, kćerci Esad-Ahmed-begovoj, zna se samo da je imala brata Mehmed Izet-bega i da je umrla 1278. po Hidžri, odnosno 1861/62. godine.

Hadži Murat, sin Hadži Bećir-bega Gradašćevića

Hadži Murat je sin Hadži Bećir-bega Gradašćevića, koji je imao još dva sina: hadži Mustaj-bega i Muhamed-bega. Na njegovom uzglavnom nišanu nalazi se turban s prevojem, tarih, jedna kubura, sablja i enamluk. Mezar je ograđen željeznom ogradom. Nije sačuvan donožni nišan. Umro je 1278. godine po Hidžri, odnosno 1861/62. godine.

U pravcu ulaza u džamiju sa lijeve strane do same biblioteke "Fadil-paše Šerifovića" ukopani su:

Bileli Mahmud-beg, sin Osman-paše Gradašćevića

Bileli Mahmud-beg, sin je Osman-paše Gradašćevića, a ne Osman-kapetana kako je to navedeno u nekim radovima.¹⁵ Osman-paša je sin Osman-

---

¹⁴ Poznati sinovi Osman-kapetana bili su Husein-kapetan, Murat-kapetan, Osman-paša, hadži Bećir-beg.

¹⁵ Vidi: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 179.

kapetana, a brat Husein-kapetana, Zmaja od Bosne, Murat-kapetana i Hadži Bećir-bega. Osman-paša je imao dva sina: Mahmud-bega i Hasan-bega. Titulu paše dobio je zbog vojnih zasluga. Živjeli su u Bijeloj kod Brčkog. Mahmud-beg je imao samo kćerku Nur-hanumu, koja se udala za Mustaj-bega Fadilpašića, sina poznatog Fadil-paše Šerifovića. Mahmud-beg Gradašćević je u svojoj oporuci/vasijetu odredio jedan iznos novca kao vakuf za potrebe Husein-kapetanove džamije u Gradačcu, dio za vasi-muhtara te dio za odjeću i obuću siromašne djece nekog islamskog zavoda. Nad sarkofagom ograđenim željeznom ogradom nalaze se dva okrugla nišana. Na uzglavnom nalazi se manji fes sa kićankom i tarihom na osmanskome jeziku. Natpis je izveden u nesh-dželi pismu. Nišan pripada Bileli Mahmud-begu, sinu Osman-kapetana, koji je umro 4. safera 1289. godine po Hidžri, odnosno 1872. godine.

Pir Ahmed-beg, sin Abdulkerim-age

Pir/Mir Ahmed-beg, sin Abdulkerim-age rodom je iz Beograda. U Gradačac se doselio početkom druge polovine 19. stoljeća. Bio je vakif i dobročinitelj. Popravio je u Gradačcu hadži Hasan-efendijinu česmu 1865. godine i vodu na Hlupanu u blizini centra grada. Po mom mišljenju, a na temelju utvrđenih činjenica, on je dao sagraditi džamiju u Bosanskom Šamcu iz svoje zaostavštine. Najvjerojatnije se radilo o oporuci kojom je uvakufio trećinu svog imetka i zadužio svoje nasljednike da sagrade spomenutu džamiju, jer je ista podignuta 1869. godine, a on je umro u septembru 1868. godine.¹⁶

Dio mezarja iza džamije

U dijelu mezarja u haremu iza džamije ukopani su:

Šerifa-hanuma, kćerka Mehmed-Izet-begova

Šerifa-hanuma, kćerka Mehmed-Izet-begova, bila je udata za Hasan-bega, sina Osman-paše Gradašćevića. Ponekad se susreće prezime Osman-

---

16. Mujezinović je mislio da se radi o Ahmed-begu, sinu Ahmed-begefendije Gradašćevića, ali, kako stoji u rodoslovu Gradašćevića, on nije imao sina Ahmed-bega. Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 179.

pašić uz potomke Osman-paše. Umrula je 1302. po Hidžri, odnosno 1884. godine.

Hafiz Mustafa-ef. Imamović

Hafiz Mustafa-ef. Imamović rođen je 1853, a umro 1918. godine u Gradačcu. Naukovanje je završio u Istanbulu. Dužnost imama Husejnije vršio je od 1872. do smrti 1918. godine.¹⁷ Bio je društveno vrlo angažiran. Član kotarskog medžlisa bio je 1887. i 1892. godine, također i član šerijatskog suda u Gradačcu.¹⁸ Biran je u džematski medžlis Gradačac. Nakon smrti hadži Ahmed-bega postavljen je 1903. godine za privremenog muteveliju vakufa Gradašćevića. Na toj dužnosti ostaje do polovine 1906. godine. Često je bio inkasant ovog vakufa. Od njega je dužnost preuzeo Mustajbeg Gradašćević.¹⁹ Ukopan je u haremu džamije Husejnije, u kojoj je decenijama služio.

Hafiz Ibrahim-ef. Sendić

Hafiz Ibrahim-ef. Sendić, sin Ahmetov, rođen je 1871. godine u Gradačcu. Završio je osnovnu školu i Svirac medresu. Živio je u gradskoj mahali Čaršija. Dužnost imama u džamiji Husejniji obavljao je od 1. januara 1928. do kraja 1952. godine, a hatibsku dužnost od 1937. godine. Predavao je islamsku vjeronauku u narodnoj osnovnoj školi u Gradačcu od 1921. godine do prelaska na dužnost u Husejniji. Hafiske mukabele tokom ramazana učio je s drugim hafizima u Husejniji od 1928. godine. Kao muallim ženskog mekteba radio je od 1903. do 1916. godine. Na zahtjev Vakufskog povjerenstva u Gradačcu razriješen je dužnosti imama tek 31. 01. 1953. godine. Za muteveliju vakufa begovske porodice Gradašćević postavljen je dekretom Vakufsko-mearifskog saborskog odbora broj 13533/18 od 10. augusta 1918. godine. Spomenutim vakufom upravljao je u razdoblju od 1918. do 1925. godine i od 1941. do 1952. godine. Na imamskoj i mutevelijskoj dužnosti naslijedio ga je hafiz Džemal-ef. Hodžić

17. Naslijedio je umrlog Husein-ef. Čaršimamovića, sina hadži Hasana, koji je umro 1872. godine i ukopan je u haremu Husejnije. Vidi: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 178-181.

18. Sadik Šehić, nav. dj., str. 124. i 183.

19. Nusret Kujraković, nav. dj., str. 20-21; *Anali GHB*, knjiga XXXII, 2011., str. 73; Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom u prošlosti*, BZK Preporod Gradačac, 2008., str. 322-323.

zvani Gagić. Hafiz Ibrahim umro je 1953. godine i ukopan je u haremu džamije Husejnije u Gradačcu.²⁰

Mezar bez natpisa

Nije poznato kome pripada. Na uzglavnom nišanu s turbanom u gužve nema natpisa, ali se nalazi sablja i dvije kubure. Nema donožnog nišana.

Mezar bez nišana

Ne zna se kome pripada ovaj mezar. Sačuvan je samo donožni nišan.

Preneseni nišani iz nekadašnjeg mezarja ispod Husejnije

Ispod džamije Husejnije nekada je postojalo staro mezarje koje je pretvoreno u park. Dio nišana je prenesen u harem Husejnije. Ne zna se tačno o kojem se broju radilo i šta se desilo sa ostalim nišanima. Sačuvani dio je složen u jednom dijelu harema. Nišani su oštećeni i sačuvanu su samo dijelovi nišana sa natpisima i bez natpisa koji nam govore o umrlim osobama, čija imena slijede:

1. Husein-ef. Čaršimamović

Husein ef. Čaršimamović, sin Hadži Hasanov, bio je među prvim imama Husejnije džamije (sag. 1826.). Njega je naslijedio na imamskoj dužnosti hafiz Mustafa-ef. Imamović. Umro je 1289. godine po Hidžri, odnosno 1872. godine.

2. Hadži Ali-ef., sin Ali Riza. Umro je 1291. godine po Hidžri, odnosno 1874. godine

3. Jusuf-efendi. Umro je 1290. godine po Hidžri, odnosno 1873. godine.

4. Mustafa-ef., sin Ali-Nazim-efendije. Umro je 1285. godine po Hidžri, odnosno 1868. god.

Nije se moglo utvrditi gdje se danas nalaze ostali preneseni nišani o kojima je svojedobno pisao Mehmed Mujezinović.²¹ Navedimo te umrle osobe:

20. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. *Anali GHB*, knjiga XXXII, 2011., str. 74-75.

21. Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 179-180.

1. Mehmed-kapetan, sin Osman-kapetana iz Gradačca, umro 1169. po Hidžri/1755/56.,
2. Hasan-aga, sin Osman-age, umro 1286. godine po Hidžri, odnosno 1869. godine,
3. Hadži Akif, sin Mustafin, umro 1289. godine po Hidžri, odnosno 1872. godine,
4. Husein-beg Jašarević, umro 1290. godine po Hidžri, odnosno 1873. godine,
5. Ali Riza, sin Mehmeda Nurije, unuk hadži Ali-ef. Umro je 1293. po Hidžri/1876. godine.

– kraj u sljedećem broju –

نصرت كويراكوفيتش

الأنصاب التذكارية الأهلية للبوسنة والهرسك في مدينة غراداتشاتس

إن النصب التذكاري الأهلي عبارة عن موقع محتمل لاكتشاف مواد أثرية متحركة. أما غراداتشاتس - وهي مدينة واقعة في الشمال الشرقي للبوسنة والهرسك - فقد سجل فيها لحد نهاية السنة ٢٠١٣م أربعة أنصاب تذكارية أهلية وهي المدينة القديمة والمسجد الحسيني وحرم مسجد رؤوف بك وحرم مسجد بوكوارا. ويكتب المؤلف في هذه المقالة عن كل منها على حدته.

National Monuments of Bosnia-Herzegovina in Gradacac

By Nusret Kujrakovic

The National Monument is a potential site of the movable archaeological material. As of the 2013th, in Gradačac, the town in northeastern Bosnia, there are four national monuments: the Old Town, the Husejnija Mosque and two Harams, one of the Reuf-Bey Mosque and the other of the Bukvara Mosque. The author writes about each of them individually.

Prepiska između Ibn Sine i El-Birunija o Aristotelovim djelima *Fizika* i *Knjiga o nebu*

Mr. sci Maksuda Muratović, profesor fizike

asistent na Elektrotehničkom fakultetu u Tuzli
maxymuratovic@hotmail.com

El-Biruni (973-1040) i Ibn Sina (980-1037), najveći znanstvenici u perzijskoj historiji, bili su savremenici i poznavali su jedan drugog. Biruni je vodio znanstvenu debatu s Ibn Sinom kritizirajući Aristotelovu fiziku i kosmologiju. Ibn Sina je sa svojim studentom el-Ma'sumijem odgovarao na *njegove* kritike u pisanom obliku.

Njihova debata je sačuvana u djelu pod imenom *Pitanja i odgovori* i predstavlja veoma visoki znanstveni nivo rasprave dva čuvena znanstvenika. Prvi put je štampana u Teheranu, 1946. godine, a zatim na ruskom jeziku 1957. godine. Njihova debata je prevedena i na bosanski jezik 2007. godine.¹

U *Prepisci* el-Biruni napada Aristotelovu fiziku i kosmologiju dovodeći u pitanje sve aksiome Aristotelove fizike. Biruni prvi uvodi pojam ubrzanja govoreći o neravnomjernom kretanju pri slobodnom padu. Odbacuje Aristotelovu tvrdnju o "prirodnom mjestu" tijela, sumnja u njegov geocentrični sistem. Biruni kaže da "metafizički aksiomi na osnovu kojih Aristotel gradi svoje fizčke teorije, ne čine validan dokaz za matematičke astronomer" Suprotno Aristotelu, jedini dokaz koji Biruni

uzima vjerodostojnim je matematički ili eksperimentalni, a njegova kasnija stroga primjena matematičkog puta dovela je do matematizacije astronomije i fizike.

U svojim odgovorima Ibn Sina iznosi sopstvene stavove o postavljenim pitanjima, ali najčešće brani Aristotelovu fiziku i kosmologiju.

Biruni je započeo debatu postavljajući Ibn Sini 18 pitanja, od kojih se prvih deset pitanja odnosi na Aristotelovu *Knjigu o nebu*, a ostalih osam na Aristotelovu *Fiziku*.

Deset el-Birunijevih pitanja u odnosu na Aristotelovu *Knjigu o nebu* i odgovori Ibn Sine.

Prvo pitanje

se odnosi na poricanje prirodnog mjesta tvari, kružno kretanje nebeskih tijela i moguću težinu "*nebesa*"

Biruni (pitanje)

"Pitao sam te (neka te Allah učini sretnim) zašto Aristotel smatra neophodnim da nebeska sfera nema ni lahkocé ni težine te da joj nije svojstveno kretanje od centra ili ka centru. Pošto Aristotel kaže da nebesa nemaju kretanje prema centru ili od centra, to znači, prema Aristotelu, da nemaju ni težinu. Takvo rezenovanje Aristotela ne postiže željeni cilj..."

"Iz toga slijedi da nebeskoj sferi mora biti svojstveno kretanje od centra samo kao rezultat sukcesivnog spajanja i razdvajanja njenih čestica te postojanja praznine (vakuuma) izvan nje..." "Ali, pošto je kod Aristotela ustanovljeno odsustvo praznine, znači da je nebeska sfera, čak i ako se sastoji od vatre, nešto zatvoreno i skupljeno..."

"Što se tiče kružnog kretanja, ono može i da ne bude svojstveno sferi po prirodi, slično kao što je kretanja zvijezda na istok prirodno, a njemu svojstvena kretanja na zapad prisilna. A ako kažu da kretanje nebeske sfere po krugu nije prisilno, jer u takvom kretanju nema suprotnih strana i da pri kružnom kretanju nema razlike među stranama, svakom je jasno da je takvo zaključivanje lažno. Ne može se zamisliti da bilo koja tvar ima dva prirodna kretanja - jedno na istok, drugo na zapad. Suprotstavljanje je ovdje, između nas, samo na riječima, a smisao je isti..."

Ibn Sina (odgovor)

“Ja kažem da nije moguće da ispod nebeske sfere postoji prirodno mjesto prema kojem bi ona težila i da nebeska sfera nije ni teška ni lahka...” Fizika ne dopušta tvrdnju da u fizičkom svijetu postoji praznina. Prema tome, nema mjesta ni iznad nebeske sfere prema kojem bi ona prirodno težila, a sve što je na svom prirodnom mjestu ne posjeduje ni težinu ni lahkoću...” Što se tiče tvoje tvrdnje da nebeskoj sferi nije svojstveno kružno kretanje po prirodi, to još niko nije dokazao... Što se tiče tvojih tvrdnji da su kretanja nebeskih sfera i zvijezda suprotna, to ne stoji... *To je pitanje objašnjeno u petoj knjizi Fizika. Kružna kretanja po prirodi nemaju krajeva i na taj način ne mogu biti suprotna...”*

U svom odgovoru Ibn Sina ustvari citira Aristotelove stavove iz fizike i kosmologije. El-Biruni dokazuje da nebo i u okviru Aristotelove kosmologije može imati težinu. Grci su vjerovali da su nebeska tijela pričvršćena za odgovarajuću nebesku sferu, a te sfere su bile čisto geometrijske tvorevine.

Na Aristotelovu tvrdnju da je u nebeskom svijetu moguće jedino **kružno kretanje**, Biruni iznosi mogućnost da je pravolinijsko kretanje planeta prirodno, a da do njihovog kružnog kretanja dolazi prisilom. Već prije toga Biruni je tvrdio da nebeska tijela imaju sopstvenu gravitaciju koja ih međusobno povezuje i na taj način sprečava da padnu prema centru.

Biruni odbacuje Aristotelovu tvrdnju da svaka tvar ima svoje **prirodno mjesto**, kao npr. voda koja se nalazi iznad čvrste zemlje. Biruni kaže: “Ako pustimo vodu da slobodno teče, otklanjajući sve prepreke na njenom putu, ona bi dospjela do centra Zemlje. Shodno tome nema prirodnog mjesta za bilo koje tijelo...”¹ Time opovrgava temelj Aristotelove fizike.

Drugo pitanje

Biruni (pitanje)

“Zašto Aristotel potencira legende prošlih vijekova o nepromjenljivosti i vječnosti nebeske sfere?”

“Zar se nisu planine u davnoj prošlosti izmijenile; a te izmjene se dešavaju ili najednom ili postupno i to veoma sporo da mi to ne zapažamo...”

Ibn Sina (odgovor)

“Stvar s nebom je potpuno drukčija nego s planinama... Aristotel u tvrdnji da svijet nema ni početka ni kraja nije htio reći da on nema tvorca...” “Tvoj manir da predstavljaš Aristotelove riječi nerazumnim, nedostojan je!”

U ovom pasusu Biruni želi napraviti analogiju između zbivanja na Zemlji i u nebeskoj sferi. Kao vrstan geolog Biruni ima niz dokaza da se površina Zemlje mijenjala kroz vijekove. Aristotel zastupa da je svijet vječan, tj. oduvijek, i nepromjenljiv, a Biruni smatra da se i u svemiru dešavaju promjene kao i na Zemlji te da isti zakoni fizike važe i za zemaljsko i za nebesko područje.

Treće pitanje

Biruni kritizira Aristotelovu tvrdnju da tvar ima šest smjerova tvrdeći da lopta nema stranica.

Ibn Sina odgovara da lopta, bez obzira što nema stranica, ima tri dimenzije: dužinu, širinu i dubinu. Sve su te mjere konačne i svaka od njih ima dva kraja - ukupno šest krajeva.

Četvrto pitanje

Biruni (pitanje)

“Zašto Aristotel smatra pogrešnim učenje o nedjeljivoj čestici, iako je tvrdnja od djeljivosti tijela do beskonačnosti još više pogrešna? Pristalice ovog posljednjeg učenja tvrde da nikakvo tijelo koje se kreće neće dostići drugo ako se oba kreću u istom smjeru. I kada posmatramo kretanje nebeskih tijela Mjesec ipak nekada prestigne Sunce.”

Ibn Sina (odgovor)

“Nije moguće da se nešto neprekidno, bilo tijelo, bila dužina ili vrijeme, stvori od nedjeljivih čestica. Aristotel je to izložio u šestoj knjizi ‘Fizike’ i potkrijepio logičkim dokazima...”

Ovdje Biruni dotiče pitanje tzv. Zenonovog paradoksa. Prema učenju pitagorejaca cijeli svijet je sastavljen po shemi cijelih brojeva i svaka dužina je sastavljena od konačnog broja malih jedinica (matematički atomizam). Ako bi pitagorejci bili u pravu, onda Ahil nikada ne bi stigao kornjaču! Biruni prostim primjerom iz prirode (Sunce i Mjesec) opovrgava pitagorejsko učenje.

Peto pitanje

Biruni (pitanje)

“Zašto Aristotel opovrgava riječi onih koji tvrde da postoji drugi svijet mimo ovog u kojem mi živimo? Mi smo spoznali prirodu i četiri elementa (prema Aristotelu: vatra, zemlja, voda i zrak) tek pošto smo se sami uvjerali u njihovo postojanje. Slijep od rođenja nije u stanju zamisliti šta je vid, dok to ne čuje od drugih. Zar se ne može dopustiti da drugi svijet posjeduje ista prirodna svojstva kao i naš svijet te da je svaki od tih svjetova odvojen nekom pregradom kao npr. uzvišenja na Zemlji.“

Ibn Sina (odgovor)

“Aristotel se u šestoj ‘Knjizi o nebu’ suprotstavlja onima koji tvrde da postoje svjetovi kao što je naš, ali različiti po svojoj individualnosti. Općenito, moguće je postojanje i drugih svjetova, ali Aristotel razbija njihovu argumentaciju o postojanju drugih svjetova i tvrdi da postoji praznina...”

Šesto pitanje

Biruni (pitanje)

“Aristotel navodi u drugoj knjizi ‘O nebu’ da je tijelima ovalnog oblika sočiva potreban vakuum i prazno mjesto za ostvarivanje kružnog kretanja, dok to lopti nije potrebno. Nije baš tako kako on govori! Ovalno tijelo se dobiva obrtanjem elipse oko velike ose, a ono oblika sočiva obrtanjem elipse oko male ose. Oba se obrću slično lopti te se potčinjavaju istim zakonima kao i lopta što znači da ni njima nije potrebno prazno mjesto... Smatram da nebeska sfera nije lopta, već je prije elipsoid ili sočivo i izražavam čuđenje povodom riječi autora ‘Logike’“

Ibn Sina (odgovor)

“Ja kažem da kružnom kretanju u odnosu na loptu ni u kom slučaju nije potrebno postojanje praznine, ali je to stvarno moguće u odnosu na elipsoid ili sočivo. Ipak, takvo objašnjenje ne otklanja pogrešnost Aristotelovih tvrdnji. Međutim, tvoje riječi da tijelima ovalnog oblika i oblika sočiva nije potrebna praznina radi njihovog kretanja ne odgovaraju Aristotelovoj tvrdnji...”

U gornjem tekstu Biruni dalje tvrdi da postoji mogućnost kretanja Zemlje oko Sunca. On kaže: *“Jako mi se dopada zamisao da kretanje koje mi vidimo potiče od kretanja Zemlje, a ne od kretanja neba. Za tu tvrdnju nemam dokaza, ali u oba slučaja astronomski proračuni bili bi isti...”* Ipak, po pitanju heliocentrizma Biruni ostaje neutralan.

Sedmo pitanje

Biruni odbacuje Aristotelovu tvrdnju po kojoj kretanje na nebesima počinje s desne strane i s istoka. Ibn Sina odgovara da je to pitanje čisto terminološko, jer je istok sinonim za početak kretanja.

Osmo pitanje

Biruni (pitanje)

“Aristotel tvrdi da nebeske sfere pri kretanju zagrijavaju zrak koji prijanja uz njih. Znamo da toplota odgovara kretanju a hladnoća mirovanju. Od toga potiče vatra koja se naziva eter i svaki put kada se ubrzava kretanje pojačava se i zagrijavanje... Najbrže se okreće onaj dio sfere koji se nalazi na liniji ravnodnevnicе (ekvatora), a najmanje onaj na polovini.”

Ibn Sina (odgovor)

“Vatra, po mišljenju većine znanstvenika, ne potiče od kretanja sfere, već predstavlja samostalnu supstancu. Aristotel smatra da nijedan od četiri univerzalna elementa ne potiču jedan od drugog. Dakle, tvoj se prigovor ne odnosi na Aristotela...”

U gornjem tekstu Ibn Sina je preteča teorije kalorika, odnosno flogistona kao posebne supstance koje ispunjavaju tijela. Što tijelo sadrži

više flogistona, odnosno kalorika ono je toplije. Biruni je preteča kinetičke teorije toplote po kojoj je stepen zagrijanosti tijela proporcionalan brzini kretanja njegovih čestica.

Deveto pitanje

Biruni (pitanje)

“Ako se toplota širi iz centra, zašto dopire do nas polazeći od Sunca? Šta su to zraci: tijela, akcident ili nešto drugo?”

Akcident, znači nešto slučajno, sporedno, uzgred.

Ibn Sina (odgovor)

“Toplota se ne širi iz centra, jer se ona ne kreće. Ali, kao akcident ona može biti u tijelu. Zraci ne moraju biti tijela, jer ako bi oni bili tijela, desilo bi se da su dva tijela istovremeno prisutna na jednom mjestu...”

U ovom pasusu Biruni opovrgava Aristotelovo razmišljanje da je toplota sadržana u tijelu. Ibn Sina samo tumači Aristotelov stav o toploti, a Biruni maglovito nazire da se toplota prenosi sa Sunca do Zemlje na neki nepoznat način.

Deseto pitanje

Biruni (pitanje)

“Kako se mijenjaju tvari i prelaze iz jednog stanja u drugo: zblježavanjem i uzajamnim prožimanjem ili ipak samo izmjenom? Uzmimo za primjer zrak i vodu. Voda, kada prelazi u gasovito stanje, da li ona stvarno postaje zrak ili se njene čestice toliko rasijavaju u zraku da izmiču našim osjetilima tako da ih ne vidimo?”

Ibn Sina (odgovor)

“Do kvalitativnih promjena tvari ne dolazi tako kako ti navodiš. To se dešava tako što promaterija vode napušta svoj oblik i stiče oblik gasa... O tome možeš pročitati u trećem traktatu ‘Knjige o nebu’... i obrnuto. Uzrok pretvaranja nije rasipanje čestice, već to što pramaterija, usljed više sile, prima oblik vode...”

U gornjem tekstu Ibn Sina zastupa mišljenje Aristotela po kojem voda mijenja samo oblik prelaskom u gasno stanje i obrnuto. Biruni pretpostavlja da su se čestice vode, prelazeći u gasno stanje, samo razrijedile te ih mi ne vidimo. Ibn Sinino tumačenje promjene agregatnog stanja vode u principu nije pogrešno, ali je isuviše uopšteno i nedorečeno. Birunijevo tumačenje promjene agregatnog stanja vode odgovara savremenom molekularno-kinetičkom tumačenju, gdje bi Birunijev termin čestice odgovarao molekulima koji su se u gasovitom agregatnom stanju *toliko razrijede da ih prestajemo vidjeti...*

Osam el-Birunijevih pitanja u odnosu na Aristotelovu *Fiziku* i odgovori Ibn Sine

Prvo pitanje

Biruni (pitanje)

“Ako uzmemo okruglu, čvrstu i providnu staklenu posudu i napunimo je čistom vodom, njome se možemo koristiti kao kristalnim sočivom za paljenje. Ako ta posuda, umjesto čistom vodom, bude napunjena zrakom, ona neće ni proliti, niti nakupljati zrake. Zašto voda proizvodi takvo dejstvo, a zrak ne?”

Ibn Sina (odgovor)

“Voda je gusto i glatko tijelo, po prirodi bezbojna, a sve što ima takva svojstva odbija svjetlost. Zato se svjetlost odbija i od staklene posude napunjene vodom usljed čega nastaje fokusiranje svjetlosti... Od zraka nema odbijanja jer je on potpuno providan...”

U gornjem tekstu el-Biruni postavlja pitanje zašto se providna posuda napunjena vodom ponaša kao optičko sočivo, a prazna posuda (sa zrakom) ne ponaša se tako. Tu činjenicu je Biruni eksperimentalno zapazio. Ibn Sina smatra da dolazi do fokusiranja svjetlosti od vode zato što je gušća od zraka i izbjegava da govori o prelamanju svjetlosti. Ibn Sina i pojavu duge tumači refleksijom svjetlosti u kišnim kapima koje se mogu zamisliti kao male providne posude napunjene vodom.

Drugo pitanje

Biruni (pitanje)

“Ko je od dvojice u pravu, onaj ko tvrdi da se voda i Zemlja kreću prema centru, a zrak i vatra od centra ili onaj ko kaže da svi (ti elementi) teže ka centru (svijeta), ali da teži pretežu lakše.”

Ibn Sina (odgovor)

“Riječi drugog općenito su lažne, jer ako se elementi kreću prema centru, oni se ili dostižu ili nikada ne dostižu. Obrnuto, ako se elementi kreću ka centru i dostižu ga, i to je lažno, jer niko nije vidio vatru da se kreće nadolje, osim prinudno. Prirodno kretanje vatre je samo nagore.”

U gornjem tekstu, pod centrom svijeta, aristotelovci smatraju centar Zemlje. “*Onaj prvi*” je aristotelovac, a “*onaj drugi*” protivnik Aristotelovog razmišljanja. Riječi “*teži pretežu lakše*” aludira na Aristotelovu tvrdnju da teža tijela brže padaju od lakših.

Treće pitanje

Biruni (pitanje)

“Na koji način i zašto se može vidjeti ono što se nalazi pod vodom kada je površina vode glatka, a svjetlosni zraci se odbijaju od glatkih tijela?”

Ibn Sina (odgovor)

“Vid se, po Aristotelu, ne sastoji u izlaženju zraka iz očiju. Te riječi ne pripadaju njemu već plemenitom Platonu... Aristotel uči da je vid percipiranje zaleđenom vlagom koja dotiče providnu površinu oka i mijenja boju zavistno od boje tijela koje se nalazi pod okom... A pošto je vlaga providna, ona posjeduje sposobnost da se mijenja. Zbog toga ona daje oku vidnu moć... Objašnjenje ove pojave sadržano je u drugom dijelu ‘Knjige o nebu’...”

U gornjem tekstu Biruni ponovo potencira pitanje prolaska svjetlosti kroz providna tijela kao što je voda. Ibn Sina iznosi Aristotelove stavove o optici koji ne razmatraju prelamanje svjetlosti. Činjenica je da je Ibn el-Haytham (965-1039), koji je pravilno objasnio viđenje oka i razmatrao prelamanje svjetlosti, bio njihov savremenik i u to vrijeme živio u Egiptu. Vjerovatno s njegovim učenjem o optici el-Biruni i Ibn Sina nisu bili

upoznati. Što se tiče tumačenja nastanka boja, ozbiljnije teorije su nastale tek poslije 300 godina (el-Farizi - kraj 13. stoljeća).

Četvrto pitanje

Biruni (pitanje)

“Zašto je samo jedna četvrtina Zemlje pogodna za naseljavanje, dok druga, sjeverna, četvrtina i dvije južne četvrtine nisu naseljene, mada su uvjeti u južnim četvrtinama identični postojećim uvjetima u naseljenoj sjevernoj četvrtini?”

Ibn Sina (odgovor)

“Uzrok koji sprečava naseljavanje Zemlje je ili jaka toplota ili veoma jaka hladnoća. Što se tiče jake toplote, ona je izazvana odbijanjem sunčevih zraka pod pravim uglom i dugim prisustvom Sunca na tim mjestima. Uzrok jake hladnoće je odbijanje sunčevih zraka pod tupim uglom i odsustvo Sunca u tim krajevima... Sve to utječe i na naseljavanje u tim krajevima, a ti si iskusan matematičar i to znaš bolje od mene...”

U gornjem tekstu Ibn Sina tumači zagrijavanje, odnosno osvijetljenost, površine Zemlje potpuno u skladu s modernim fotometrijskim zakonima. Prema Lambertovom zakonu (18. stoljeće) osvijetljenost je najveća na ekvatoru gdje sunčevi zraci padaju pod pravim uglom, a najmanja na polovima. Ibn Sini je bilo poznato da je el-Biruni vrstan stručnjak za geodeziju te da je napravio kartu svijeta koja se temelji na loptastom obliku Zemlje. Pod naseljenom četvrtinom Zemlje Biruni podrazumijeva područje od ekvatora od 45° do 90° (polova). Pod dvije južne četvrtine Biruni podrazumijeva čitavu južnu poluloptu. Gledano matematički, isti bi uvjeti, što se tiče zagrijavanja, trebali biti i od ekvatora do 45° južne geografske širine. Biruni je tu činjenicu poznavao i proučavao.

Peto pitanje

Ponovo se raspravlja o matematičkom i fizičkom atomizmu i Aristotelovoj tvrdnji o nepostojanju nedjeljivih atoma.

Šesto pitanje

Biruni (pitanje)

“Ako smo pouzdano ustanovili da nema praznine ni unutar Svemira ni izvan njega, zašto će onda, ako isušemo zrak iz grlića staklene posude i zatim posudu prevrnemo u vodu, voda u nju ulaziti, postepeno se dižući?”

Ibn Sina (odgovor)

“Uzrok tome nije praznina... Zrak se u posudi širi pri zagrijavanju. Kada se stavi u hladnu vodu, on se stisne i zauzme manje mjesta. A pošto se unutar posude ne može obrazovati praznina, u posudu počinje ulaziti voda dok se zrak stiska od dodira s hladnom vodom...”

U gornjem tekstu Biruni iznosi eksperimentalnu činjenicu da će voda ulaziti u posudu s otvorenim grlićom na donjoj strani. Ako se isuše zrak iz posude, voda još lakše ulazi. Ibn Sina, principijelno, pravilno tumači pojavu da se zrak u dodiru s hladnom vodom skuplja, ali se uporno drži Aristotelovog stava da nema praznine (vakuuma). Inače Ibn Sina je napravio prvi toplomjer koji radi na principu širenja zraka pri zagrijavanju.

Sedmo pitanje

Biruni (pitanje)

“Ako se tijela šire od toplote i skupljaju od hladnoće i usljed prvog uzroka prskaju bočice sa mirisom i ostalo, zašto prskaju i razbijaju se posude u kojima je voda smrzla?”

Ibn Sina (odgovor)

“Ako se tijelo širi pod utjecajem zagrijavanja i zahtjeva više prostora, zbog čega prska bočica, onda će također i tijelo koje se stisne pod utjecajem hladnoće zauzeti manje mjesta, gotovo stvarajući prazninu u posudi. Ova promjena izaziva pucanje posude i primorava je da se rasprsne. U prirodi postoje i drugi uzroci ove pojave, ali je ovaj najčešći...”

U gornjem tekstu Biruni iznosi eksperimentalnu činjenicu da posuda s vodom prsne i kada se voda zaledi! Vjerovatno valjano objašnjenje anomalije vode tada nije bilo decidno razjašnjeno. Ibn Sina to objašnjava stvaranjem praznine (vakuuma) pri mržnjenju vode koja se pri tome

skupila. To objašnjenje nije tačno, ali je zanimljivo da se Ibn Sina sada poziva na stvarnje vakuuma suprotno Aristotelu.

Osmo pitanje

Biruni (pitanje)

“Zašto led ispliva na površinu vode kada je (po svojoj suštini) bliži zemljanoj supstanci, sjedinjujući svojstvo hladnoće i oblik čvrstog tijela?”

Ibn Sina (odgovor)

“To je od toga što se u vodi, kada mrzne, stežu čestice zraka koje ne dopuštaju ledu da ide ka dnu...”

U posljednjem pitanju Biruni ponovo iznosi eksperimentalnu činjenicu da led pliva na površini vode i ukazuje na besmislenost Aristotelove tvrdnje o prirodnom mjestu po kojem bi voda trebala biti iznad leda (čvrstog tijela). Prema nekim izvorima, Biruni je i eksperimentalno izmjerio specifičnu težinu leda i ustanovio da je ona manja od specifične težine vode. Iz toga slijedi da se voda pri mržnjenju širi. Ipak tu anomaliju vode nije decidno objasnio iako su mu sve činjenice bile na raspolaganju. S druge strane, Ibn Sina ponovo brani Aristotelov stav o prirodnom mjestu tijela i to objašnjava tvrdnjom da se pri mržnjenju u ledu stvaraju čestice zraka koje mu ne dozvoljavaju da ide ka dnu.

Pogovor (Ibn Sina)

“Ovo su svi odgovori na pitanja koja si mi postavio. Ako u njima bilo šta bude nejasno, ponovo mi se obrati! Taj posao neću više povjeriti svom pomoćniku Ma’sumiju, čak i ako on to rekne da neće više kasniti...”

Ibn Sina često spominje svoje suradnike (učenike, studente...) što znači da je nesebično prenosio svoje znanje u svim oblastima kojima se bavio.

Reference

Ibn Sina i al-Biruni: *Prepiska*, preveo s ruskog A. Čolić, Univerzitet u Tuzli, Printcom, Tuzla, 2007.

Sadik-ef. Ribić, zaboravljeni krajiški alim i dobrotvor

Suad Mahmutović

Nekada ljudi obilježe vrijeme u kojem žive a nekada vrijeme njih. Kada je u pitanju rad Islamske zajednice, Sadik-ef. Ribić je definitivno obilježio prošlo stoljeće u Bihaću. Radi se o ličnosti koja je najzaslužnija za jačanje vakufa na području nekadašnjeg Odbora, sadašnjeg Medžlisa IZ-e Bihać. Preživio je dva svjetska rata i doživio agresiju na BiH.

Sadik-ef. Ribić, 1978. godine

Svjedočio je četiri politička sistema: Kraljevinu Jugoslaviju, tzv. NDH, Socijalističku Jugoslaviju te demokratske promjene u našoj domovini. Dvije decenije nakon smrti ga skoro niko i ne spominje. Zašto je to tako? Zašto Bošnjaci tako brzo zaborave velikane svoje prošlosti? Čini nam se primjerenim ovom prilikom citirati riječi uvaženog prof. dr. Ismeta Bušatlića, dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, koje je izgovorio na dženazi svoga kolege prof. dr. Ibrahima Džananovića: „Zna se da Bošnjaci umiru dvaput. Prvi put ih pokrije zemlja, drugi put zaborav.“ Ovim sjećanjem na Sadik-ef. želimo otrgnuti od zaborava ovog skromnog čovjeka, nekadašnjeg profesora i upravitelja Niže okružne medrese u Biha-

ću, upravnika njene ekonomije, predsjednika Odbora IZ-e Bihać, člana Vrhovnog i Republičkog sabora i nadasve uglednog alima.

Ko je bio Sadik-ef. Ribić?

Sadik Ribić je rođen 10. januara 1910. godine u Jezeru kod Jajca, od oca Islama i majke Ćame, rođene Mulalić, iz Jajca. Oca nije ni zapamtio jer je umro kada mu je bilo svega osamnaest mjeseci. Brigu o njemu i njegove dvije sestre je preuzela majka. Za vratom joj je bilo i troje djece od strica, koja nisu imala žive roditelje. Imali su nešto oko petnaest dunuma zemlje koju su iznajmljivali za trećinu prinosa. Majka je pored toga plela i tkala i na taj način izdržavala sedmeročlanu porodicu. Kuća im je izgorjela u Prvom svjetskom ratu, tačnije 1916. godine. Te godine je izgorjelo još četrdeset kuća u Jezeru. Po kazivanju Sadik-ef. to je bilo najteže razdoblje u njegovom životu. Često u kući nisu uopće imali hrane. „Mi smo kao djeca odlazili u polje i brali labodu travu i ščir a potom ih mijesali sa brašnom, ako ga ima, i to jeli“, kaže dalje Sadik-ef. u svojevrsnoj *Autobiografiji*, koju je napisao 12. januara 1950. godine.

(Ovaj dokument smo pronašli u Arhivi Medžlisa IZ-e Bihać. Božije providenje je htjelo da zapis o Sadik-ef. ugleda svjetlo dana. Ne mislimo da je to slučajno).

Nastanili su se u jednoj od preostalih kuća u Jezeru. U radu im je pomagao stričević koji je napunivši osamnaest godina otišao u vojsku. Sadik je dobio poziv za upis u školu 1917. godine. Naredne godine stričević se vrati iz vojske, uze svoj dio zemlje i odijeli se. Isto je uradila i sestra, tako da njemu, majci i još jednoj sestri nije ostalo skoro ništa od imetka. Iz tih razloga majka mu se preudala u selo Bešnjovo a Sadik nastavio školu u Šipovu, gdje je završio treći i četvrti razred osnovne škole. Očuh mu je također bio siromašan. I opet patnja. „Kao dijete morao sam kopati kukuruz i ići u drva po najvećoj hladnoći a na meni od odjeće samo gaće i košuljica od beza, zimi još i opanci. Završio sam osnovnu školu, a moj učitelj Jako Matekalo me jednog dana pozva i reče: „De, sjedi u ovu klupu i ovo ovako kako sam ja napisao, napiši na ovaj papir.“ Ja sam napisao jedan papir, a on mi donese još drugi, pa i treći. Kada to prepisah, reče mi: „Ti ćeš ići u Sarajevo, u Trgovačku školu, pa onda u Trgovačku

akademiju, a sad idi kući. Kad dođe odgovor iz Sarajeva ja ću te pozvati.“ Prolazilo je dan po dan a mene učitelj ne poziva. Sve ovo sam rekao majci a ona seoskom trgovcu Tahiru Kuriću. Ovaj trgovac je imao sina, kojeg je odlučio poslati u Sarajevo na školovanje. On je sa učiteljem razgovarao o tome i zaključili su da me povede zajedno sa svojim sinom. Tako je i bilo. „Opština u Jezeru mi je dala putni trošak, a ja u odijelu od cerade i ženskim cipelama uputim se sa tim trgovcem u Sarajevo. U Sarajevu se nalazio moj rođak, službenik u pošti, kojem sam se obratio za pomoć pri upisu u školu. On se obratio na adrese gdje su molbe bile upućene: Glavnom odboru „Gajreta“ i tadašnjoj Zemaljskoj vladi za BiH. Obje molbe su odbijene. Nije bilo drugog izlaza nego se vratiti kući. Onaj trgovac je svog sina upisao u Okružnu medresu a za mene ni tu nije bilo mjesta. Ostala je još mogućnost upisa u Gazi Husrev-begovu medresu. Isti dan, moj komšija se sastao sa sarajevskim trgovcem hadži Mehagom Samedovićem i rekao mu da je svog sina upisao u medresu, ali ima jedno siročće koje se ne može upisati. Već narednog dana sam izišao na prijemni ispit a potom se i upisao u prvi razred medrese. Hadžija me svesrdno pomagao dok sam boravio u medresi a tokom raspusta nisam morao ići očuhu na teret, mogao sam ostati kod njegove kuće. Hadžija nije imao svog evlada a osim mene je skrbio još za dvoje djece, koja mu kao i ja, nisu bili ništa u rodu. Svake godine sam na kraće vrijeme odlazio majci. Od kuće nisam dobivao nikakvu pomoć za školovanje. Hadžija je pune četiri godine pazio na mene a u petoj sam imenovan mujezinom u jednoj obližnjoj džamiji. Za to angažiranje dobivao sam 200 dinara mjesečno pa sam zahvalio hadžiji i rekao mu da nema potrebe da mi više pomaže. Od te naknade sam mjesečno slao majci 100 a nekada i 200 dinara. Kasnije sam zarađivao više pa sam majci slao i po 300 dinara mjesečno. U medresi sam imao besplatan stan i hranu. Za vrijeme školovanja se nisam napatio“.

Pregledom svjedočanstava vidimo da je Sadik Ribić tokom školovanja bio odličan učenik, primjerenog vladanja. Nakon završenog Srednjeg tečaja Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu dobio je zvanje imama, hatiba, muallima, vjeroučitelja u osnovnim školama te imama-matiča-

ra. Potom je završio još dvije godine Višeg tečaja – Alijje.¹ Imao je tada ukupno četrnaest godina škole: 4 osnovne, 8 medrese i 2 godine Alijje. Pored maternjeg, govorio je i arapski jezik. Sadik-ef. je završio medresu 1932. godine a potom otišao u vojsku, u Bolničku četvu. Tamo je proveo šest mjeseci.² Nakon toga Ulema-medžlis u Sarajevu ga je imenovao za nastavnika medrese i matičara u Bihaću. Na zahtjev Sulejmana Redžića, upravnika Gajretovog konvikta, imenovan je i za viceprefekta u ovoj ustanovi. U to vrijeme obavljao je dužnosti nastavnika medrese, matičara, prefekta konvikta te nastavnika vjeronauke u Gimnaziji. Tu je proveo sedamnaest mjeseci. Imao je 16 časova nedjeljno sa naknadom od 14 dinara po nastavnom satu.³ Nakon toga je na zahtjev Ulema-medžlisa u Sarajevu imenovan prefektom medrese. Po imenovanju stalnog nastavnika vjeronauke u Gimnaziji, 1935. godine, Sadik-ef. ostaje na dužnosti nastavnika medrese i matičara. Ulema-medžlis u Sarajevu ga je 1938. godine imenovao za upravitelja medrese a matičarsku dužnost dodijelio drugoj osobi.

Kupovina imanja za Nižu okružnu medresu u Bihaću

Zahvaljujući Sadik-ef. medresa je kupila ogromnu ekonomiju, 15. maja 1940. godine, površine 211.915 m² za iznos od 251.390 dinara na dražbi imanja Muhamed-bega, sina Hasan-bega Bišćevića.⁴ Sadik-ef. je po ovlaštenju Vakufske direkcije prisustvovao ovoj dražbi. Povodom otvorenja ekonomije medrese upriličena je svečanost kojoj je prisustvovao Fehim-ef. Spaho, tadašnji reisu-l-ulema, i Mehmed Ali Ćerimović, predsjednik Ulema-medžlisa u Sarajevu.⁵ Taj dan je prikupljeno oko 40.000 dinara za potrebe medrese dok su troškovi organizacije svečanosti koštali oko 10.000 dinara.

1. Svjedočanstvo Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu o svršenom srednjem tečaju (ispitu zrelosti), broj: 33/6 od 24. juna 1930. godine/Svjedočanstvo o završenom drugom razredu Višeg tečaja – Alijje, broj: 33/6 od 12. novembra 1932. godine
2. Vojnička isprava broj: 1509. od 16. o8. 1933., vojni rok od 15. o2. do 15. o8 1933. godine, Vojni okrug Travnik
3. Dopis Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za srednju nastavu, broj: 12222, Beograd dana 16. o4. 1936. godine
4. Akt Niže okružne medrese upućen Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Bihaću, broj: 180/40 od 29. juna 1940. godine
5. Obavijest Ulema-medžlisa u Sarajevu Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Bihaću, broj: 8216/40 od 22. augusta 1940. godine

Upravitelju medrese je zamjereno što nije konsultirao Povjerenstvo u Bihaću prilikom kupovine ovoga zemljišta kao ni prigodom organizacije svečanosti.⁶ Sadik-ef. Ribić u svom odgovoru Vakufskoj direkciji u Sarajevu napominje da je imao Ovlaštenje te da nije bilo nikakvih drugih uputa od strane Povjerenstva u Bihaću. Medresa je u Nastavnom planu i programu imala predmet Zadrugarstvo i gospodarstvo, tako da je ova ekonomija dobro došla u realizaciji istoga. Također je na ovaj način pomagala siromašnim đacima koji nisu mogli plaćati smještaj u medresi. Učenici su pomagali pri obradi zemlje sve do 1944. godine, kada je medresa prestala sa radom. Te godine je bilo svega šest učenika koji su bili bez starateljstva a radili su na ekonomiji medrese.⁷

Netom poslije Drugog svjetskog rata, Odlukom Gradskog narodnog odbora u Bihaću, broj: 3489/45 od 21. januara 1946. godine, temeljem člana 3. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji medresi u Bihaću je oduzeto 111 dunuma zemlje. Na rješenje Agrarne komisije o eksproprijaciji ovog zemljišta Povjerenstvo je upućivalo žalbe Okružnom sudu u Bihaću a Vakufska direkcija je tražila povlačenje akata o eksproprijaciji. Sadik-ef. je dana 01. decembra 1949. godine uputio prijedlog Vakufskoj direkciji u Sarajevu da se cijela ekonomija medrese stavi na raspolaganje Gradskoj ekonomiji u Bihaću obrazlažući to činjenicom da se traži prevelik otkup poljoprivrednih proizvoda, čemu ista nije mogla udovoljiti.

Zbog svega navedenog Vakufska direkcija u Sarajevu dostavila je Povjerenstvu Zaključak Saborskog odbora od 22. 12. 1949. godine kojim se cijeli posjed ekonomije medrese ustupa Gradskom narodnom odboru s tim da isti radi očuvanja forme vlasništva plaća Vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Bihaću jedan dinar godišnje zakupnine. Na ovaj način je vakuf medrese sačuvan. Zanimljivo je da je Sadik-ef. imenovan za finansijskog knjigovođu Gradskog poljoprivrednog dobra, kasnije Zemljoradničke zadruge Bihać, tako da je praktično sve vrijeme imao nadzor nad radom ovog vakufa.⁸

6. Dopis Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Bihaću, broj: 274/40 od 07.12. 1940. godine.

7. Dopis Niže okružne medrese upućen Gradskom narodnom odboru u Bihaću broj: 16/46 od 11. marta 1946. godine.

8. Ugovor sastavljen dana 01. jula 1954. godine između Zemljoradničke zadruge u Bihaću i Sadik-ef. Ribića.

Gradska ekonomija je, da bi se oslobodila privatnih posjeda na Otoci izvršila zamjenu zemlje koja je bila u vlasništvu Islamske zajednice sa privatnim licima radi ukрупnjavanja posjeda ekonomije medrese. Uspostavom novog katastra, nakon avionskog snimanja 1971. godine, zemljište zvano "Otoka" površine oko 100 dunuma je uknjiženo u korist Islamske zajednice.⁹ Tačnije, radi se o šest parcela koje se vode u katastru pod ovim imenom u ukupnoj površini od 96.298 m² zemlje.

Od 1965. godine pa sve do agresije na našu zemlju ekonomija medrese se iznajmljuje Zemljoradničkoj zadrugi u Bihaću kao i drugim subjektima koji su se bavili proizvodnjom hrane kao što su: PPPK "Krajina", RO "Žitoprerađiva" i DP "Agrokrajina".¹⁰ Sa ove vremenske distance možemo konstatirati da je zemljište bivše ekonomije medrese najkvalitetnije vakufsko dobro u Bihaću koje danas ima višemilionsku vrijednost. To je jedan od najljepših vakufa na području sadašnjeg Medžlisa IZ-e Bihać, jer se nalazi na otoku okružen sa svih strana rijekom Unom a na ulazu je sagrađen most. Također svjedočimo izuzetnu pronicljivost i viziju koju je imao Sadik-ef. Ribić. Nevjerovatno je šta je sve prošao dobar Sadik-ef. da spasi i sačuva ovaj iznimno značajan vakuf.

Politička neutralnost Sadik-ef. Ribića

Sudbina je htjela da Sadik-ef. živi i radi u različitim društvenim sistemima, međutim često je isticao da ga je sačuvala politička neutralnost. Nije išao na političke skupove, čak nije ni glasao u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. U Bihaću su se smjenjivale različite vojske u Drugom svjetskom ratu. Italijani su se nastanili u medresi a potom je i opljačkali već početkom juna 1941. godine. Tom prilikom su uništene nastavničke knjižice, 255 knjiga na orijentalnim i narodnim jezicima, 465 knjiga na našem jeziku, geografske karte, dva globusa i druga nastavna pomagala. Načinjena šteta, po procjenama Uprave medrese o vrijednosti predmeta iz 1939. godine, bila je u iznosu od 177.500 dinara.¹¹ U to vrijeme sve štete su

9. Dopis Odbora IZ-e Bihać broj: 268/82 od 08. septembra 1982. godine upućen Skupštini Općine Bihać, Odjeljenje katastra.

10. Zakupni ugovor sklopljen 10. marta 1965. godine između Odbora IVZ-e kao zakupodavca i Zemljoradničke zadruge Bihać kao zakupoprimalca

11. Dopis Niže okružne medrese broj: 24/46 od 09. maja 1946. godine upućen Gradskom narodnom odboru,

se ravnale u vrijednosti predmeta iz 1939. godine temeljem akta upućenog od strane Reparacione komisije pri Vladi FNRJ.¹²

Sadik-ef. je vrijeme rata uglavnom proveo na ekonomiji medrese u Kalini kod Bakšaiša. Rijetko kad bi dolazio u čaršiju, kratko se zadržao da obavi poslove i odmah se vraćao na imanje Medrese, koje je bilo locirano u predgrađu Bihaća. Kada su u novembru 1942. godine došli partizani u Bihać, bio je pozvan pred Narodni sud i saslušan. Isljednik se zvao Petar Radović – Perić. Sadik-ef. je obećao da se ničim neće ogriješiti o Narodno-oslobodilački pokret i toga se sve vrijeme držao. Krajem januara 1943. godine Bihać je okupirala njemačka vojska. Sadik-ef. nije išao na doček. Učenici medrese, nekad ih je bilo više nekada manje, bilo ih je i do 35, nisu prisustvovali zborovima niti su sudjelovali u povorkama. Nijedan učenik nije bio pripadnik ustaške mladeži. Dvojica učenika su otišla samovoljno sa imanja medrese i prijavili se u ustaše.

Sadik-ef. je otišao u komandu i tražio njihov povratak s obzirom na to da su bili maloljetni. Narednog dana su pušteni. Kraj rata Sadik-ef. je dočekao u svojstvu ekonomista medrese jer je objekat ove škole bio do temelja uništen. U ličnom kartonu napominje da je slabog imovnog stanja.

Prestanak rada Niže okružne medrese u Bihaću

Zgrada medrese je teško oštećena tokom bombardovanja Bihaća 1944. godine, tako da je osim jugoistočnog dijela skoro do temelja srušena. Preostale dijelove srušila je vojska, a materijal upotrijebila za svoje potrebe.¹³ Sadik-ef. je uložio ogroman napor da medresa nastavi sa radom i nakon Drugog svjetskog rata. U tom smislu je formirao Akcioni odbor čija zadaća je bila prikupljanje sredstava za adaptaciju zgrade Gajretovog konvikta u kojoj bi bila smještena medresa. Predsjednik Akcionog odbora je bio Omer-beg Bišćević, koji je ujedno bio i predsjednik Povjerenstva u Bihaću. Posljednje aktivnosti ovog Odbora bilježimo 25. aprila

---

Odjeljenju za prosvjetu.

12. Dopis Okružnog narodnog odbora broj: 388/46 od 04. 05. 1946. godine, upućen Gradskom narodnom odboru, Odjeljenju za prosvjetu u Bihaću.
13. Dopis Niže okružne medrese u Bihaću broj: 2/46 upućen Kotarskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Bihaću dana 08. januara 1946. godine

1948. godine kada je izvršena predaja sredstava blagajniku. Nakon toga u ovu zgradu je smješten Dom učenika u privredi.¹⁴

Dakle, do ponovnog rada Niže okružne medrese u Bihaću nikada nije došlo. S obzirom na prirodu tadašnje vlasti sve aktivnosti su bile bez uspjeha. Inače, rad medresa nakon Drugog svjetskog rata je bio regulisan Uredbom o ukidanju privatnih škola na teritoriji Bosne i Hercegovine. U članu 7. ove Uredbe stoji da tu ne potpadaju privatne škole sa vjerskim nastavnim programom koje odobri ministar prosvjete. Temeljem tog propisa Ulema-medžlis u Sarajevu je dostavio Ministarstvu prosvjete, Odjeljenju za srednju nastavu, uredbe o Gazi Husrev-begovoj medresi, nižim okružnim medresama i mektebima. U istom dopisu je stajala napomena da je njemački jezik isključen iz nastavnog plana medresa. Na tu molbu Ulema-medžlis nije dobio odgovor pa je upućeno više požurnica, ali bez rezultata.¹⁵

Poznato je da je jedino Gazi Husrev-begova medresa nastavila sa radom dok su sve druge zatvorene. Zemljište na kojem se je nalazila Niža okružna medresa u Bihaću, zk. uložak broj 488, kč broj 1/89, površine 580 m² je nacionalizovano 1959. godine, dakle manje od godinu dana nakon stupanja na snagu Zakona o nacionalizaciji, 26. decembra 1958. godine.¹⁶ S obzirom na to da je bihaćka medresa prestala sa radom a njena ekonomija prešla u vlasništvo Gradskog poljoprivrednog dobra, Sadik-ef. je praktično ostao bez posla u Islamskoj zajednici.

Uputio je više dopisa krovnim organima IZ-e stavljajući se na raspolaganje, međutim ni na jedan nije dobio odgovor.

Razmjena pisama sa prof. Šabanom Hodžićem

Šaban Hodžić je rođen u selu Bokavić, Općina Lukavac kod Tuzle. Završio je Ruždiju u Tuzli a potom četiri razreda Okružne medrese u Sarajevu. Nakon toga upisao se u Šerijatsku sudačku školu. Godine 1925. prekida školovanje radi odsluženja vojnog roka a potom odlazi na Al-Azhar, gdje stječe diplomu el-alimije, što je najviše zvanje na ovom Univerzitetu do

14. Izvještaj Vakufskoj direkciji u Sarajevu od 31. januara 1952. godine. U potpisu je Sadik-ef. Ribić.

15. Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu upućen Upravama svih područnih medresa, broj: 475/46 od 11. 02. 1946. godine

16. Rješenje Narodnog odbora Općine Bihać broj: 03-67/1/59 od 19. 09. 1959. godine

uvođenja doktorskog studija. Po povratku u domovinu radi jedno kraće vrijeme u Behram-begovoj medresi a nakon toga četiri godine u Skoplju da bi 1934. godine bio angažiran u svojstvu profesora gimnazije u Bihaću. Pored toga je bio i honorarni nastavnik u Nižoj okružnoj medresi i odgajatelj u Gajretovom konviktu. U to vrijeme je i Sadik-ef. Ribić živio i radio u Bihaću. Tu je nastalo prijateljstvo koje je trajalo cijeli život dvojice ahbaba. Jako su zanimljiva pisma koja su razmjenjivali prof. Hodžić i Sadik-ef. U pravilu su bila otkucana pisaćom mašinom i potpisana. Pisana su sa ogromnim povjerenjem i međusobnim uvažavanjem, često sa vrlo duhovitim opaskama. Primjećujemo da u pismu prof. Hodžića upućenom Sadik-ef. 09. septembra, nije navedena godina. Pretpostavljamo da je to mogla biti 1965/66. godina budući da prof. Hodžić napominje da je napisao *Istoriju islamske kulture* i čekao punih četrnaest mjeseci da je pregledaju, a Konkurs je objavljen 1964. godine. Komisija je brojala tri člana: Hukića, Tulića i Ševu. Jedna od primjedbi je bila *da autor nije posvetio dovoljno pažnje bratstvu i jedinstvu Muhammeda, a.s., i muslimana sa medinskim Židovima*. Možemo pretpostaviti težinu ovakve primjedbe šezdesetih godina prošloga stoljeća.

Odlazak u penziju

Sadik-ef. Ribić je 01. 06. 1969. godine otišao u prijevremenu starosnu penziju koja je iznosila 726,70 dinara mjesečno.¹⁷ Tada je imao ukupno 59 godina života te 35 godina, 7 mjeseci i 5 dana radnog staža. Odmah po odlasku u penziju obavijestio je Odbor IZ-e u Jajcu da želi redovno uplaćivati 30 novih dinara na ime pomoći Džematu Jezero, i to imamu 20 te za svjetlo u džamiji 10 dinara.¹⁸

Prema podacima iz ličnog dosjea vidimo da je bio zaposlenik medrese od 26. 10. 1933. godine do 31. 12. 1946. godine, Vakufskog povjerenstva u Bihaću od 01. 01. 1947. do 14. 01. 1950., zaposlenik Gradskog poljoprivrednog dobra od spomenutog datuma do 30. 06. 1954., Državnog osiguravajućeg zavoda – Filijala Bihać od 01. 08. 1954. do 31. 12. 1961., Osiguravaju-

17. Rješenje Komunalnog zavoda za socijalno osiguranje Banja Luka, Služba invalidsko-penzijskog osiguranja Bihać, broj: P. 9188/II od 02. 06. 1969. godine

18. Dopis Sadik-ef. Ribića upućen Odboru IZ-e Jajce od 04. 08. 1970. godine.

ćeg zavoda Bihać od 01. 01. 1962. do 31. 12. 1967. i Zavoda za osiguranje i reosiguranje "Jugoslavija" – Filijala Bihać od 01. 01. 1968. do 31. 05. 1969. godine. U osiguravajućem zavodu Sadik Ribić je imao specijalno radno vrijeme. Jedino je on radio od 9 do 17 sati dok je ostalim uposlenicima radno vrijeme bilo od 8 do 16 sati. Iako je posljednji sat radnog dana provodio sam u kancelariji, nikada nije otišao sa posla niti minutu ranije. U posljednje tri godine, pred odlazak u penziju, u osiguravajućem zavodu je obavljao poslove šefa interne kontrole i kontrolora filijale.

Angažiranje u Odboru IZ-e Bihać

Sadik-ef. je prerano otišao u penziju da bi mogao, u punom kapacitetu, hizmetiti svojoj vjeri i Zajednici. Bio je predsjednik Odbora IZ-e Bihać u dva mandatna perioda, počev od 1970. godine.¹⁹ Molili su ga da prihvati i treći mandat, ali on to nije htio.²⁰ Sadik-ef. nije nikada naplatio ni dinar iz blagajne OIZ-e na ime naknade za obavljanje funkcije predsjednika. Takav je bio njegov odnos prema novcu Islamske zajednice i općenito naspram vakufa. Ipak su ga "kolege" često optuživale šaljući dopise u Rijaset i Vrhovno starješinstvo IZ-e u SFRJ žaleći se na neke njegove postupke. Međutim mnogi smatraju da je Odbor IZ-e Bihać najkvalitetnije funkcionirao dok je na čelu ove institucije bio Sadik-ef. On je dokinuo plaćanje imama u naturi, regulisao im radni staž, uveo platne liste te obavezni završni račun.²¹ Naložio je da se popiše sva pokretna i nepokretna imovina u džematima. Inventar džamija i Odbora IZ-e Bihać je posebno numerisan. Na inicijativu Sadik-ef. uvedena je međuodborska saradnja predsjednika i vjerskoprosvjernih referenata na području Bosanske krajine. Sastanci su se održavali dvomjesečno. Također su i imami imali obavezne sastanke svakog prvog i petnaestog dana u mjesecu. Njegovom zaslugom je sagrađena montažna zgrada OIZ-e sa više kan-

---

19. Zapisnik o formiranju kandidatske liste za članove Odbora IZ-e u Bihaću., sastavljen dana 18. 10. 1970. godine u Fethiji džamiji. Sadik-ef. Ribić se nalazio na poziciji 1, kao nosilac liste.

20. Funkciju vjerskoprosvjernog referenta u prvom razdoblju je obavljao Husein-ef. Prošić. Naslijedio ga je Mehmed-ef. Malkoč, ugledan alim i dobar vaiz.

21. Na području Odbora IZ-e Bihać, sedamdesetih godina prošloga stoljeća, imami su primali naknadu za rad u žitu, drvima za ogrjev i drugim životnim potrebštinama. Takav oblik naknade za rad se zvao „plaćanje u naturi“. Većina imama u to vrijeme je bila na ivici siromaštva.

celarija i salom za sastanke. Svečano otvorenje ovog objekta je bilo 1974. godine.

I danas se u ovoj zgradi nalaze kancelarije Medžlisa IZ-e Bihać. Bio je član Vrhovnog i Republičkog sabora. Njegov doprinos u radu ovih organa je ogroman. S puno ozbiljnosti i predanosti je obavljao poslove. Često je držao vazove u lokalnim džema'atima za koje se dugo pripremao. Gotovo svako predavanje je imao u pisanoj formi. Nekoliko puta je bio izaslanik reisul-uleme na svečanostima povodom otvorenja džamija. Imao je običaj čuvati dokumente. Skoro svaki dokument je imao u duplikatu ili njegov prijepis. Zahvaljujući njegovoj pedantnosti danas smo u prilici rasvijetliti sudbinu mnogih vakufa u Bihaću. Živio je skromno. Iza njega nije ostalo ništa od imovine. Ostale su samo knjige i bogata arhivska građa. Sadik-ef. Ribić je preselio na ahiret 1993. godine. Mezar mu se nalazi u haremu Bakšaiške džamije u Bihaću. Zbog svega navedenog zaslužio je da se jedna ulica zove njegovim imenom. Ovom gradu je poklonio skoro šezdeset godina aktivnog rada. Smatramo da Medžlis IZ-e Bihać treba posvetiti jedan dan u godini ovom čestitom čovjeku. Toga dana bi se govorilo o Sadik-ef. a bihaćki imami bi mu proučili hatmu. Mišljenja smo također da Medžlis IZ-e Bihać treba ustanoviti nagradu za jačanje i afirmaciju vakufa koja bi se zvala: "Sadik-ef. Ribić". Makar toliko mu dugujemo.

Hadži hafiz Mehmed Teufik-ef. Azapagić

130 godina od nastanka djela “Risala o Hidžri”

Dr. sc. Suadin Strašević

Tuzla

suadinstrasevic@gmail.com

UVOD

Prije tačno 130 godina, tačnije 1884., učeni Mehmed Teufik-ef. Azapagić, tadašnji tuzlanski muftija i kadija, suočen sa masovnim valovima iseljavanja Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine, koji su bili nezadovoljni austrougarskom okupacijom, stavlja se na čelo pokreta protiv iseljavanja. U svojoj petoj deceniji života piše djelo *Risala o hidžri*, u kojem poziva Bošnjake da ostanu u domovini. Ovaj rad je osvrt na djelo, prostor i vrijeme u kojem je djelovao reis Azapagić.

Biografski podaci¹

Hadži hafiz Mehmed Teufik-ef. Azapagić bio je sin Osman-bega. Rođen je 1838. godine u Tuzli. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u rodnom gradu, a potom je školovanje nastavio u Istanbulu, gdje završava te-

1. Biografiju Mehmeda Teufika-ef. Azapagića, djelimično sam razmatrao u svom magistarskom radu „Kotarski šerijatski sud u Tuzli 1882-1918“, kojeg sam odbranio 2008. godine, na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli. Mentor rada bio je uvaženi profesor Fikret Karčić, op. aut.

Mehmed Teufik-ef. Azapagić.

ološke nauke. Po završetku školovanja vraća se u Tuzlu, gdje je postavljen na dužnost upravitelja ruždije. Istovremeno obavlja poslove kadije u Šerijatskom sudu u Tuzli. Poslove kadije obavljao je od 1868. do 1887. godine. Na ovim dužnostima zatječe ga austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine 1878. godine. Godine 1887., po osnivanju Šerijatske sudačke škole u Sarajevu, imenovan je za njezinog prvog direktora.² Na tom položaju ostaje do 1893. godine, kada je postavljen na mjesto reisu-l-uleme u Bosni i Hercegovini. Na vlastiti zahtjev odlazi u penziju 1909. godine.³

Potom se vraća u Tuzlu, gdje umire 22. 05. 1918. godine. Ukopan je u haremu Jalske džamije u Tuzli.

Kao izvrstan poznavalac hadiske znanosti, Azapagić je, kao reisu-l-ulema, držao javna predavanja iz Buharijine zbirke hadisa u Hanikahu Gazi Husrev-bega u Sarajevu. Veoma posjećena predavanja održavala su se petkom prije džume. Pored ovih predavanja Azapagić je prevodio i tumačio *Mesneviju*, djelo Dželaludina Rumija. Azapagić je poznao arapski, turski i perzijski jezik te djelimično i njemački. Podržavao je časopis *Behar*, kojeg je pokrenula grupa okupljena oko Safvet-bega Bašagića, kao i dobrotvorno društvo „Gajret“.⁴

2. O Šerijatskoj sudačkoj školi vidjeti: Suadin Strašević, „Šerijatska sudačka škola u Sarajevu, osnivanje i rad u kontekstu primjene i razvoja šerijatskog prava“, Časopis *Novi Muallim*, Udruženje ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2009., br. 37., 112-116.

3. O tome kako je i zašto penzionisan Mehmed Teufik-ef. Azapagić vidjeti u: Mina Kujović, „Kako je penzioniran reisu-l-ulema Mehmed Teufik-ef. Azapagić 1909. godine“, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, broj 9-10, Sarajevo 2009., 989-993.

4. Vidjeti: Hivzija Suljkić, „Kratka povijest početnog islamskog obrazovanja u Tuzli, 346-349.“; *Hikmet*, period VII, broj 9-10 (81-82), Muftijstvo IZ-e Tuzla, Tuzla, 1994., 346-347.; Suadin Strašević, „Kadije Kotarskog šerijatskog suda u Tuzli 1882-1918., Šerijatske sudije u Bosni i Hercegovini u razdoblju Austro-Ugarske uprave“; *Bošnjački pogledi*, prilog za vjeru, kulturu i društvena pitanja, specijalni prilog; *Preporod*, Islamske informativne novine, god. XXXIX, broj 16/906., 15. august, Sarajevo, 2009., 40-42.

Imao je jednog sina i tri kćerke: Nurdin-beg, Arifa (Zekija), Refija i Zumreta. Arifa (Zekija) bila je udata za Jusuf-ef. Midžića, kadiju Šerijatskog suda u Tuzli, koji je od 1920. do 1928. bio predsjednik Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu.⁵

Historijski kontekst u kojem Azapagić piše svoje djelo

Godine 1878. Austro-Ugarska je okupirala Bosnu i Hercegovinu. Nezadovoljni okupacijom i novonastalim okolnostima, Bošnjaci se počinju, sa većim ili manjim intenzitetom, iseljavati iz Bosne i Hercegovine, najčešće u Istanbul, ali i u druge gradove u unutrašnjosti Osmanskog carstva.⁶

Val iseljavanja Bošnjaka bio je posebno brojan u toku i poslije 1882. godine.⁷ Naime, Austro-Ugarska je smatrala da je jedno od vrlo krupnih političkih pitanja na kome je trebalo poništiti sultanov suverenitet na Bosnu i Hercegovinu, bilo pitanje prava podizanja regruta iz ove zemlje. Vojni krugovi Monarhije, smatrali su da je Bosnu i Hercegovinu potrebno što prije uključiti u carstvo.⁸

Poslije višemjesečnih priprema, 4. novembra 1881. godine, proglašen je privremeni odbrambeni zakon za Bosnu i Hercegovinu, kojim je bosansko stanovništvo obuhvaćeno redovnom vojnom obavezom. Zakon nije izazvao širu diplomatsku krizu, ali je u Bosni i Hercegovini unio nemir među stanovništvo. U istočnoj Hercegovini krajem 1881. i početkom 1882. godine, buknuo je ustanak, koji je poslije nekoliko mjeseci borbe ugušen.⁹

5. Vidjeti: Podaci iz zemljišne knjige, Tuzla XX/951., do 100., Općinski sud Tuzla, zemljišno-knjiški ured, Gruntovnica Tuzla, 67-69.; Refik M. Hadžimehanović, „Tuzlanske muftije“, 161-171., *Takvim* za 1983. godinu, Predsjedništvo udruženja islamskih vjerskih službenika u SR BiH, štampa ROGD „Iskra“ Vinkovci, bez godine izdanja, 163.

6. Vidjeti: Osman Lavić, „Iseljavanje Bošnjaka muslimana iz BiH za vrijeme Austro-Ugarske vladavine i Risala Mehmeda Teufika Azapagića“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XVII-XVIII, 123-130., Sarajevo, 1996., 126.

7. Vidjeti: Vojislav Bogićević, „Emigracije muslimana iz Bosne i Hercegovine u Tursku u doba austrougarske vladavine 1878-1918. godine, 175-188.“; *Istorijski zbornik*, god. III, broj 1-4, Zagreb, 1950., 175-176.; Muhamed Hadžijahić, „Uz prilog prof. Vojislava Bogićevića, Emigracije muslimana iz Bosne i Hercegovine u Tursku u doba austrougarske vladavine 1878-1918. godine“, 189-192., *Istorijski zbornik*, god. III, broj 1-4, Zagreb, 1950., 191-192. Vidjeti i: Suadin Strašević, „Egzodus pradjedova“, *Preporod*, Islamske informativne novine, broj 23/985., 01. decembar, Sarajevo, 2012., 25.

8. H. Kapidžić, *Hercegovački ustanak 1882. godine*, Veselin Masleša Sarajevo, Sarajevo, 1958., 89-90.

9. Vidjeti: Ilijas Hadžibegović, Mustafa Imamović, „Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske vladavi-

Historičar Robert Donia smatra da je iseljavanje Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine bio oblik bosanskog protesta protiv austrougarske vladavine. Iseljenici su se okupili oko Fehima Džumišića i Osmana Čengića te su Porti upućivali pisma i peticije u kojima su isticali težak položaj Bošnjaka u Bosni, pri tome navodeći i zasluge koje je Bosna imala u vrijeme uspona, ali i odbrane Osmanskog carstva. Također, pisma su ukazivala na početak aktivne političke borbe.¹⁰

Risala o hidžri Mehmeda Teufik-ef. Azapagića

Najznačajnije djelo Mehmeda Teufik-ef. Azapagića je *Risala o Hidžri*. Ovo djelo napisao je u vrijeme dok je kao muftija službovao u Tuzli, 1884. godine, prvo na arapskom a potom 1886. godine i na turskom jeziku. Izdanje na turskom jeziku štampano je u knjižari „Vatan“.¹¹

Risala je podijeljena na tri dijela. Prvo poglavlje govori o pojmu hidžre, hadisima koji govore o hidžri, te Azapagić navodi i različita mišljenja učenjaka o hidžri. Drugi dio djela, pored ostalog, govori o džumi, bajramima te o kadijskoj službi u nekim islamskim zemljama. U trećem dijelu govori o pojmu i značaju fetha. Također, i sam kao kadija i vrstan poznavalac Šerijata, Azapagić navodi da: „sudija treba da pronikne u skrivene namjere zahtjeva ili žalbe“.¹²

Azapagić, kao učenjak, pomno prati zbivanja u svijetu i posebno u islamskim zemljama i razumijeva nastupajuće promjene, te svojim aktivnostima koje, pored reformatorskog u sebi sadrže i, za one prilike revolucionarne ideje, nastoji pronaći izlaz za Bošnjake u veoma dramatičnim okolnostima u kojima se jedan svijet urušavao a drugi još nije bio sagrađen, da tako kažemo.

---

ne“, 173-234., u: grupa autora, *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Štab Vrhovne komande oružanih snaga RBiH, Sarajevo, 1994., 183.; Zijad Šehić, *U smrt za cara i domovinu!*, *Bosanci i Hercegovci u vojnoj organizaciji Habsburške monarhije 1878.-1918.*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2007., 29-30.

10. Robert J. Donia, *Islam pod Dvoglavim orlom: Muslimani Bosne i Hercegovine 1878-1914.*, Naklada ZORO, Zagreb-Sarajevo, Institut za historiju Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2000., 44, 87-91.

11. Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu posjeduje dva primjerka Azapagićevog djela na arapskom jeziku, jedan primjerak je prepisao Mehmed Handžić. Pogledati: Kemal Bašić, Midhat Spahić, *Znameniti Tuzlaci*, Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ Tuzla, Tuzla, 2005., 25.

12. *Ibid*, 110-113.

Azapagić nastoji da uvjeri Bošnjake da ostanu u domovini, navodeći da Bošnjaci mogu živjeti u Bosni i Hercegovini i pored vlasti Austro-Ugarske. Na taj način nastoji da zaustavi valove iseljavanja iz Bosne i Hercegovine, ali istovremeno Azapagić, kao što smo naveli, aktivno traži za rješenjima. Azapagićevo djelo imalo je izuzetan odjek, njegovim nastojanjima pridruživali su se i drugi bošnjački intelektualci, te je, možemo slobodno kazati, nastajao cijeli jedan pokret protiv iseljavanja iz Bosne i Hercegovine. Tako je hadži hafiz Muhamed Emin Hadžijahić u listu *Vatan* 1884. godine, objavio članak pod naslovom: „Patriotizam“, u kojem poziva „zemljake da ostanu u domovini“.¹³

U svom djelu Azapagić navodi: „Hidžra Božijeg Poslanika bila je u djetinjstvu islama i ona je kretanje koje rezultira snagom i mladošću, ona je napuštanje domovine radi osvajanja domovine, seljenje iz zemlje radi osvajanja zemlje, odlazak iz straha od poniženja sa namjerom za povratak sa slavom i ponosom, to je seljenje iz straha slabosti i propasti, radi pripreme za povratak, ispunjenje snagom i čašću, izbor djelimičnog zla da bi se ostvarilo potpuno dobro“. „Međutim danjašnja hidžra“, nastavlja Azapagić, „u vrijeme zenita islama, to je pokret okrenut ka slabosti, koji proizvodi slabost na slabost, to je kao potrošiti novac da bi se zaradio novčić. Prodaja dragulja domovine, bez sumnje skupocjenog, da bi se kupio običan kamen i blato, i opet nesigurno.“¹⁴

Azapagićevo djelo smanjilo je valove iseljavanja Bošnjaka, donekle potisnulo osjećaje zbunjenosti i beznada i, na kraju, bez sumnje imalo izuzetan utjecaj na razmišljanja o budućnosti. Na kraju, iako je od nastanka ovoga djela prošlo punih 130 godina, čini se da neka od razmatranih pitanja i nisu izgubila na aktuelnosti, čak naprotiv.

13. Ibrahim Kemura, „Dva patriotska apela bosanskih muslimanskih prvaka iz prvih godina Austro-Ugarske okupacije“, *Glasnik Islamskog starješinstva u SFRJ*, broj 9-10, Sarajevo, 1970., 436-443.

14. www.okc-gradacac.com, pristupljeno 26. 03. 2014. godine.

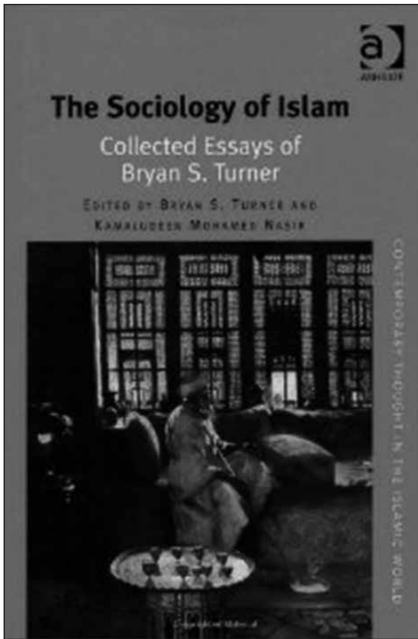

Sociologija islama u fokusu riječ o nekoliko recentnih publikacija

Nevad Kahteran

Autor ovog kraćeg prikaza je posve svjestan temeljne činjenice da su glavni sociološki časopisi, koji su ujedno glavni barometri promjene i respektabilnosti u ovom području istraživanja, pod potpunom kontrolom onih koji još uvijek kazuju i pišu o “čistoj” sociologiji, tj. da savremena sociologija proizlazi iz zapadnjačkog kalupa. Ipak, u međuvremenu dolazi do pomjeranja granica na koje želimo ukazati, bez imalo pretenzija da prikaz bude sveobuhvatan i iscrpan, već radije informativan, odnosno želja nam je tek išaretiti u pravcu pomjeranja koje bi, ipak, daleko više moglo zadovoljiti muslimanske istraživačke senzibilite u ovoj domeni.

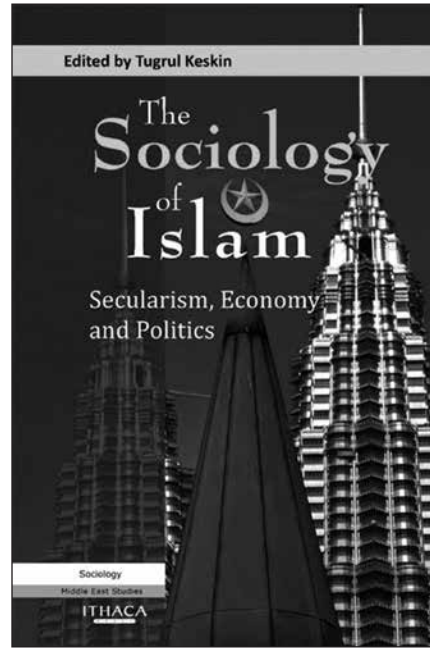
K tomu još, čini se da se svjesno previđa činjenica da je upravo Ibn Khaldūn prvi uveo svoju znanost o društvu (*ʿIlm al-ʿImrān*) oko 778. po Hidžri (1377), a ne francuski filozof August Comte (1798-1857), potonji je rođen gotovo četiri i po stoljeća nakon prvog utemeljivača.

The Sociology of Islam. Collected Essays of Bryan S. Turner

(*Sociologija islama*. Sabrani eseji Brajana S. Turnera), Ashgate, august 2013, str. 324.

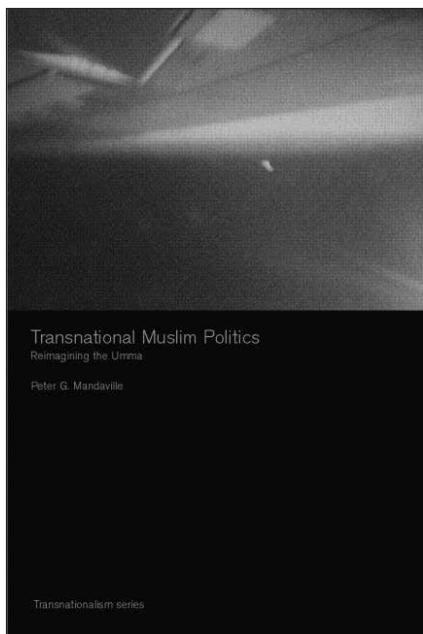
Ovo je knjiga koja raspravlja odnos između islama i ideja zapadnjačkih društvenih mislilaca (kapitalizam, orijentalizam, modernost, gender i brojna druga).

Tugrul Keskin (ed.). The Sociology of Islam: Secularism, Economy and Politics.

(*Sociologija islama: sekularizam, ekonomija i politika*), Ithaca Press, juni 2012, str. 520.

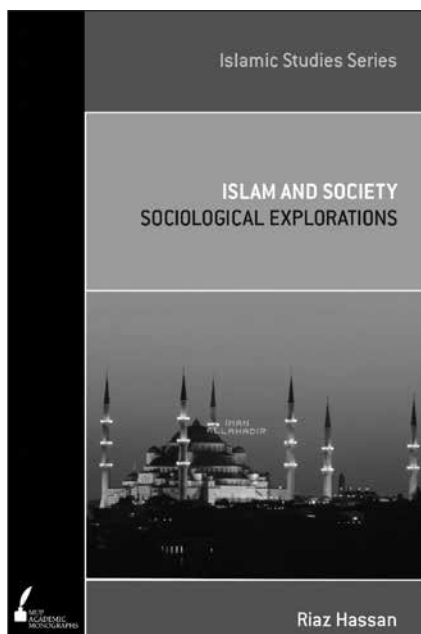
Knjiga je namijenjena svima onima koji žele ostvariti uvide u kompleksnosti muslimanskih društava, moćnih neoliberalnih ekonomskih procesa u globaliziranom svijetu, muslimansko razumijevanje sekularizma, modernosti, države, kolektivnog identiteta, imigracije, islamske političke misli i ekonomije, te društvene i političke transformacije.

Peter G. Mandaville. Transnational Muslim Politics: Reimagining the Umma.

(*Transnacionalna muslimanska politika: ostajući i dalje u službi ummeta*), Routledge, 2002, str. 256.

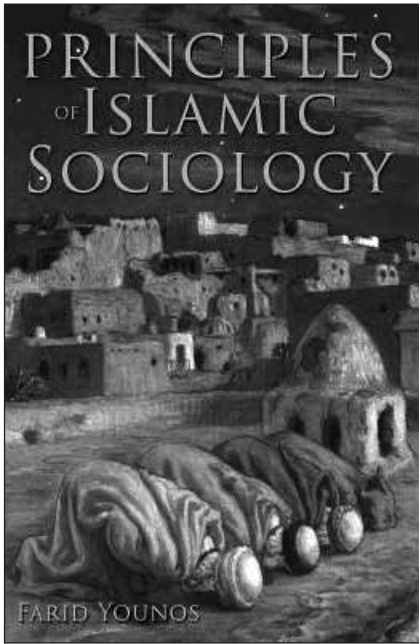
Knjiga o internacionalnim odnosima i translokalnim politikama, modalitetima translokalnosti, politici i zajednici u muslimanskoj dijaspori, transnacionalnim javnim sferama, informacijskim i tehnološkim komunikacijama u muslimanskom svijetu te ostajanju i dalje u službi ummeta.

Riaz Hassan. Islam and Society: Sociological Explorations.

(*Islam i društvo: sociološka istraživanja*). Melbourne University Publishing, juni 2013.,

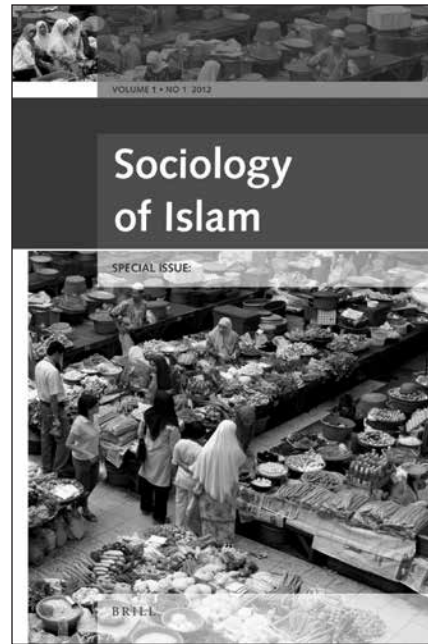
Sedam eseja sabranih u ovome svesku istražuju ključne rasprave u savremenoj sociologiji islama, dok je sam autor naširoko pisao o muslimanskim društvima u svojoj akademskoj karijeri koja je trajala preko 40 godina.

Farid Younos. Principles of Islamic Sociology

(Principi islamske sociologije), AuthorHouse, 2011, str. 184.

Autor uspješno demonstrira principe islamske sociologije u ovoj knjizi kao afganski Amerikanac koji je predložio Američkom kongresu mirovni plan za Afganistan nazvan „SEE“ (sigurnost, ekonomija i obrazovanje). Inače je prominentni sociolog koji predaje na the California State University-East Bay.

Sociology Of Islam Journal (Brill).

FALL 2012 Volume 1 (www.brill.nl/soi)

Sociology of Islam. Gary Wood, Virginia Tech i Tugrul Keskin (eds), Portland State University.

Sociologija islama (SOI) je časopis koji predstavlja akademski forum koji je ponudio sociološke okvire za izučavanje ove poddiscipline.

Kontakt osoba za potencijalne saradnike iz našeg regiona je: Tugrul Keskin ili Gary Wood, a elektronska adresa urednika: sociologyofislam@yahoo.com

Tugrul Keskin je docent na Portland State University. Skype: keskintugrul

Ovo su tek neki od već postojećih „pomjeranja“ i odalečivanja od tzv. „čiste“ sociologije. Konačno, hoće li socijalna struktura islama i muslimanskih društava ostati zarobljena u eurocentrističkim stupicama unutar društvenih znanosti ili se ipak na internacionalnoj sceni već pomalja generacija koja će istražiti khaldunovsku historijsku sociologiju muslimanskih društava koja se temelji na neeuropskom pristupu, čitanjima i aplikacijama njegove teorije? Ovo je odsudno pitanje cjelokupne so-

ciologije islama i muslimanskih društava u neoliberalnoj globalizaciji, napose islama na Zapadu: od imigracije do globalnog islama, tj. od fobije prema islamu do njegovog razumijevanja. Ujedno, s radošću pogledamo na posve izgledniju mogućnost da se unutar naše akademske zajednice pomoli čitavo jato mladih istraživača posvećenih ovakovrsnim temama, koji bi bez ideoloških natruha i bez ikakvih krzmanja ušli u prostor ovakovrsne sarađivačke konverzacije s internacionalnim sociolozima.

Odnos vjere i države u Kraljevini Saudijskoj Arabiji i uloga vehabijuskog pokreta u vlasti*

Tevfik el-Sejf¹

saudijski istraživač i mislilac
tawfiq_alsaif@hotmail.com

Religija je glavni izvor legitimiteta vlasti u svim arapskim zemljama, uključujući i one čije vladajuće strukture čine sekularizirane elite. U tim zemljama formula je prilagođena tako da omogućava svakoj od strana, zvaničnim religijskim predstavnicima i vladajućoj eliti, da rade paralelno: svaka od tih strana ima svoj vokabular, diskurs i ima svoje polje rada i djelovanja u kome ga niko ne ometa.

Međutim Saudijska Arabija je u tome izuzetak. Ona predstavlja poseban slučaj, jer država nije uspostavila niti je naslijedila vjerske institucije, kao što je to slučaj sa većinom drugih zemalja, već suprotno tome vjerske elite su, zajedno sa političkim aktivno, sudjelovale u osnivanju i prilično dugom očuvanju države. To je ono što objašnjava izmiješanost vjerskog sa političkim diskursom. S druge strane, od strane predstavnika vjerske zajednice, u jednom periodu dolazi do neprihvatnje nekih as-

¹*. Rad predstavljen na Naučnom simpozijumu "Vjere i države u arapskom svijetu", održanom u organizaciji Centra za arapsko jedinstvo i studije te Švedskog instituta u Tunisu, oktobar, 15-17, 2012. Vidi, npr., Bekir bin Abdullah abu Zejd, *Hasais el-džezire el-arabije*, Rijad, štamparija Adva' el-bejan, 1421 h.g./1981.g.

pekata u životu predstavnika državnih institucija. Ti aspekti su opisani kao sekularni, a ima i neprihvatanje nekih njihovih politika.

Stvari se uvijek počnu kretati u jednom smjeru, kao što je to Maks Veber naglasio, kad se tradicionalna društva nađu na udaru vjetrova modernosti. Tada se taj utjecaj ne ograničava samo na obnovu postojećih okvira, već se ta društva počinju reorganizovati na sasvim drugačiji način rušeći svojom ritmičnošću prethodno stanje kao i samu strukturu tradicionalnih društava.

U saudijskom društvu zastupljene su sve pravne škole (mezhebi), ali doktrina šejha Muhammada ibn Abdulvehhaba, ili mezheb selefizma kako ga sada zovu, koja je izvedena iz tog diskursa je, ustvari, jedina zvanično priznata od strane države. Zvanična vjerska zajednica se zasniva na ovoj doktrini, a njeni zvaničnici, šejhovi su učitelji te doktrine. Upravo ta doktrina je predmet razmatranja ovog rada.

Rad prati putanju odnosa između vjerskih i političkih institucija u Kraljevini Saudijskoj Arabiji u proteklih pedeset godina. Ispostavilo se da se početno partnerstvo pretvorilo u čvrst savez u fazi formiranja države, zatim svjedočimo i početke diferencijacije i udaljavanja između ova dva saveznika čiji se putevi razilaze. Čak je posljednjih nekoliko godina situacija prešla u osjećaj uzajamne negacije i međusobnog sumnjičenja.

Uvodne napomene

Prije početka, želim ukazati na neke specifičnosti vehabizma (selefizma), koga karakteriše kultura usmene naracije jer on se pretežno oslanja na tradiciju (hadis) kao glavni izvor vjerezakona i šerijatskih propisa u poređenju sa tri ostala izvora. Selefizam se oslanja na uproštenu vjeru, doktrinu pojedinca. Tome treba dodati njegovu kulturno-historijsku poveznost sa Saudijskom Arabijom, kao njegovim rodnim tlom i domovinom. Posljednji elemenat razumijevamo iz činjenice da se za uvaženim alimima - nesaudijskog porijekla - posezalo samo etapno, međutim oni nisu dosegali poziciju vodeće uloge u tradicionalnom vjerskom pokretu. Takvi su bili: Abdu-l-Rezzak Afifi, Ebu Bekr el-Džezairi, Muhammed Mahmud Savaf, Nasiruddin el-Albani i Menn'a el-Kattan, mada su neki od njih dobili saudijsko državljanstvo. Također je primjetna jasno nagla-

šena arapska komponenta jer u selefijskom mezhebu nema značajnog alima niti utjecajnih pisaca nearapa. Postoje djela istaknutih selefijskih učenjaka koja govore o posebnosti Arabijskog poluotoka i njegovog značaja u vjerskom i historijskom kontekstu.²

Utjecaj lokalne komponente je značajan u poluorganskoj vezi između selefizma i saudijske države, i u imenovanju rukovodstva pokreta. Tradicionalni društveni ambijent ovog mezheba je vjerskim službenicima (duhovnicima) dao ključno mjesto u društvu i društvenim kretanjima. Za razliku od drugih arapskih društava, kao što je slučaj sa Egiptom, na primjer, koje ne vidi ništa loše u tome da Sejjiđa Kutba smatraju značajnijim od bilo kojeg drugog alima. To je primjetno, također, i kod Muslimanske braće, najvećeg vjerskog pokreta u Egiptu, u kome nema ni jedne važnije vjerske ličnosti.

Prvo: zvanična vjerska zajednica

Nema podataka o preciznom broju saudijskih vjerskih službenika. Ali brojke koje ćemo kasnije prezentirati daju opću ideju o brojnosti ovog staleža, čija većina pojedinaca je svojim članstvom i egzistencijalno povezana sa institucijom države.

Vijeće visoke uleme (Hej'etu kibar el-ulema) je na vrhu službene organizacije vjerske zajednice. Osnovano je Kraljevim dekretom u augustu 1971.g. i, kako je sugerisano u njegovom nazivu, uključuje one alime koji su najkompetentniji u oblasti vjerskog prava (Šerijat). Ali ovo nije uvijek bio slučaj, iz razloga različitih kriterija za identifikaciju najkompetentnijih, a ponekad i zbog drugih administrativnih razloga koje diktira potrebu za harmonizacijom unutar Vijeća, kao i političkih kriterija koji se odnose na distribuciju centara moći države i potrebe koje nisu predmet diferencijacije u nauci.³

---

2. Vidi, npr., Bekir bin Abdullah Ebu Zejd, *Hasais el-džezire el-arabije*, Rijad, Štamparija Adva' el-bejan, 1421. h.g./1981.g. Za šire upoznavanje sa Vijećem visoke uleme vidi: Sulejman el-Dahjan, „Hejtu kibar el-ulema fi el-su'udijeti, el-te'sisu ve-el-vazifetu“, u: Tereki el-Dehil, muharrir, *Hiraetu-l-iman*: El-Mu'essesetu el-dinijetu, treće izdanje (Dubej, Merkez el-misbar li-d-dirasat ve-l-buhus, 2011.), strana 71-101.

3. Stalno zaposlenje za 140.000 državna službenika za rad kao imami i mujezini, El-Vifak, 04. oktobar 2010.g. <<http://www.alweam-actiona-show-id-12057.htm>> Interesantno je napomenuti da je Ministar vakufa ranije negirao da namjerava otvarati nova radna mjesta, al-jazirah, 25. maj. 2006.g. <<http://www.al-jazirah.com/2006/20060525/1n59.htm>> a prema statistici Ministarstva vakufa stvarni broj službenika

Zatim na drugoj poziciji u piramidi vjerske organizacije dolazi Vrhovno sudsko vijeće (Medžlisu el-kada' el-eala). Ono je osnovano 1975.g. Njime je, obično, predsjedavao vrhovni sudija, ali je u posljednje vrijeme vlada izašla sa primjedbom o potrebnim administrativnim i sudskim promjenama. Vrhovno sudsko vijeće je vrhovni sudski autoritet i njemu se upućuju krupna pitanja koja je prethodno bilo nemoguće riješiti na sudovima ili koja mu po zakonu pripadaju, kao što su presude o ubistvima.

Na trećem mjestu su specijalizirana religijska ministarstva od kojih su najvažnija Ministarstvo pravde, Ministarstvo vakufa i islamskih pitanja zatim samostalne religijske organizacije kao što su: Organizacija naređivanja dobra i odvrćanja od zla, Muslimanska svjetska liga, Međunarodna akademija islamskog prava i, na kraju, Svjetski forum muslimanske omladine (El-Nedva).

Tu su i dva univerziteta islamskih nauka: Islamski univerzitet u Medini i Islamski univerzitet imam Muhammed bin Saud u Rijadu, koja administrativno i finansijski potpadaju pod Ministarstvo visokog obrazovanja. Tradicija je bila da se uzima u obzir mišljenje zvaničnika visoke uleme kod imenovanja njihovih administrativnih rukovodilaca i akademskih rukovodilaca. U posljednje vrijeme se javljaju znakovi da ovakva praksa sve više blijedi, pogotovo nakon što je kralj u martu 2007. imenovao rektore ova dva univerziteta koji su bili izvan uobičajenog, poznatog kruga tradicionalne uleme, a to su dr. Muhammed Ali el-Ukla na ranije spomenutom Islamskom univerzitetu u Medini i dr. Sulejman eba el-Hajl na Islamskom univerzitetu imam Muhammed bin Saud u Rijadu.

Godine 2008. broj vjerskih službenika pod nadzorom vjerskih zvaničnika je bio preko 250.000 radnih mjesta ili oko 25 % od ukupnog broja radnih mjesta u vladinom sektoru. U novinskom izvještaju iz 2010.g. stoji da će Ministarstvo vakufa imenovati 140.000 mujezina i imama džamije sa stalnim zaposlenjem.⁴ Broj džamija u Kraljevini će biti do 72.000.

---

po džamijama 2008. g. je bio 78347. Za više informacija vidi: Stranica Ministarstva vakufa <<http://www.moia.gov.sa/Menu/Pages/%D9%8Dstatistics2.aspx>>.

4. Tefvik el-Sudejri, pomoćnik u Ministarstvu vakufa, u El-Dava, 6 rebiu-l-sani 1431.h.g., 21.mart 2010.g. <<http://www.aldaawah.com/?p+310>> Prema statistici Ministarstva vakufa broj džamija pod nadzorom ministarstva je 55266 pored 3604 musale posebno predviđene za bajrame. Ovaj broj ne obuhvata džamije

Uprava ureda za promociju dobra i prevenciju zla radi u 470 ureda širom kraljevstva i ima oko 4.400 zaposlenih.

Vjerski službenici, alimi i imami učestvuju u kulturnim manifestacijama i djeluju u društvu jer i to spada pod nadležnost zvanične religijske organizacije, oni su pod nadležnošću države, iako se kaže da u svom radu imaju autonomiju. Možda je najistaknutija od tih aktivnosti rad sa dobrotvornim organizacijama za pamćenje Kur'ana, kojim ona upravlja. Prema statističkim podacima koje je prikupio ovaj autor 2010.g., ona je imala nešto više od 25.000 kružoka i 515.000 polaznika, a ta organizacija zapošljava 26.500 učitelja i nastavnika. Ove brojke ne uključuju seminare koje vjerski službenici organizuju samostalno izvan okvira navedenih organizacija. Među slične aktivnosti, koje naglašava ulogu vjerskih lica treba spomenuti dobrotvorna društva, na čijem su čelu uglavnom guverneri provincija, ali njihovim radom upravljaju vjerska lica. Oni rade prilično nezavisno od institucija države.

U ovu vrstu aktivnosti spadaju i udruženja, uredi za vođenje, zastupanje i obrazovanje zajednice, koje se prostiru u svim pokrajinama Kraljevine, a 2010.g. bilo ih je 210 ureda, oni vrše obuku kao što se to vidi iz njegova imena i aktivnost direktne da've, što uključuje organiziranje predavanja, obuke i distribuciju publikacija i organizovanje zajedničkih iftara itd.

Osim ovih specijaliziranih vjerskih organizacija, sva državna ministarstva se, u određenom segmentu, bave vjerskoprosvjernim radom kao svojom sporednom aktivnošću. Postoji Uprava za moral pri oružanim snagama. Nju je osnovao poznati vjerski dostojanstvenik dr. Saud el-Fenisan. Većinu osoblja Odjela za moral čine diplomanti vjerskih fakulteta. Ministarstvo vanjskih poslova također imenuje atašee za vjeru u velikom broju saudijskih ambasada u inozemstvu. Ministarstvo obrazovanja smatra se jednim od najvažnijih kanala za zapošljavanje diplomata vjerskih škola, jer prihvataju hiljade njih na predavanjima religijske kulture. Ono je u 2010. upošljavalo 31% od ukupnog obrazovnog kadra. Pod Ministarstvo obrazovanja spada i 2077 škola specijaliziranih za uče-

---

je kojima upravljaju druge vladine organizacije ili privatna lica.

nje napamet Kur'ana (hifz). Ministarstvo obrazovanja je najvažniji kanal za zapošljavanje svršenika vjerskih škola jer se na hiljade takvih angažuje za izvođenje nastave vjeronauke i kulture vjere tako da je njihov procenat 2010.⁵ dosegno 31% od ukupnog broja zaposlenih u sektoru obrazovanja.⁶

Karijerna povezanost sa institucijom države i oslanjanje na njenu plaću, smatra se normalnim u selefijskom vjerskom pokretu. To nije bio uzrok kontroverzi u vezi s pitanjem samostalnosti ili kredibiliteta duhovnika. Ali, osim za život, mnogi pripadnici vjerskih službenika, posebno u srednjim i višim nivoima, koristili su svoj položaj za društvenu promociju i popravljavanje vlastitog imidža i poboljšanje vlastite pozicije u javnosti.

Pretežna većina saudijskih imama, alima, klasifikuje se kao pripadnici tradicionalnog selefijskog pokreta. Ovaj pokret poziva da se ide ukorak sa državom kao jedinim čuvarom selefističkog poziva Šejha Muhammeda bin Abdulvehaba. Oni vladavinu kraljevske porodice smatraju legitimnom i pokoravanje istoj drže obaveznim, čak i ako njeni pripadnici ponekad griješe, sve dok to ne bi doseglo otvoreno ispoljavanje nevjerstva. Oni kod lidera u vlasti djeluju savjetodavno, posebno kad je riječ o kontroverznim pitanjima. Ali oni razumiju činjenicu da državni aparat radi na način koji uvijek baš i ne odgovara njihovim savjetima.⁷

Među najnovijim primjerima toga je i fetva koju je donijelo Vijeće visoke uleme krajem oktobra 2010.g. o zabrani zapošljavanja žena na mjestu prodavačica u trgovini, nakon što im je to Ministarstvo rada bilo dopustilo u augustu iste godine.⁸ Svi znaju da fetva neće biti toplo pri-

---

5. Za dodatne informacije o zastupljenosti religijske kulture u obrazovnom planovima i programima vidi: Ahmed el-'Isa, "Islah el-ta'lim fi el-Su'udijja = Reforma obrazovanja u Saudijskoj", Bejrut, Dar el-Saki, 2009.g., str. 23.

6. Kraljevina Saudijska Arabija živi sveobuhvatan preporod u oblasti obrazovanja. Devet milijardi rijala staje Projekat kralja Abdullaha bin Abdul Aziza „Za razvoj obrazovanja“, El-Belag, 18.09.2010. <<http://www.albiladdaily.com/news.ptp?action=show&id=60530>>.

7. Opći utisak u Vijeću visoke uleme je taj da država pravi greške i šerijatske prestupe, ali istovremeno zabranjuju da ih se zbog toga javno kritikuje. Jedino rješenje po njima je u metodi tajnog davanja savjeta vlastima. Vidi zbirku mišljenja na ovu temu na web stranici "subulu el-selam" <<http://www.subulsalam.com/site/erhab/wlatalamir/Saudyh.html>>.

8. Fetvu je izdala Stalna komisija za istraživački rad i fetve pod brojem 24937 dana 23.11.1431.h.g./31.10.2010. i ona glasi da "nije dozvoljeno muslimanki da radi na mjestu gdje će biti izmiješano žensko i muško društvo. Obavezno je da se udalje od mjesta prisustva ljudi i da traže dozvoljene poslove koji je neće

mljena u javnosti niti među visokim zvaničnicima države, ali *Vijeće visoke uleme* ovima nije uputio ni direktnu kritiku. Oni, sigurno, neće dizati veliku galamu ako se Ministarstvo rada ne bude pridržavalo njihove fetve. To je više iznošenje generalnog mišljenja i stava nekih alima koji je okrenut prema narodu, a nije usmjeren protiv države.

Drugo: pogled na državnu vlast

Šezdesetih godina XX vijeka spektar tradicionalnog pokreta imao je najjačeg vođu u svojoj historiji. To je bio Šejh Muhammed bin Ibrahim Al el-Šejh, koji je živio od 1893. do 1969., čija se uloga posebno isticala u posljednjih deset godina za vladavine kralja Sauda (1953-1962.). Upravni aparat koji je naslijedio kralj Saud je bio vrlo jednostavan i ograničen, pa se pobrinuo da obnovi državnu upravu skoro od nule.

U tom kontekstu, nastaju i zvanične vjerske institucije, kad su se od jednostavnih personaliziranih transformisale i kada je formirana institucija kao nezavisni entitet sa svojim posebnim mjestom unutar političkog sistema i službene administracije. Ova tranzicija se ogleda u uspostavljanju Rektorata vjerskih institucija i fakulteta islamskih nauka 1953., zatim Uprave za fetve 1954.g., Predsjedništva za sudstvo 1959. Sve te institucije je stavio pod lični nadzor sina Ibn Ibrahima koji je imao titulu muftije Saudijske Arabije. Godine 1960. je formiran Rektorat za žensko obrazovanje i stavljen pod njegov nadzor, a isto se dogodilo sa Muslimanskom svjetskom ligom i Islamskim univerzitetom u Medini 1970.

Ibn Ibrahim je eru tranzicije države, od faze njenog formiranja do faze njenog boljeg organizovanja, iskoristio za reorganizaciju svoje institucije tako da ona postaje efikasan centar moći u novom sistemu. Prema pisanju Mensura el-Nakidana, muftija je bio skeptičan u pogledu budućih planova i orijentacije vlade u pogledu općeg obrazovanja i njenog opredjeljenja da angažuje nastavno osoblje iz drugih arapskih zemalja, jer oni bi mogli imati nacionalističko ili ljevičarsko opredjeljenje.⁹ On je,

---

dovoditi u iskušenje niti da ona bude iskušenje za druge. Ono što je spomenuto o fetvi dovodi je u iskušenje i sobom u smutnju dovodi muškarce što je po Šerijatu zabranjeno. To što preduzeća ženu zapošljavaju na sličnim mjestima ona sa njom učestvuju u haramu što je također nedopustivo”.

9. Mensur el-Nakidan, *el-Muluk el-Muhtesibune: El-Emru bi-l-mearufi ve el-nehju ani-l-munkeri fi-l-Saudijja*

također, izrazio svoju zabrinutost posebno kad je riječ o marginalizaciji vjerskog pravosuđa (Šerijat). Te svoje sumnje izrazio je u svojoj čuvenoj poslanici "Poslanica o arbitrarnom zakonodavstvu 1380.h.g.", koja je kasnije postala referenca za selefijski vjerski pokret na temu „vladavine“. Ova poslanica se nije odnosila na političku vlast, ali je polemisala na tome da sudska vlast bude ekskluzivno pravo vjerskih službenika tako da sfera vjere bude, uglavnom, izvan kruga birokratske organizacije.¹⁰

Iskustvo muftije Ibn Ibrahima, ustvari, otkriva jednu od dinamika krize u saudijskom vjerskom društvu. Pod tim mislim na paralizu odnosa na liniji vjerski službenici-država te njihovom nepravilnom shvatanju prirode moderne države i potrebe njene tranzicije iz tradicionalizma u modernizam. Krajem dvadesetog vijeka, kao što je to bio slučaj na njegovom početku, vjerski službenici su bili uvjereni u fikciju da njihov savez sa kraljevskom porodicom znači da je država postala i njihova država. Ovo uvjerenje je izvedeno i bilo u interakciji sa uvjerenjem da postojeći model, model države moćnih ili države vlastodržaca, kao što je opisano od strane Abdullaha el-Urvija, predstavlja prihvatljiv model vlasti i dobre uprave koja je u skladu sa islamskim standardima. Ova iluzija im je zaklonila vid te nisu uspjeli da prepoznaju prirodnu tendenciju države da se centralizuje i postane samostalna te njenom potrebom za razvojem za to potrebnih mehanizama.

Kao rezultat te iluzije, vjerski pokret se nije trudio da razvije integralnu viziju o modernoj državi ili boljem, naprednijem modelu, modelu koji bi bio harmoničan, bio adekvatan za izazove vremena i odgovarao njegovim potrebama. Umjesto toga, kod vjerskih zvaničnika je preovladala ideja da je popravljavanje stanja vjere u društvu moguće ukoliko posjeduju autoritet izdavanja naredbi ili zabrana, i ako to budu primjenjivali kroz kontrolu udžbenika i nastavnika. To jest, drugim riječima kazano, ako investiraju u autoritet postojeće državne vlasti. Ovaj koncept je u koliciji sa percepcijom stvarnosti i time da se saudijska vlada postepeno, iz

---

1927.-2007., Dubej, Merkez el-Misbar liddirasat velbuhus=Centar za istraživanje i studije, 2012.g., strana 108.

10. Tekst poslanice u: Muhamed bin Ibrahim bin Abdullatif Al el-Šejh, "Poslanica o arbitrarnom zakonodavstvu", web site Multe ehlu-l-hadisi, 11.april 2005. <<http://www.aahlalhadeeth.com/vb/showthread.php?t=243738>>.

svog prvotnog oblika tradicionalne vlasti, koja samo što nije plemenska vlast, transformiše u jednu centraliziranu državu odvojenu od svojih tradicionalnih korijena koje je imala u vrijeme osnivanja, a time se odvaja i od snaga koje su tome doprinijele. Takva okolnost nužno dovodi do promjene u strukturi moći i sastavu elite koja obnaša ili podržava vlast ovisno o sistemima i vrijednosti koje opravdavaju ovaj model.

Muftija je zanemario prirodu transformacije kroz koju zemlja prolazi i bio je mišljenja da suština problema leži u „osobama, u pojedincima“, rukovodiocima i donosiocima odluka. Njegovo opredjeljenje da po svaku cijenu zadrži upravu nad sistemom obrazovanja djevojaka, izgrađeno je, naprimjer, na tradicionalnoj percepciji žene, koja se smatra iskušenjem, te kako ju je potrebno predati u „pouzdanе ruke“ da ne bi došlo do pojave smutnje. Ista stvar je i sa pravosudnim sistemom, koji umjesto da je uložio napor da ga se razvije i učini da bude efikasniji u postizanju pravde, napori vjerskih službenika su bili usmjereni na to da ga po svaku cijenu zadrže pod svojom kontrolom.

Godine 1992. naći ćemo da „Savjetodavni memorandum“, koji bi trebalo da predstavlja vrhunac zakašnjele zrelosti vjerskog pokreta, nudi isti tretman i slijedi istu metodologiju, to jest probleme u zemlji tumači kao da su rezultat udaljavanja države i društva od vjere. Prema tome, sažeto rečeno, rješenje se nalazi u jačanju nadzora duhovništva u svim sektorima. Drugim riječima, autori Memoranduma na kraju stoljeća, kao što je to bio slučaj sa muftijom sredinom tog stoljeća, nisu problem vidjeli u karakteru i filozofiji države niti u načinu njenog vođenja. Problem se, prema njima, naprosto krije u administrativnim radnicima koji, eto, ne čuvaju emanet, ili se ne želi da to budu vjerski službenici niti neko pod njihovim nadzorom. Da su bili od povjerenja, podobni, oni ne bi pravili greške. Ovo je sasvim pojednostavljena percepcija, zaokupljena sitnim činjenicama dok zanemaruje velike istine. Kasnije će mnogi aktivisti otkriti da su samo gubili dragocjeno vrijeme prateći sitne primjere i utonuli su u detalje na račun generalija. „Oni su potonuli u partikularije“, kako je to primijetio Salman el-Oda.¹¹

---

11. Selman el-Oda, *Potonuće u partikularije*, El-Rijad, Daru-l-iman, 2002., str.49.

U oktobru 1975. kralj je imenovao Halida el-Šejha Abdulaziza bin Baza kao prvog šefa vjerske institucije koji dolazi izvan porodice osnivača službenog mezheba šejha Muhameda ibn Abdulvehaba, suprotno tradiciji koja je vladala još od osnivanja prve saudijske države. Za neke posmatrače, to je bio korak ka neobjavljenom raskidu tradicionalno dobrih odnosa i „partnerstva u vlasti“ između porodice osnivača vlasti i porodice osnivača mezheba.

Uz porast prihoda nafte tokom 1971.g., zatim njenog vrtoglavog skoka 1974. ubrzavaju se pomjene u samoj administrativnoj i pravnoj strukturi države. Također otpočinje se bilježiti veliki rast na općem ekonomskom planu, što je dovelo do većeg otvaranja zemlje za međunarodno tržište sa svim njegovim tokovima, načinima i stilovima života te sistemima rada koji su do tada bili strani saudijskom društvu.

Ove transformacije su ojačale uloga vladajuće birokratije i smanjile potrebu političke vlasti za vjerskim službenicima. Bogatstvo, kojim je upravljala vlast, je još više utiralo put za uspostavljanje jačeg nadzora nad vjerskom zajednicom kroz povećanje svote koja se izdvaja za vjerske potrebe i finansiranje novih projekata. Posebno ističemo Odluku kralja Fejsala iz septembra 1974. da osnuje Islamski univerzitet imam Muhammed bin Saud, koji je postao krunski dragulj na čelu zvanične vjerske institucije. Naravno da je izvođenje ovih projekata pružilo osjećaj zadovoljstva unutar vjerske zajednice koja se, eto, širi i realizuju se njena dostignuća. Ali je istovremeno ta zajednica time još više povećala svoju ovisnost i podanički odnos prema državi koja je finansirala izgradnju tih projekata.

Treće: izlazak vjerskog pokreta ispod plašta zvaničnih institucija

Možda je prvi znak spominjanja rađanja jednog novog selefijskog pokreta, koji se buni protiv tradicionalnog selefizma, incident poznat po razbijanju slika u presvijetloj Medini 1965.g., kada veći broj studenata islamskih univerziteta napada fotografske radnje i studije te demolira kafiće koji nude šišu (tj. nargila, kako je zovu na Levantu) i plastične statue za izlog ženske mode, što se kod selefija smatra zabranjenim. Ova

grupa je okupljala jedan broj selefija koja će kasnije imati velikog utjecaja na buduće događaje kao što su Udruženja el-Utejbi, Abdurrahmana Abdulhalika i Omera el-Eškara.¹² Učesnici su krenuli od dubokog uvjerenja u ono što su učili na fakultetu tako da su pokušali da se samoorganizuju računajući na to da time sprečavaju jedno zlo i otklanjaju ga, za razliku od umjerenog stava alima (šejhova).¹³

Incident demoliranja slika je bio samo početna reakcija, i u velikoj mjeri prirodna, na importovanje oblika i manifestacija modernizma, barem u njegovoj konzumerističkoj formi, koji se javlja na tržištu u blagoslovljenoj Medini. Ali u njenoj socijalnoj analizi, taj incident otkriva osjećaj opće ugroženosti ili nešto što se ponekad opisuje kao šok modernizma. Otvorenost zemlje za međunarodno tržište, kao što je to bilo i očekivano, dovodi do postepenog, ali značajnog i primjetnog poremećaja u sistemu vrijednosti i ponašanju na koje je tradicionalno društvo bilo naviknuto. U društvu vjerujućih nije bilo odgovora na ovakav razvoj događaja, niti je bilo sposobnosti da se razvije diskurs koji bi mogao prihvatiti novonastali izazov. Onda je uslijedila reakcija od strane nove generacije koja je pretežno sastavljena od mladih što su tek zakoračili u polovinu treće decenije svoga života.

Ovaj incident, koji je svojevremeno izgledao jednostavan i sitan, pokrenuo je ideju koja će imati vrlo dubokog utjecaja na političke tokove u narednim godinama. Ideja je, jednostavno, da zvanični predstavnici vjerskog establišmenta više nisu u stanju da ispune zadaću svoga pozvanja u vezi s pitanjem da've, te da je njihova povezanost sa državom najveća prepreka koja se pred njima nalazi. Rješenje je onda u tome da mladi sami osmisle metode i sredstva za širenje poziva (da've) izvan zvaničnih okvira. Ova ideja je dobila ohrabrenje alima iz drugih država arapskog svijeta koji su u vjerski sistem obrazovanja dovedeni na saudijske univerzitete, a većina njih je bila aktivistički uključena u pokrete u svojim zemljama. Među najznačajnija imena koja su se pojavila u ovom

12. Vidi verziju koju prenosi šejh Omer el-Eškar o tim događanjima u: Usame Šehade, *Džuhejman bejne-l-tekfirijijine ve el-selefijijine* = Džuhejman među anatemitima i selefijama, na blogu Usame Šehade od 15. maja 2011.g. <<http://www.osamash.maktoobblog.com/1617153>>

13. Adil bin Zejdin el-Turejfi, "25 amen ala hadiseti-l-haremi = Dvadeset pet godina od događaja u haremu", novine El-Rijad, 10.03.2004.

periodu spadaju: Nasirudin el-Albani, Muhammed Surur Zejn el-Abidin iz Sirije, Abdu-l-Mun'im el-Izzi, poznatiji kao Muhammed Rašid iz Iraka, Muhammed Kutb, Menna' el-Katan, Muhammed Mehdi Akef, Me'mun el-Hudejbi, Kemal Helbavi (svi iz Egipta). Prema provjerenim informacijama pokret Muslimanske braće je, polovinom sedamdesetih godina XX vijeka, pokušao uspostaviti svoju tajnu organizaciju.¹⁴

Okupacija blagoslovljene Džamije (El-Mesdžidu-l-haram) u Meki novembra 1979.g. pod komandom Džuhejmana el-Utejbija je uslijedila svega par mjeseci nakon pobjede iranske revolucije sa duhovnicima na čelu koji su u Iranu uspostavili islamsku vlast. Zatim je ubrzo nakon toga uslijedilo pozivanje na džihad protiv sovjetskih snaga koje su okupirale Afganistan u decembru iste godine. Ovi događaji predstavljaju prekretnicu na putu razvoja *selefijskog pokreta* i načinu njegovog odnosa prema državi.

– nastavit će se –

S arapskog:

Ibrahim Ahmetagić

---

14. Abdullah bin Bedžad el-Utejbi "El-Ihvanu-l-muslimune ve-l-Saudiya: hidžre ve-l-alaka = Muslimanska braća i Saudiya, hidžra i veza" u Turki el-Dehil, Muharir, El-Ihvanu-l-muslimune ve-l-selefijune fi-l-halidži = Muslimanska braća i selefije u Zalivu", Dubai, Centar el-Misbar za studije i istraživanja 2010), str.37.

Službeni dio

Broj: 09-03-2-181/14

Datum: 17. rebiu-l-ahir 1435.h.g.

17. februar 2014. godine

Na osnovu člana 36. Statuta Vakufske direkcije, Upravni odbor Vakufske direkcije je na svojoj 8. sjednici, održanoj 13. februara 2014. godine, donio

ODLUKU

o postupku transformacije vakufa unutar Islamske zajednice u BiH

Član 1.

Ovom Odlukom utvrđuje se postupak transformacije vakufskih nekretnina unutar Islamske zajednice u predmetima građenja objekata Islamske zajednice na zemljištu koje je u naravi vakufsko.

Postupak iz prethodnog stava provodi Vakufska direkcija Sarajevo.

Član 2.

Medžlis IZ ili ustanova Islamske zajednice koja planira graditi objekat na vakufskoj parceli, dužni su Vakufskoj direkciji podnijeti zahtjev za transformaciju vakufa.

Uz zahtjev se obavezno prilaže zemljišna dokumentacija, idejni projekat te prijedlog za adekvatnu nadoknadu za vakufsko zemljište.

Vakufska direkcija shodno procjeni može tražiti i dodatnu dokumentaciju te na terenu, eventualno, izvršiti procjenu opravdanosti i mogućnosti provođenja transformacije.

Član 3.

Adekvatnu nadoknadu za vakufsko zemljište u postupku građenja moguće je izvršiti na sljedeći način:

procijeniti vrijednost vakufskog zemljišta i srazmjerno tome obavezati medžlis ili ustanovu IZ da osigura drugu nekretninu iste ili veće vrijednosti i uknjiži je na ime vakufa;

uknjižiti kompletan izgrađeni objekat na ime vakufa;

procijeniti vrijednost zemljišta koje je uknjiženo na ime vakufa i srazmjerno toj vrijednosti etažirati budući objekat na način da će se jedan dio etažiranog objekta uknjižiti na ime vakufa koji je egzistirao, odnosno da se u uknjižbi objekta u vlasničkom dijelu unese udio vakufa srazmjerno procijenjenoj vrijednosti zemljišta i izgrađenog objekta;

drugi adekvatan način kojim bi se vakuf obeštetio.

Član 4.

Saglasnost za transformaciju vakufske nekretnine daje Rijaset Islamske zajednice u BiH.

Član 5.

Podnosilac zahtjeva dužan je nakon izgradnje objekta dostaviti Vakufskoj direkciji dokaz o adekvatnoj nadoknadi za vakufsko zemljište.

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i ista će biti objavljena u Glasniku Rijaseta IZ u BiH.

Predsjednik Upravog odbora
Dr. Mustafa Hasani

Platforma o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja koje djeluju u Bosni i Hercegovini

Polazeći od trajnih kur'anskih uputa: Vjernici su samo braća... (El-Hudžurat, 10); *I na put svog Gospodara mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj.* (En-Nahl, 125); *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu.* (El-Maide, 2); *...i koji se o poslovima svojim dogovaraju...* (Eš-Šura, 38); *Samo Allahovom milošću, ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbježali bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli da im bude oprošteno i dogovaraj se s njima.* (Ali Imran, 159); *Svi se čvrsto Allahova užeta držite i nikako se ne razjedinjujte.* (Ali Imran, 103);

Slijedeći praksu i riječi Muhammeda, a.s.: „Musliman je muslimanu brat, neće mu učiniti nasilje niti će ga izdati; ko bude na pomoći svome bratu, Allah će biti njemu na pomoći; ko od muslimana otkloni neku nevolju, Allah će od njega otkloniti nevolju od nevolja na Sudnjem danu!“ (Buharija); „Najbolji musliman je onaj od čijeg su jezika i ruku sigurni drugi muslimani, a najbolji vjernik je onaj koji je najljepše naravi“ (Taberani); „Ostavio sam vam dvije stvari, ukoliko ih se budete pridržavali, nećete nikada zalutati: Allahovu Knjigu i moj sunnet“ (Malik),

Rijaset Islamske u Bosni i Hercegovini na 15. redovnoj sjednici održanoj 30. decembra 2013. godine u Sarajevu je usvojio *Platformu o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja koje djeluju u Bosni i Hercegovini.*

Djelatnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini temelje se na Ustavu Islamske zajednice i drugim normativnim aktima te *Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini* („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 5/04).

Djelovanje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini temelji se na Kur'anikerimu i sunnetu Muhammeda, alejhi-s-selam, islamskoj tradiciji Bošnjaka i zahtjevima vremena, primjenjujući okvir ehli-sunnetskog učenja, maturidijskog akaida i hanefijskog mezheba u vršenju obreda i tumačenju islamskih načela.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini osigurava punu vjerodostojnost u tumačenju islamskog učenja i prakse, nadležna je za ukupnu organizaciju i vođenje vjerskog života. IZ ima isključivo pravo donošenja ili davanja ovlasti za donošenje fetvi i šerijatskopравnih mišljenja, organiziranje svih oblika ibadeta, stalnih ili privremenih džemata, stalnih ili privremenih mekteba, prikupljanje i upravljanje sredstvima sadekatu-l-fitra i zekata, organiziranje hadža, klanja kurbana, sklapanje braka, uspostavljanje i upravljanje vakufima te druge obredne aktivnosti koje proistječu iz karaktera njene misije.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini ima isključivu nadležnost za organiziranje formalnog islamskog obrazovanja. Za organiziranje neformalnog islamskog obrazovanja potrebno je dobiti suglasnost nadležnog organa Islamske zajednice.

Islamska zajednica u BiH izražava spremnost za saradnju sa organizacijama, fondacijama, asocijacijama i udruženjima građana, koja se s punim uvažavanjem odnose prema vjerskoj tradiciji muslimana u Bosni i Hercegovini, misiji Islamske zajednice i poštuju državne zakone, u cilju afirmacije i unapređenja islamske duhovnosti i morala, kulturnog, intelektualnog i materijalnog jačanja pojedinca, zajednice i društva općenito.

Islamska zajednica izražava punu spremnost i otvorenost za saradnju na temelju međusobnog uvažavanja i poštivanja nadležnosti i odgovornosti, sa organizacijama islamskoga određenja koje se u svojim programima rada posebno usmjeravaju na afirmiranje islamskih vrijednosti, zajedništva i međusobnog poštivanja među muslimanima.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini izražava spremnost na saradnju sa organizacijama i udruženjima civilnog društva koje rade za dobrobit svih ljudi i opći napredak društva.

Aktivnosti udruženja i organizacija u oblasti islamskog rada i djelovanja predstavljaju sadržajni i kvalitativni doprinos i nadopunu aktivnostima i djelovanju Islamske zajednice, a takve aktivnosti će se koordinirati i usaglašavati s Islamskom zajednicom. Saradnja s organizacijama islamskoga određenja uk-

ljuje pitanja koja su u isključivoj nadležnosti Islamske zajednice (navedena u tački 2 ove Platforme) tek kada nadležni organ Islamske zajednice donese pisanu odluku o djelimičnoj ili potpunoj saradnji ili djelimičnom ili potpunom prijenosu zaduženja i aktivnosti.

Islamska zajednica će odbiti saradnju sa organizacijama koje unose razdor, nesuglasice i nerazumijevanje među vjernike i u društvenu zajednicu.

Islamska zajednica je opredijeljena trajnom dijalogu i uspostavi dobrog razumijevanja između Islamske zajednice i udruženja civilnog društva koja su inspirisana islamskim vrijednostima.

Islamska zajednica je opredijeljena dijalogu i uspostavi dobrog razumijevanja sa organizacijama civilnog društva ili asocijacijama sa drugačijim pristupom u tumačenju islama sa ciljem postizanja saglasnosti za opće dobro muslimana u BiH i u pitanjima koja su od općeg interesa.

Rijaset Islamske zajednice će u okviru svojih službi pokrenuti saradnju i komunikaciju sa udruženjima i organizacijama islamskog određenja i održavati stalni kontakt sa nevladinim sektorom.

Rijaset Islamske zajednice će najmanje jednom godišnje organizirati savjetovanje i razgovore s predstavnicima nevladinog sektora.

Rijaset Islamske zajednice će kroz obrazovne institucije i stručne službe organizirati i voditi stručne razgovore o pitanjima koja su važna za djelovanje Islamske zajednice i odnos sa organizacijama islamskog određenja i općenito sa civilnim sektorom.

Rijaset Islamske zajednice pripremit će pravilnik o angažiranju uposlenika IZ-e u upravnim tijelima i programskim sadržajima nevladinih organizacija čiji osnivač nije Islamska zajednica.

Dekreti o postavljenju glavnih imama

Broj: 02-07-1-721-1/14.

Datum: 17. džumade-l-ula 1435. god. po H.

18. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva sarajevskog br.38/11. od 18. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. i člana 47. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju glavnog imama

Beširević (Huse) Faruk, rođen 03. 03. 1968. godine u Visokom, diplomirani imam, hatib i muallim, postavlja se na dužnost glavnog imama Međžlisa Islamske zajednice Breza, počevši od 21. 06. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 21. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-722-1/14.

Datum: 17. džumade-l-ula 1435. god. po H.

18. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva sarajevskog br.39/14. od 18. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. i člana 47. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju glavnog imama

Pajt (Abida) Emir, rođen 18. 05. 1977. godine u Sarajevu, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Kiseljak, počevši od 01. 02. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-737-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br.07-1-75/14. od 26. 02. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. i člana 47. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju glavnog imama

Bilalić (Sulejmana) Sadet, rođen 01. 07. 1979. godine u Bijeljini, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Gacko, počevši od 20. 06. 2011. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2011. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-798-1/14.

Datum: 24. džumade-l-ula 1435. god. po H.

25. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva travničkog br.02-1-080/14. od 24. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. i člana 47. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama

Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju glavnog imama

Haseljić (Fadila) Fahrudin, rođen 10. 09. 1977. godine u Travniku, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Novi Travnik, počevši od 01. 04. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 04. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti o postavljenju imama

Broj: 02-07-1-352-1/14.

Datum: 11. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

11. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik br. A-133/2014. od 10. 02. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaset*” IZ u BiH, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Polovina (Sulejmana) Hidajet, rođen 25. 07. 1969. godine u Spahićima - Zenica, profesor fikaha - islamskog prava, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Kljaci, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 10. 02. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 10. 02. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-753-1/14.

Datum: 11. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Cazin br. 01-07-1-27/2014. od 11. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaset*” IZ u BiH, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Šabić (Kemala) Smajo, rođen 17. 07. 1985. godine u Bihaću, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Donja Lučka, Medžlis Islamske zajednice Cazin, počevši od 01. 02. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-917-1/14.

Datum: 04. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

04. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Goražde br. 01-08-1-34-2/13. od 03. 04. 2014. godine, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju imama

Omerdić (Fikreta) Nisvet, rođen 13. 05. 1979. godine u Zenici, diplomirani imam, hatib i muallim, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Vitkovići, Medžlis Islamske zajednice Goražde, počevši od 04. 04. 2014. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 04. 04. 2014. godine.

Ovim dekretom stavlja se van snage dekret Rijasetu br.02-MO-2665/2003. od 21. 07. 2003. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti o postavljenju imama na određeno vrijeme

Broj: 02-07-1-401-1/14.

Datum: 17. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

17. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Janja, u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u Džedid džemiji u Janji, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Gutić (Ibrahima) Kemal, rođen 27. 10. 1981. godine u Bijeljini, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u Džedid džamiji u Janji, Medžlis Islamske zajednice Janja, počevši od 01. 07. 2006. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Janja i Gutić Kemal će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 07. 2006. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2006. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-466-1/14.

Datum: 21. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

21. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vareš, br.02-02-FE-42/14. od 19. 02. 2014. godine u predmetu postavljenja drugoga imama na određeno vrijeme u džamiji u Varešu, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Mešić (Rešada) Almir, rođen 21. 04. 1976. godine u Striježevu - Vareš, profesor islamske vjeronauke, retroaktivno se postavlja na dužnost drugog imama, na određeno vrijeme u džamiji u Varešu, Medžlis Islamske zajednice Vareš, počevši od 01. 09. 2005. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vareš i Mešić Almir će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 09. 2005. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2005. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-496-1/14.

Datum: 24. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

24. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Prnjavor, br.11-02-FČ-23/2014. od 18. 02. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Mravica - Galjipovci, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Softić (Nazifa) Emir, rođen 20. 08. 1983. godine u Fojnici, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Mravica - Galjipovci, Medžlis Islamske zajednice Prnjavor, počevši od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Prnjavor i Softić Emir će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-497-1/14.

Datum: 24. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

24. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Prnjavor, br.11-02-FČ-22/2014. od 18. 02. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Babanovci - Puraći, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Salihović (Husejina) Nihad, rođen 25. 06. 1987. godine u Zvorniku, koji je završio Medresu “Osman ef. Redžović” u Velikom Čajnu - Visoko, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Babanovci - Puraći, Medžlis Islamske zajednice Prnjavor, počevši od 01. 12. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Prnjavor i Salihović Nihad će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti

Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 12. 201. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-615-1/14.

Datum: 09. džumade-l-ula 1435. god. po H.
10. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vlasenica, br.07-SD-38-2/14. od 05. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Cerska, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Jusupović (Adila) Muamer, rođen 18. 12. 1988. godine u Zvorniku, koji je završio Behram-begovu medresu u Tuzli, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Cerska, Medžlis Islamske zajednice Vlasenica, počevši od 01. 10. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vlasenica i Jusupović Muamer će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 10. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-616-1/14.

Datum: 09. džumade-l-ula 1435. god. po H.

10. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vlasenica, br.07-SD-38-3/14. od 05. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Rovaši, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Ibrić (Adema) Ismir, rođen 03. 10. 1986. godine u Mačesi, Milići, koji je završio Behram-begovu medresu u Tuzli, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Rovaši, Medžlis Islamske zajednice Vlasenica, počevši od 01. 12. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vlasenica i Ibrić Ismir će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 12. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-617-1/14.

Datum: 09. džumade-l-ula 1435. god. po H.

10. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vlasenica, br.07-SD-38-4/14. od 05. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Skugrići, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Salihović (Mehe) Fatih, rođen 13. 11. 1992. godine u Skugrićima, Milići, koji je završio Behram-begovu medresu u Tuzli, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Skugrići, Medžlis Islamske zajednice Vlasenica, počevši od 01. 12. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vlasenica i Salihović Fatih će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 12. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-618-1/14.

Datum: 09. džumade-l-ula 1435. god. po H.
10. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vlasenica, br.07-SD-38-5/14. od 05. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Nova Kasaba-Pomol, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Hasanović (Muje) Alen, rođen 10. 05. 1987. godine u Srebrenici, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Nova Kasaba-Pomol, Medžlis Islamske zajednice Vlasenica, počevši od 01. 01. 2014. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vlasenica i Hasanović Alen će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti

Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 01. 2014. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2014. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-743-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-46/2014. od 14. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Boljkovac - Seferovići, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Glamočak (Hasana) Ibrahim, rođen 19. 04. 1985. godine u Grnici - Gornji Vakuf, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Boljkovac - Seferovići, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Glamočak Ibrahim će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-745-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-50/2014. od 14. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Bojska - Lužani, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Lužić (Sadika) Saudin, rođen 23. 05. 1990. godine u Zenici, koji je završio Medresu “Osman ef. Redžović” u Velikom Čajnu - Visoko, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Bojska - Lužani, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 05. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Lužić Saudin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 05. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 05. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-748-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-54/2014. od 14. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Cvrće - Zastinje - Valice, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj

sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Memić (Safeta) Ramiz, rođen 25. 02. 1994. godine u Šćipe, Prozor - Rama, koji je završio Karadoz-begovu medresu u Mostaru, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Cvrće - Zastinje - Valice, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 11. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Memić Ramiz će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 11. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 11. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-747-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-53/2014. od 14. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Voljevac, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Malanović (Kadre) Admir, rođen 09. 01. 1987. godine u Orahovu - Travnik, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Voljevac, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i malanović Admir će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-746-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.

19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-52/2014. od 14. 02. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Bojska - Lužani, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaset*a IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Bektić (Kemala) Rešid, rođen 06. 05. 1987. godine u Bugojnu, koji je završio Karadoz-begovu medresu u Mostaru, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Bojska - Lužani, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 11. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Bektić Rešid će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 11. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 11. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-744-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.
19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-45/2014. od 14. 02. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Hrasnica, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Ramić (Fuada) Rusmir, rođen 23. 08. 1987. godine u Bugojnu, koji je završio Karadžoz-begovu medresu u Mostaru, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Hrasnica, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 01. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Ramić Rusmir će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 01. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-749-1/14.

Datum: 18. džumade-l-ula 1435. god. po H.
19. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf, br.07-3-55/2014. od 14. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Crkvice - Svilići - Kozica - Jelići, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Šijak (Lutve) Fadil, rođen 12. 08. 1976. godine u Crkvicama - Gornji Vakuf, koji je završio Medresu "Osman ef. Redžović" u Velikom Čajnu - Visoko, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Crkvice - Svilići - Kozica - Jelići, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. 05. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Šijak Fadil će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 05. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 05. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-863-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.07-GI/2014. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Jezerski Dijelovi, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Begić (Mehmeda) Muhamed, rođen 18. 06. 1984. godine u Bihacu, koji je završio Medresu "Džemaludin ef. Čaušević" u Cazinu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Jezerski Dijelovi, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Begić Muhamed će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati među-

sobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-860-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.04-GI/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Krupa II Centar, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Redžić (Ibrahima) Bahrudin, rođen 23. 05. 1986. godine u Bihacu, koji je završio Medresu “Džemaludin ef. Čaušević” u Cazinu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Krupa II Centar, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Redžić Bahrudin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-862-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.06-GI/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Voloder, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Selimović (Zakira) Ismet, rođen 17. 04. 1969. godine u D. Vakufu, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Voloder, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Selimović Ismet će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-861-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.05-GI/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Tromeda, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Sijamhodžić (Zuhdije) Husein, rođen 21. 03. 1982. godine u Mahmić Selu - Bosanska Krupa, koji je završio Medresu "Džemaludin ef. Čaušević" u Cazinu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Tromeđa, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Sijamhodžić Husein će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-865-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.09-GI/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Šabići - Veliki Badić, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Mustafić (Rifeta) Said, rođen 01. 01. 1985. godine u Dobrom Selu - Bosanska Krupa, koji je završio Medresu "Džemaludin ef. Čaušević" u Cazinu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Šabići - Veliki Badić, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Mustafić Said će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti

Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-864-1/14.

Datum: 01 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, br.08-GI/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Oraščani, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Omerović (Redže) Nedžad, rođen 18. 04. 1982. godine u Bosanskoj Krupi, koji je završio Medresu “Džemaludin ef. Čaušević” u Cazinu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Oraščani, Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa, počevši od 01. 05. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Krupa i Omerović Nedžad će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 05. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 05. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-847-1/14.

Datum: 30 džumade-l-ula 1435. god. po H.

31. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Žepa, br.01-05-1-28/14. od 27. 03. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Žepa, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Šljivar (Salke) Edin, rođen 03. 11. 1983. godine u Kiseljaku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Žepa, Medžlis Islamske zajednice Žepa, počevši od 15. 09. 2007. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Žepa i Šljivar Edin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 15. 09. 2007. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 15. 09. 2007. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-873-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Ustikolina, br.01-07-1-16/14. od 08. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Ustikolina, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Perjan (Hasana) Izudin, rođen 14. 04. 1984. godine u Goraždu, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Ustikolina, Medžlis Islamske zajednice Ustikolina, počevši od 01. 02. 2010. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Ustikolina i Perjan Izudin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 02. 2010. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2010. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-957-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-10/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Dolac na Lašvi – Novo naselje, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Terzić (Ibrahima) Ajdin, rođen 10. 04. 1987. godine u Travniku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Dolac na Lašvi – Novo naselje, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Terzić Ajdin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na

određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-956-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-9/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Krpeljići, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Grabus (Sejada) Munever, rođen 14. 09. 1978. godine u Krpeljićima - Travnik, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Krpeljići, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Grabus Munever će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-948-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-1/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Čukle, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Luković (Mehe) Mirnes, rođen 10. 02. 1982. godine u Čuklama - Travnik, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Čukle, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 11. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Luković Mirnes će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 11. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 11. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-951-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-4/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Zagrađe, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Kadrić (Jahja) Ifet, rođen 07. 02. 1985. godine u Travniku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Zagrađe, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 01. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Kadrić Ifet će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 01. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-950-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-3/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Bijelo Bučje, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama na određeno vrijeme

Gazić (Ruždije) Hasan, rođen 12. 03. 1982. godine u Novom Travniku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Bijelo Bučje, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Gazić Hasan će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze

između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-952-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-5/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Mosor, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Šehić (Midhata) Ahmed, rođen 15. 11. 1986. godine u Travniku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Mosor, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 10. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Šehić Ahmed će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 10. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 10. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-958-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-11/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Gluha Bukovica, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Tarakčija (Mirsada) Sedad, rođen 16. 06. 1987. godine u Malinama - Travniku, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Gluha Bukovica, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 04. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Tarakčija Sedad će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 04. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 04. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-953-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-6/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Turbe – Stara džamija, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Zelkanović (Rahmana) Adis, rođen 15. 03. 1980. godine u Gluhoj Bukovici - Travnik, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Turbe – Stara džamija, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Zelkanović Adis će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 06. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 06. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-955-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-8/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Skender Vakuf, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaset*” IZ u BiH⁶, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Porča (Mehmedalije) Mevludin, rođen 06. 08. 1988. godine u Banja Luci, koji je završio Elči Ibrahim-pašinu medresu u Travniku, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Skender Vakuf, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Porča Mevludin će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti

Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 02. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-954-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-7/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Bandol, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Redić (Zuhdije) Abid, rođen 01. 08. 1986. godine u Šerićima - Zenica, profesor islamske vjeronauke, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Bandol, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 08. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Redić Abid će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 01. 08. 2012. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2012. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-949-1/14.

Datum: 11 džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik, br.A-1-123-2/2014. od 09. 04. 2014. godine u predmetu postavljenja imama na određeno vrijeme u džemat Suhi Dol, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama na određeno vrijeme

Rizvanović (Hasana) Sulejman, rođen 07. 03. 1983. godine u Vrselju - Zenica, koji je Medresu „Osman ef. Redžović“ u Velikom Čajnu - Visoko, retroaktivno se postavlja na dužnost imama, hatiba i muallima na određeno vrijeme u džemat Suhi Dol, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Rizvanović Sulejman će, u skladu sa odredbama člana 11. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama na određeno vrijeme u vremenu od 20. 06. 2011. godine do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 20. 06. 2011. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti o postavljanju imama pripravnika

Broj: 02-07-1-350-1/14.

Datum: 11. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

11. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik br. A-1-20/2014. od 27. 01. 2014. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Maline, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaseta IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljanju imama pripravnika

Grabus (Jusafa) Merzuk, rođen 23. 01. 1987. godine u Travniku, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u trajanju od 12 mjeseci u džemat Maline, Medžlis Islamske zajednice Travnik, počevši od 01. 01. 2014. do 31. 12. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Travnik i Grabus Merzuk će, u skladu sa odredbama člana 16. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme u trajanju od 12 mjeseci. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 01. 2014. do 31. 12. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2014. godine i važi do 31. 12. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-382-1/14.

Datum: 14. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

14. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Cazin br. 01-07-1-151/2013. od 07. 01. 2014. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Pivnice, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Meštrovac (Ramiza) Šekib, rođen 07. 04. 1983. godine u Lendićima - Jajce, diplomirani imam, hatib i muallim, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u trajanju od 12 mjeseci u džemat Pivnice, Medžlis Islamske zajednice Cazin, počevši od 01. 12. 2013. do 30. 11. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Cazin i Meštrovac Šekib će, u skladu sa odredbama člana 16. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme u trajanju od 12 mjeseci. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 12. 2013. do 30. 11. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2013. godine i važi do 30. 11. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-867-1/14.

Datum: 01. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 01-10-2-71-1/14. od 26. 03. 2014. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Trnova, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama pripravnika

Mujkić (Abdurizaha) Elmedin, rođen 26. 10. 1990. godine u Banja Luci, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u trajanju od 12 mjeseci u džemat Trnova, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 01. 04. 2014. do 31. 03. 2015. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Mujkić Elmedin će, u skladu sa odredbama člana 16. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme u trajanju od 12 mjeseci. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 04. 2014. do 31. 03. 2015. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita pred ispitnom komisijom Rijasetu.

Dekret stupa na snagu 01. 04. 2014. godine i važi do 31. 03. 2015. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-920-1/14.

Datum: 04. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

04. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Mostar br. 362/1413. od 03. 04. 2014. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Carina - Musala (Tere Jahja Muslina džamija), shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu IZ u BiH“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama pripravnika

Mr. Maksumić (Husnije) Dino, rođen 09. 06. 1983. godine u Mostaru, profesor islamske teologije, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u trajanju od 12 mjeseci u džemat Carina - Musala (Tere Jahja Muslina džamija), Medžlis Islamske zajednice Mostar, počevši od 14. 03. 2014. do 13. 03. 2015. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Mostar i Maksumić Dino će, u skladu sa odredbama člana 16. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme u trajanju od 12 mjeseci. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 14. 03. 2014. do 13. 03. 2015. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 14. 03. 2014. godine i važi do 13. 03. 2015. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-960-1/14.

Datum: 11. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

11. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Ustikolina br. 01-07-1-16/14. od 08. 04. 2014. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Jabuka, shodno odredbi člana 12. Pravilnika o imamima („*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*“, br. 5-6/2008.) te člana 8. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora IZ u BiH, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Efendić (Agana) Edib, rođen 31. 01. 1988. godine u Žezenom Polju - Žepče, koji je završio Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Jabuka, Medžlis Islamske zajednice Ustikolina, počevši od 01. 07. 2013. godine do 30. 06. 2014. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Ustikolina i Efendić Edib će, u skladu sa odredbama člana 16. Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 07. 2013. do 30. 06. 2014. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2013. godine i važi do 30. 06. 2014. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti o razrješenju dužnosti imama

Broj: 02-07-1-441-1/14.

Datum: 19. rebiu-l-ahir 1435. god. po H.

19. 02. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf br. 07-3-31/2014. od 17. 02. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Zekotić (Mustafe) Ahmet, imam, hatib i muallim u džematu Osridak, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, razrješava se dužnosti u džematu Osridak, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, zaključno sa 28. 02. 2014. godine radi odlaska u penziju.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-611-1/14.

Datum: 19. džumade-l-ula 1435. god. po H.

07. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 02-07-DŽR-160/14. od 06. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Avdibašić (Jusufa) Ismet, imam, hatib i muallim u džematu Slavinovići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se dužnosti u džematu Slavino-

vići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, zaključno sa 01. 01. 2014. godine radi odlaska u penziju.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-670-1/14.

Datum: 13. džumade-l-ula 1435. god. po H.

14. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-412/14. od 13. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Berilo (Muje) Mujo, imam, hatib i muallim u džematu Kovači, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se dužnosti u džematu KOvači, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, zaključno sa 28. 02. 2014. godine radi odlaska u penziju.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-682-1/14.

Datum: 17. džumade-l-ula 1435. god. po H.

18. 03. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-DŽR-196/14. od 17. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Skejić (Mustafe) hfz. Sabahudin, imam, hatib i muallim u džematu Behram-begove (Šarene) džamije, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se dužnosti u džematu Behram-begove (Šarene) džamije, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, zaključno sa 31. 03. 2014. godine radi odlaska na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Milhajm, Njemačka.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-852-1/14.

Datum: 01. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 02-07-DŽR-240/14. od 31. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Mustafić (Mehmeda) Hasan, imam, hatib i muallim u džematu Grabovica, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se dužnosti u džematu Grabovica, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, zaključno sa 31. 03. 2014. godine radi odlaska u penziju.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-866-1/14.

Datum: 01. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

01. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Kladanj br. 23/14. od 28. 03. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Kadrić (Ševala) Elmedin, imam, hatib i muallim u džematu Brateljevići, Medžlis Islamske zajednice Kladanj, razrješava se dužnosti u džematu Brateljevići, Medžlis Islamske zajednice Kladanj, zaključno sa 01. 03. 2014. godine radi samovoljnog napuštanja džemata.

Ovim dekretom stavlja se van snage dekret Rijasetu br. 02-07-1-1013-1/12. od 31. 05. 2012. godine.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1006-1/14.

Datum: 15. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

15. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Živinice br. 02-07-1-74/14. od 14. 04. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Salihović (Ibrahima) Smajo, imam, hatib i muallim u džematu Gornje Živinice, Medžlis Islamske zajednice Živinice, razrješava se dužnosti u džematu Gornje Živinice, Medžlis Islamske zajednice Živinice, zaključno sa 28. 02. 2014. godine radi odlaska u penziju.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1004-1/14.

Datum: 15. džumade-l-uhra 1435. god. po H.

15. 04. 2014. god.

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vitez br. 37/14. od 10. 04. 2014. godine, shodno odredbi člana 40. Pravilnika o imamima („Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“, br. 5-6/2008.), donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Husika (Refika) Davud, imam, hatib i muallim u džematu Grbavica, Medžlis Islamske zajednice Vitez, razrješava se dužnosti u džematu Grbavica, Medžlis Islamske zajednice Vitez, zaključno sa 31. 03. 2014. godine u sporazumu s medžlisom Vitez.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Napomene saradnicima

Glasnik je zvanično glasilo Rijasetu Islamske zajednice BiH. Izlazi dvomjesečno. Objavljuje akademske članke, istraživačke i stručne radove, prevedene tekstove, prikaze knjiga iz oblasti vjerskih disciplina i islamske/bošnjačke kulturne baštine kao i službena akta organa Rijasetu Islamske zajednice u BiH. Objavljuje i radove iz drugih oblasti po odluci urednika. Glasnik nastoji popularizirati naučna istraživanja iz oblasti islamskih nauka i kulturne baštine Bošnjaka te informirati čitaoce o radu službi i institucija Rijasetu IZ-e.

Svi objavljeni radovi odobreni su od strane urednika. Akademska, pravna i jezička odgovornost je na autorima radova. Osnovni jezik Glasnika je bosanski. Prilikom pisanja radova primjenjuje se norma Pravopisa bosanskog jezika sa fonetskom transkripcijom dok se naučna tran-

skripcija primjenjuje u uskostručnim tekstovima. Vrstu naučne transkripcije bira autor. Radovi mogu sadržavati arapski, turski, perzijski kao i druge jezike u transkripciji. Dostavljeni radovi su predmet provjere urednika u smislu akademskih i tehničkih kriterija. Autori prihvataju redakcijske intervencije u tekstu.

Radovi se mogu poslati putem maila glasnik_riz@yahoo.com ili na adresu: Gazi Husrev-begova 56a, 71000 Sarajevo. Rad mora biti u Microsoft Wordu ne veći od 10 stranica formata A4, font Times New Roman. Slike i svi drugi prilozi moraju biti priloženi odvojeno.

Sva prava zadržana. Nijedan dio Glasnika ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje bez prethodnog dopuštenja Uredništva i autora tekstova, izuzev kratkih navoda u naučne svrhe.

ISSN 1512-6609, ISSN 2233-095X (Online)

Izdavač: RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI. Urednik: MUSTAFA PRLJAČA; tehnički urednik: SUAD PAŠIĆ lektura: TARIK JAKUBOVIĆ; dizajn korice: TARIK JESENKOVIĆ; prijevod na arapski jezik: NURKO KARAMAN; prijevod na engleski jezik: IFET MUSTAFIĆ. DTP: El-Kalem. Štampa: Štamparija BLICDRUK, d.o.o. - Sarajevo; Uredništvo i administracija: 71000 Sarajevo, Gazi Husrev-begova br. 56A, telefon: 033/532-255, fax: 033/441-800, e-mail: glasnik_riz@yahoo.com. Glasnik izlazi dvomjesečno. Rukopise slati na adresu Uredništva. Rukopisi se ne vraćaju. Štampani tiraž 2000 primjeraka. Cijena Glasnika iznosi 10 KM. Uplata u KM na žiro-račun 1602005500015065 kod VAKUFSKE BANKE DD Sarajevo - uz naznaku za Glasnik. Glasnik je upisan u registar javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta pod brojem 446 od 27. 08. 1994. godine.